

MATKALLA EI TARVITSE PELÄTÄ VAAN KUINKAS SITTEN
KÄVIKÄÄN

Diskurssianalyysi peloista matkaopaskirjoissa

Elina Kurvinen
Pro gradu -tutkielma
Sosiologia, Kulttuuripolitiikan
maisteriohjelma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2008

TIIVISTELMÄ

MATKALLA EI TARVITSE PELÄTÄ VAAN KUINKAS SITTEN KÄVIKÄÄN

Diskurssianalyysi peloista matkaopaskirjoissa

Kurvinen, Anna Elina

Sosiologia, Kulttuuripolitiikan maisteriohjelma

Pro gradu-tutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Ohjaaja: Miikka Pyykkönen, Anita Kangas

Aika: 21.04.2008

sivumäärä: 80 sivua

Pro gradu -tutkielmani tavoitteena on tutkia pelkoja matkaopaskirjallisuudessa. Tutkimuksen taustalla vaikuttaa sekä matkailututkimus että yhteiskunnallinen tutkimusote pelkoihin ja riskeihin. Määrittelen pelkoja ja riskejä sosiaalisena ja yhteiskunnallisena ilmiönä. Tutkielma on aineistolähtöinen tutkimus, jonka aineisto käsittää neljä suomalaista matkaopaskirjaa. Tutkimusmetodinä käytän kriittistä diskurssianalyysiä, jonka avulla pelot määrittyvät diskursiivisesti representoituina.

Olen tulkinut opaskirjoissa representoituja pelkoja jakamalla ne sosiaalis-poliittisiin, ekonomisiin ja luonnollisiin riskien luokitteluihin. Aineiston ja lukukokemuksen taustalle voidaan nähdä lukija matkailijan ominaisuudessa. Aineistosta nousevat esille kaupunkimaiseen elämiseen liittyvät riskitekijät, kuten varkaat, huijarit ja liikenne. Aineistoni koostuu neljästä Suomalainen matkaopas –kirjasarjan teoksesta: Tukholma, Rooma, New York ja Thaimaa.

Tutkimus määrittelee pelkoja, riskejä, matkailututkimusta ja representaatiota. Tuloksena on toteamus siitä, että pelkoja ja pelkojen indikaattoreita on helppo havaita aineistossa. Pelon diskurssi muodostuu selkeäksi, mutta ei vallitsevaksi ajateltaessa kokonaisuutta. Diskurssin tuottamiseen vaikuttaa jutustelunomainen kirjoitustyyli, selkeä ja vahva puhujapositioni sekä värikäs sanaston käyttäminen. Aineiston genre on humoristinen ja ylikuormittunut.

Avainsanat

pelko, riskit, pelon maantiede, matkailututkimus, representaatio, kriittinen diskurssianalyysi

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	5
1.1	Matkailusta ja peloista yleisesti.....	5
1.2	Tutkimusongelman määrittely	7
2	JOHDATTELUA MATKAILUN MAAILMAAN.....	9
2.1	Matkailun maailma vuonna 2008.....	9
2.2	Matkailu ilmiönä ja tutkimuskohteena	10
2.3	Matkailun vaikutukset kohteeseen.....	12
3	PELOT JA RISKIT TUTKIMUKSEN KENTÄLLÄ	15
3.1	Pelot yhteiskunnallisessa tutkimuksessa.....	15
3.2	Onko riski mahdollisuus vai epävarmuus	20
3.3	Normaali ja luonnollinen – voiko vieraassa ympäristössä mikään olla normaalia?	23
4	REPRESENTOITU PELKO	25
4.1	Pelkojen tiloja ihmismielissä.....	25
4.2	Representaatiolla tuotetaan mielikuvia	27
4.3	Kaupunkimaiset pelkojen paikkoina.....	28
5	AINEISTO	30
5.1	Aineiston esittelyä.....	30
5.2	Matkaopaskirjat aineistokirjoina	31
5.3	Aineisto suhteessa matkailutilastoon	32
5.4	Aineistoni ja filosofiani.....	34
6	MENETELMÄNÄ KRIITTINEN DISKURSSIANALYYSI	35
6.1	Mikä diskurssianalyysi? – Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin.....	35

6.2	Fairclough ja kriittinen diskurssianalyysi.....	37
6.3	Kriittinen diskurssianalyysi ja representaatio	39
7	AINEISTON TEKSTIANALYYSI	41
7.1	Tekstianalyysi kuvauksen perustana	41
7.2	Sanaston ja kieliopin tarkastelu	41
7.3	Koheesio eli lausumien kiinteys.....	45
7.4	Opastekstien narratiivinen rakenne	46
7.5	Aineiston tekstityyppejä ja genrejä.....	49
7.6	Metaforien paikka aineistossa	51
7.7	Tekstin puhujat.....	52
7.8	Jutustelunomaisuus	54
8	TULKINTA MÄÄRITTELEE PELKOJA	55
8.1	Intertekstuaalisuus tulkinnan taustalla	55
8.2	Pelon indikaattorit tulkinnan perustana – sosiaalis-poliittiset riskit	55
8.3	Ekonomiset riskit.....	61
8.4	Luonnolliset riskit.....	64
8.5	Turistin representaatio opasteksteissä.....	67
8.6	Tapaus Tukholma.....	68
9	SELITYKSET JA PÄÄTELMÄT.....	71
9.1	Pelot ja riskit representoituina	71
9.2	Matkailututkimus luo raamit	73
9.3	Johtopäätökset	74
10	LÄHTEET	76
10.1	Aineisto	76
10.2	Muut lähteet	76
10.3	Muuta kirjallisuutta	79

1 JOHDANTO

1.1 Matkailusta ja peloista yleisesti

Luemme päivittäin lehdistä maailmalla tapahtuvista suuronnettomuuksista ja terroriteoista, luonnonmullistuksista sekä poliittisista sekasorron tiloista. Olemme orientoituneet käsitykseen, että mikään ei ole varmaa.

Mitä kaikkea matkalla voi sattua? Millaisia pelkoja matkailuun on helppo liittää yleisesti puhuen? Valitsen oletusarvoksi matkasta ns. perinteisen lomamatkan aurinko- tai rantakohteeseen. Ensiksi on ennakoiva vaihe eli matkan päättäminen ja varaus. Mikä vain voi mennä vikaan varauksen epäonnistumisessa ja lentokentällä huomataankin, ettei varausta ole ja paikkoja koneeseen ei ole varattu. Matkalaukun pakkaaminen vaatii paljon huolta. Mitä otan mukaan? Mitä jos laukku häviää matkalla? Mitä jos sää muuttuukin oleellisesti matkan aikana? Itse matkustaminen on monelle jännityksen paikka. Usea kokee lentopelkoa, joka vaikuttaa matkustamisen miellyttävyyteen.

Kohteessa loman aikana eteen tulee melkoinen määrä tuntemattomia tekijöitä, joita matkailija väistämättä kohtaa ja saattaa kokea jopa uhkaaviksi. Monelle suomalaiselle matkailijalle vieras kieli tuottaa päänvaivaa. Voidaan konkreettisesti pelätä kuinka eri tilanteissa pärjätään. Mitä jos sairastun, enkä osaa kertoa vaivastani? Vieraassa paikassa liikkuminen on yleensä myös hankalaa. Julkisten kulkuneuvojen käyttö saattaa tuntua ylitsepääsemättömän vaikealta. On paljon helpompaa jäädä kohteeseen kuin ottaa riski ja uskaltautua paikallisbussiin, jossa ei voi olla varma edes poisjäätipysäkistä ensikertalaisena matkustaessa. Liikuttaessa kohteessa paikallisrikollisuus on suurimman osan matkailijoiden mielessä. Väkijoukoissa liikkuvat taskuvarkaatsaavat ihmiset automaattisesti varuilleen ja aina silloin tällöin huhut kertovat, että joku on tullut ryöstetyksi. Eri kulttuurin ruoka on monelle myös aito jännityksen kohde. Suomessa valmistetaan matkailijoita muistamaan eri bakteerikantojen riskit ja kehoitetaan varaamaan matkakassiin suuri määrä erilaisia lääkkeitä. Matkailijat huolehtivat salmonellasta

ja puhtaasta juomavedestä. Nykyisin puhutaan erilaisista epidemiataudeista kuten lintuinfluenssasta, eikä matkailija vältty mieltämisestä riskejä saada jokin näistä vaarallisista tartunnoista. Ruokalistat lukeminen vieraalla kielellä tuottaa monelle ongelmia. Joku saattaa turvautua syömään kerran hyväksi havaittua ateriaa välttyäkseen ikäviltä yllätyksiltä lautasellaan. Illalla hauskanpitäjien mielissä välkkyvät juomien turvallisuus ja esimerkiksi tyrmäystippon käyttäjät. Monelle on tärkeää liikkua turvallisesti tuttujen ihmisten seurassa ulkopuolisen uhan takia.

Majoittuminenkaan ei ole ongelmatonta. Moni huolehtii hotellihuoneen puhtaudesta ja tulee hyvin epäluuloiseksi mahdollisten pieneliöiden näkemisestä. Myös home ja erilaiset allergiat huolettavat matkailijoita ja materiaaleihin kiinnitetään paljon huomiota. Hotellien siistijöiden luotettavuutta arvioidaan useasti, mietitään avaimen käyttöä ja arvoesineiden turvallista säilyttämistä. Suuri osa matkailijoista ottaa arvokkaimpien esineiden turvaksi lukollisen säilytystilan maksuista huolimatta.

Esittämänä matkailuun liittyvät pelkotehtijät ovat mielikuvia. Ne ovat mielikuvien tuottamia fiktiivisiä asioita, jotka voisivat tapahtua. En ole kuitenkaan tutkimassa reaali maailmassa tapahtuvia pelkoja vaan aineistoni on kielellisesti tuotettu kirjoitettu teksti. Tehtävänäni on siis määrittellä kielellisesti tuotettuja mielikuvia peloista ja epävarmuustekijöistä. En siis sinänsä ota kantaa niiden realistisuuteen tai todenperäisyyteen. Tarkastelen niitä kielen tuotteena. Kieli on tuotettu jonkun toimesta, kirjoittajan tai tuottajan. Hänen toimissaan vaikuttaa erilaiset vaikuttimet, mitkä edesauttavat lopputuloksen syntymistä, sitä tekstimuotoista tuotetta, jonka lukija saa eteensä. Tekstin sisältö on kirjallisessa tuotteessa keskiössä ja sisältö kertoo sen, minkä tuottaja on halunnut välittää muille. Lukijan vastuulle jää se, kuinka hän tekstiin suhtautuu. Pitääkö hän sitä relevanttina ja oikeellisenä vai toteaako hän tekstin olleen kyvytön antamaan hänelle mitään uutta ja merkityksellistä. Gilles Deleuzen mielestä kyseessä on tietynlainen sopimussuhde, joka on maallisen kirjallisuuden ja kirjan myyntisuhteen perusta: ”minä ostan sinulta, sinä tarjoat minulle jotakin luettavaa. Se on sopimussuhde, joka sulkee sisäänsä jokaisen: niin kirjailijan, kustantajan kuin lukijankin” (Deleuze 1992, 10). Deleuzen sopimussuhde sisältyy tyypillisesti matkaopaskirjoihin, jossa lukijalla on selkeä syy ostaa

tuote tietoa saadakse. Kirjan ostolle on ennakoiva tarve, joka tyydyttyy tai jää tyydyttymättä lukukokemuksen jälkeen.

Tekstiin ja sen rakenteisiin, sanoihin ja lauseisiin on sisäänkoodattu merkityksiä, sillä onhan niin, että teksteissä kuvattavat asiat sijaitsevat reaali maailmassa, mutta tekstissä ne on koodattu sanoiksi ja sanojen merkityssuhteiksi. Merkitsijät representoivat lukijalle asioita, joihin hän voi samaistua ja jotka hän voi mielikuvien avulla herättää eloon. Deleuze puhuu Nietzscheen vedoten representaation yli menevästä intensiteetistä. Representaatio jää ikään kuin intensiteetin varjoon, sillä merkitykset joilla on voimakas intensiteetti kertovat itsessään kaiken. Deleuze antaa esimerkin kollektiivisista erisnimistä kuten roomalaiset tai juutalaiset. Sanojen merkitys on hänen mukaansa ja Nietzscheen vedoten representaatiota laajempi. Merkitys kattaa ikään kuin kaiken, myös sen mikä saattaa mennä yksittäisen ihmisen tiedon yli. Merkityksistä ja niiden kokemuksista tulee ei-subjektiiivia, ne saavat kollektiivisen leiman tiedon valtameressä. (Deleuze 1992, 14-15.) Pelolla voi ajatella olevan tietynlainen intensiteetti. Pelot itsessään ovat kokemusperäisiä ja jokaiselle omia, mutta silti niillä on valtavasti meitä yhdistäviä merkityksiä. Tässä työssä pelko merkityksenä ajatellaan yhdeksi kollektiiviseksi intensiteetiksi, jota erilaiset merkitykset representoivat. Oleellista ei ole paneutua niiden oikeellisuuteen, hyvyyteen tai pahuuteen vaan todeta niiden kielellinen olemassa olo.

1.2 Tutkimusongelman määrittely

Pro gradu työssäni keskityn matkaopaskirjojen maailmaan tutkimalla niitä pelkojen ja epävarmuustekijöiden näkökulmasta. Pelot ovat tuttuja meille kaikille, vaikka harvoin myönnämmeäkään sitä. Jokaisella on jotain, mikä jännittää ja tuottaa epämiellyttävän olotilan. Työssäni perehdyn siihen, mitä pelko on matkaopaskirjallisuudessa ja millaisia pelkoja matkaopaskirjojen tekstit välittävät käyttäen kriittisen diskurssianalyysin menetelmää. Pyrin etsimään pelon diskursseja matkaopaskirjallisuudesta. Tarkastelen myös tekstin lukijasuhdetta siltä näkökulmalta, miten pelkoja välitetään lukijalle ja miten niihin oletetaan reagoitavan jos

oletetaan. Tutkimuskysymysten kääntöpuolena toimii turvallisuus. Määrittelemällä pelkoa, määrittelen myös turvallisuutta diskursiivisesti tuotettuna.

Tutkimusongelman yksi haaste on siinä, että pelot ovat luonteeltaan subjektiivisia. Tässä työssä pyrin selventämään pelkojen luonnetta diskursiivisena ilmiönä matkailun näkökulmasta ja pohdin yleisesti pelkojen sosiaalista ja yhteiskunnallista merkitystä. Subjektiivisuus on osa tutkimusta, mutta jätän sen tarkoituksella päätarkastelun ulkopuolelle. Lähtökohtana on pelon diskurssi, jonka kautta luen aineistoani ja jossa aineistoni tuottaa diskursiivisesti subjektiivisia pelkoja.

Aineistoni on määrittynyt käsittämään neljä opaskirjaa, joiden kohteet ovat Tukholma, Rooma, New York ja Thaimaa yhdistettynä Laosiin ja Kambotsaan. Kohteet edustavat suomalaisille hyvin erilaisia matkakohteita, mikä onkin tarkoitus. Tutkijana oletan Tukholman edustavan tuttua ja turvallista, läheistä kaupunkia. Rooma on yhtäläillä tutumpi, mutta samalla hieman jännittävämpi ja pelottavampi kuin Tukholma. New York taas on kaukaisempi. Kaupungissa yhdistyy nykyaikainen syke ja kehitys yhtäläillä kuin amerikkalaissarjojen jännittävä ja välillä väkivaltainenkin tunnelma. Thaimaa taas edustaa kaukaisuudestaan huolimatta ehkä tutumpaa aurinkolomakohdetta yhdistettynä vieraampaan kulttuuriin. Yleisesti ottaen olen aineistooni tyytyväinen, sillä se kattaa mielestäni hyvin lomamatkailun erilaisia tyyppisiä tarjoten kattavan potentiaalisen erilaisille ja erityyppisille peloille ja epävarmuustekijöille.

2 JOHDATTELUA MATKAILUN MAAILMAAN

2.1 Matkailun maailma vuonna 2008

Jotta tutkimusaiheeni saisi konkreettisemmän ilmiänsun, on hyvä luoda yleiskatsaus tähän hetkeen, jossa elämme 2000-luvun ensimmäisellä kymmenellä. Tämä maailma on entistä globaalimpi niin tavalliselle kansalaiselle kuin taloudessa mukanaolevalle yritykselle tai poliittiselle päättäjälle. Talouden merkitys matkailulle on ilmeinen. Talous vaikuttaa itse matkailuun tuotteena mutta myös kuluttajiin matkailijoina. Yksinkertaistettuna voisi sanoa, mikäli taloudessa menee hyvin, pyyhkii matkailullakin hyvin. Kuluttajilla on varallisuutta lähteä vapaa-ajallaan matkoille ja kuluttaa lomansa aikana. Tällöin tuottajat voivat hyvin ja kehitys on positiivista. Yleinen suhdanne voi pysyä pitkäänkin samansuuntaisena, mutta tarkasteltaessa yksittäisiä kohteita voi pienikin asia vaikuttaa voimakkaasti matkailun kehitykseen.

Jokainen päivä tuo median välityksellä uutisia maailmalta. Toiset koskettavat suomalaisia enemmän, toiset vähemmän, mutta matkailevalle suomalaiselle maailman uutiset ovat tärkeitä. Uutisten ja tapahtumien välityksellä muodostuu mielikuva tämän hetkisestä ympäröivästä maailmasta ja siitä, kuinka turvallinen tai turvaton se on. Maailmankuvan avulla jokainen pystyy luomaan omat käsityksensä niistä teoreettisista riskeistä, jotka ovat olemassa. Terrori-iskut ovat tätä päivää. Niitä tehdään tavallisten ihmisten keskuuteen, lomakohteisiin Egyptissä, Lontoon metroon tai New Yorkin korkeisiin taloihin. Uskontojen sopuisa yhteiselo on vaarantunut monessa paikassa maailmalla, eikä länsimaisen talouden merkitystä epävarmoihin maailmanoloihin voi jättää huomioimatta. Sotatoimia tapahtuu päivittäin jossain päin maapalloa ja puolisotilaalliset joukot ovat tulleet osaksi arkea eri maanosissa.

Maantieteelliset vyöhykkeet antavat oman lisänsä erilaisille uhkakuville tautien ja luonnonkatastrofien muodossa (Vuoristo 2003, 73). Hirmumyrskyistä tiedotetaan maailmanlaajuisesti ja tsunamien hälytysjärjestelmää kehitellään vauhdilla idässä, mutta yksinkertaisesti kuumuus tai kylmyys, hyönteiset tai kuivuus voivat aiheuttaa realistisia ongelmia. Suomessakin seurataan tulivuoren purkautumista Tyynellä valtamerellä reaaliajassa

ja naapurimaiden metsäpalojen aiheuttamat haitat tuntuvat astuessamme ulos kodeistamme. Luonnonkatastrofit liittyvät yleensä ilmasto- ja sääoloihin tai maapallon sisäsyntyisiin voimiin, joiden seurauksesta eri puolella maailmaa esiintyy vulkaanista toimintaa, seismisyyttä, hirmumyrskyjä ja tulvia sekä lumi- tai maavyörymiä (Vuoristo 2003, 75).

Yhteiskunta valmistautuu erilaisiin tauteihin ja epidemioihin. Matkailija kohtaa realistisemmin vatsasairauden tai tarttuvan maksatulehduksen, jonka voi saada veden, jäätelön, jäiden, salaatin tai majoneesin välityksellä (Vuoristo 2003, 73). Realistinen uhka on myös tietyillä alueilla edelleen esiintyvä kolera, malaria, keltakuume tai polio (Vuoristo 2003, 73). Kriisi voi kuitenkin yllättää ennalta arvaamatta ja juuri tämä luokin matkailusta herkullisen pelkojen tarkastelukohteen. Vaikka globaalisti olisikin valmius toimia erilaisissa kriisitilanteissa, paikanpäälle sattumanvaraisesti joutunut matkailija on usein omillaan, riippuvainen paikallisesta kriisi- tai auttamisvalmiudesta. Usko tuohon tuntemattomaan täytyy olla kantava. Maailman tilanne puhuttaa matkailijoita syystä. Lomalle halutaan lähteä kohteeseen, jossa voi unohtaa pingottamisen ja varuillaan olon. Matkailija toivoo kohteeltaan tietynlaista turvallisuutta. Mutta jos maailmassa tapahtuu näinkin paljon ihmisen ja luonnon itsensä takia, voiko missään olla täysin pelkovapaa? Maailma tänään on täynnä haasteita, joita tavallinen matkailija voi kohdata lomallaan missä päin maailmaa tahansa ilman ennakkovaroituksia.

2.2 Matkailu ilmiönä ja tutkimuskohteena

Matkailua on tapahtunut ihmiskunnan alkumetreiltä saakka. Ihmiset ovat vaeltaneet kotiseuduilta toisaalle, valloittaneet alueita niin sosiaalisesti kuin poliittisesti. Matkailutieteen edeltäjinä voisikin pitää maantietoa, sosiologiaa, historiaa ja taloustieteitä (Vuoristo 1998, 14). Matkailu ilmiönä on laaja ja moninainen, mikä tekeekin siitä kiinnostavan mutta myös haasteellisen tutkimuskohteen. Vuoriston (1998, 15) mukaan matkailua on tarkasteltu eniten maantiedon näkökulmasta, sillä ilmiö on luonteeltaan alueellinen. Alueellisen tutkimuksen peruselementtejä ovat nimenomaan lähtö- ja kohdealueet sekä niitä yhdistävät matkailureitit. Näiden välillä vallitsee voimakas kysynnän ja tarjonnan rakenne. Matkailua on vaikea määrittää yksiselitteisesti, mutta Jafar Jafari (Vuoristo 1998, 22) tarjoaa hyvin yleisesti

tunnustetun määritelmän matkailututkimukselle, jossa tutkimus kohdistuu (1) ihmiseen, joka on tavanomaisen asuinpaikkansa ulkopuolella; (2) elinkeinon, joka tyydyttää hänen tarpeensa ja (3) vaikutuksiin, joita sekä hänellä että elinkeinolla on kohdemaan tai -alueen yhteiskunta-, kulttuuri-, talous- ja fyysisiin ympäristöihin. Matkailua on tilastoitu virallisen määritelmän mukaisesti vuodesta 1979, jolloin Yhdistyneet kansakunnat esittivät matkailijan määritelmän. Määritelmässä matkailijat luokitellaan matkan tarkoituksen mukaisesti seuraaviin ryhmiin: (1) vapaa-aika, virkistys, lomailu; (2) ystävien ja sukulaisten tapaaminen; (3) liiketoiminta ja ammatin harjoittaminen; (4) terveydenhoito; (5) uskonto tai pyhiinvaellus ja (6) muu kuten julkisten kulkuvälineiden miehistöt, transitmatkailu ym. (Vuoristo 1998, 27.) Omassa tutkimuksessa olen rajannut tutkimuskohteeni liittymään ainoastaan vapaa-aikaan liittyvään matkailuun sillä perusteella, että aineistonani ovat matkaopaskirjat, jotka ensisijaisesti tukevat nimenomaan vapaa-ajanmatkailua.

Ajateltaessa erityisesti vapaa-ajan matkailua on hyvä tehdä muutama huomio siihen, ketkä pääsääntöisesti matkailevat. Turismihan on mahdollista vasta, kun ihmisten perustarpeet on tyydytetty ja ihmisillä on varallisuutta ja aikaa käyttää sitä toissijaisiin tarpeisiin kuten matkailuun ja virkistykseen. Maakohtaiset ja alueelliset tilastot bruttokansantuotteesta toimivat täten hyvänä indikaattorina matkailupotentiaalille. Koulutustason ja kielitaidon on myös todettu vaikuttavan lisäävästi matkailualttiuteen, vaikkakin massaturismissa näiden merkitys jääkin vähemmälle hyvien matkailuorganisaatioiden ansiosta. (Vuoristo 1998, 32 ja Vuoristo 2003, 26.) Tässä valossa Suomi sijoittuu hyvin tunnusomaiseksi lähtöalueeksi. Suomen ilmasto-olot tukevat etelään suuntautuvaa matkailua ja korkea elintaso yhdistettynä toimivaan lomajärjestelmään edesauttavat taloudellisesti matkailun mahdollisuutta. Eläkeläiset ryhmänä muodostavat Suomessa myös tunnustetun matkailijapotentiaalin. (Vuoristo 1998, 36.)

Vapaa-ajan matkailun perusyksiköksi voitaisiin nimetä matkailija tai turisti. Monesti turistit ajatellaan massana, josta kasvot eivät erotu. Todellisuudessa matkailijoiden massasta erottuu luokkia, jotka voidaan määritellä joko mitattavin perustein ns. kovat muuttujat tai perustuen psykologispainotteisiin määritteisiin ns. pehmeät muuttujat. Kovista muuttujista esimerkkinä mainittakoon mm. demografiset indikaattorit kuten ikä, sukupuoli ja kieli; tai sosio-

ekonomiset indikaattorit kuten koulutus tai tulot. Pehmeät muuttujat viittaavat esimerkiksi matkailun motivaatioihin tai tarpeisiin ja asenteisiin, jotka vaikuttavat mm. siihen minne ja millainen matka tehdään. (Vuoristo 1998, 38-41.)

2.3 Matkailun vaikutukset kohteeseen

John Urry (2002) pohtii teoksessaan *The Tourist Gaze* matkailun vaikutuksia paikallisväestöön ja toteaa siihen liittyen muutamia oleellisia asioita. Vaikutukseen liittyy selkeästi matkailijoiden lukumäärä suhteessa paikallisväestöön. Kohteen kantokyky liitetään osaksi niin ympäristön kuin sosiaalisen kantokyvyn määrittä, missä kohden vaikutukset alkavat näkyä. Esimerkiksi matkailijoiden määrä on relaatiossa majoituskapasiteettiin ja sitä kautta mm. talouteen ja erilaiseen työvoimaan. Vaikutusten taustalle voidaan nähdä matkailun objektit, mitä kohteeseen tullaan tekemään tai katsomaan. Nähtävyydet saavat osansa matkailijoiden massasta esimerkiksi kulumalla. Kaupunkimiljöössä tulee ottaa huomioon liikkuminen. Miten matkailijat saatetaan nähtävyyksien äärelle? Tällä voi olla vaikutusta esimerkiksi paikallisliikenteeseen ja sitä kautta taasen työvoimaan. Yksi vaikutus näkyy matkailun organisaatiossa ja matkailussa teollisuutena. Matkailu työllistää itsessään valtavat määrät ihmisiä. Kaupungeissa toimii jatkuvasti lukuisia organisaatioita matkailun tukitoimissa joko suoraan tai välillisesti. Tällä on suora yhteys talouteen ja esimerkiksi omistussuhteisiin ja varallisuuden jakautumiseen myös paikallisväen keskuudessa. Yksi merkittävä matkailun vaikutus liittyy matkailijoiden ja paikallisväestön ekonomiseen ja sosiaaliseen eroon. Tämä on pelkoihin ja epävarmuustekijöihin liittyen oleellista huomata. Ekonomisessa ja sosiaalisessa asemassa matkailijan ja paikallisen välillä voi vallita suuri kuilu, joka on yksi erittäin selkeä vaikutin rikollisuuden synnylle tai olemassa ololle. Matkailijalla on aikaa ja varallisuutta lähteä lomamatkalle. Paikallisväestössä voi hyvinkin olla siirtolaistaustaisia työntekijöitä huonoista lähtöoloista, jotka tekevät pienipalkkaista työtä esimerkiksi hotellien siivoojina tai taksin kuljettajina. Sosiaalinen ero on käsin kosketeltava ja seuraukset sen mukaisia. Sosiaaliset erot ylläpitävät tai ainakin edesauttavat paikallisrikollisuutta. (Urry 2002, 51-52.) Matkailijoita voidaan pitää syyllisinä paikallisväestössä kohdattaviin ongelmiin, sosiaalisiin ja/tai ekonomisiin ja/tai kulttuurisiin, ainakin silloin kun matkailijoiden ja paikallisväestön

keskeinen ero on merkittävä. Syy ja seuraus eivät kuitenkaan aina ole selkeitä ja matkailu itsessään ei välttämättä ole ainoa ongelmien aiheuttaja. Esimerkiksi paikallisväestössä tapahtuva rakenteellinen muutos voi olla yksi tekijä, johon matkailu kyllä voi liittyä, vaikkei olekaan koko syyllinen. (Urry 2002, 53.) Matkailun vaikutukset paikallisväestöön ovat merkittäviä, olipa kyse kaupungista tai muusta lomakohteesta. Matkailu voidaan nähdä yhtenä tekijänä liittyen paikallisrikollisuuteen ja/tai paikallisongelmiin, vaikkei se yksin olisikaan ongelmien tuottaja. Matkailu ei tapahdu tyhjiössä vaan siihen voidaan vaikuttaa monin keinoin. Paikallisväestö itsessään voi edesauttaa esimerkiksi tietyn tyyppisen matkailun tapahtumista tarjoamalla erilaisia ja erityyppisiä matkailijoita kiinnostavia palveluja. Eittämättä on kuitenkin selvää, että matkailu vaikuttaa ja tuottaa itsessään ongelmakohtia, jotka näkyvät myös opaskirjallisuudessa. Oppaat tiedostavat vaikutukset ja voivat ennakoida ohjeissaan riskien paikkoja. Ne voivat valmentaa lukijaa toimimaan ongelmia hälventävästi. Valmennuksen ei tarvitse olla edes suoraa vaan onnistuneimmillaan se puetaan rivien väliin sanomattomiksi ohjenuoriksi.

Nostan seksiturismin tästä esimerkiksi. Seksiturismia tapahtuu erityisesti Kaakkois-Aasiassa, jossa sitä voidaan pitää melko näkyvänä turismin osa-alueena. Thaimaa on yksi seksiturismin tunnistettu kohdema, jossa valtio saattaa jopa tukea toimillaan seksiyrityksiä, esimerkiksi matkailuministeriö saattaa suositella tiettyjä bordelleja. Thaimaassa on laskettu noin 500 000 naisen työskentelevän seksiteollisuuden piirissä. Heistä noin 200 000 työskentelee Bangkokissa. Seksiteollisuuden ja seksiturismin vaikutukset paikalliskulttuuriin ja väestöön ovat ilmeiset. Vaikutuksia voidaan nähdä naisen asemassa, naisen paikassa kulttuurisesti, miehen asemassa, väkivaltaisuudessa esimerkiksi perheväkivallan keskuudessa. (Urry 2002, 56.) Seksiturismi vaikuttaa moniin seikkoihin pitkäkestoisesti. Sen piirissä liikkuu paljon rahaa, mutta välittömän vaikutukset paikallisväestöön ovat myös merkittäviä. Kuinka paljon seksiturismi lisää rikollisuutta on vaikea arvioida, mutta ainakin naisväestön niin paikallisen kuin matkailijan asemaa se saattaa muuttaa. Samoin miesten sosiaalinen asema seksiturismin alueilla voi poiketa huomattavasti niin paikallisväestön kuin matkailijoidenkin keskuudessa. Miehiin voidaan suhtautua erilailla, heitä voidaan pitää joko syyllisinä ongelmiin tai heissä voidaan nähdä potentiaalinen tulonlähde. Tämä riippuu katsontakannasta. Opaskirjat voivat ottaa runsaasti kantaa seksiturismiin. Ne voivat jättää sen huomioimatta tai huomioida sen.

Seksiturismi voidaan politisoida ja sen asema voidaan esittää joko kielteisesti tai myönteisesti. Se, miten oppaat kirjoittavat seksiturismista, kertovat tietynlaisesta kannanotosta suhteessa matkailun vaikutuksiin ja tässä tapauksessa esimerkiksi seksiturismiin.

Esitelty hyvin tiivis katsaus matkailututkimukseen toimii pohjana käsillä olevalle työlle. Matkailu ilmiönä kiinnostaa minua tutkijana, mikä lienee tärkein syy tehdä kyseessä oleva analyysi. Aineiston valinnassa taustalla vaikuttaa koko matkailututkimuksen perusta, sillä olen tietoisesti rajannut tutkimukseni näkökulman vapaa-ajanmatkailuun ja nimenomaan turistiin yleisesti, olkoonkin että turistien joukko ei ole homogeeninen. Asenteet ja pehmeät indikaattorit käsitteenä vievät tutkimustani vielä yhdellä askeleella eteenpäin, sillä nimenomaan asenteet ja mielipiteet ovat keskiössä tutkittaessa matkailuun liittyviä mielipiteitä, asenteita suhteessa kohteeseen ja sitä kautta myös matkaopaskirjojen lukemista. Asenne on mielentila, joka muodostuu arvoista ja uskomuksista. Näistä muodostuu mielikuva kohteesta ja sen atraktiivisuudesta. Mielikuva voi olla positiivinen tai negatiivinen perustuen tosiasioihin tai väärin uskomuksiin, mutta näiden perusteella matkailija tekee yksinkertaistetusti kohteen valinnan. (Vuoristo 1998, 50.) Kohteenvalinnassa markkinoinnilla on keskeinen rooli, sillä kiinnostunut potentiaalinen matkailija hakee aktiivisesti tietoa ja markkinointimateriaalit internetissä ja muissa medioissa ovat tärkeässä roolissa mielikuvien syntymisessä. Matkaopaskirjoihin tartutaan tiedon saamiseksi ja erityisesti kun päätös kohteeseen matkustamisesta on jo tehty. Matkaa suunnitellaan usein etukäteen ja perehdytään paikkoihin ja nähtävyyksiin, missä loman aikana tullaan vierailemaan. Opas kertoo lukijalleen miten ja miksi pitää toimia, mitkä ovat kirjoittajan mielestä parhaimmat käytänteet ja kuinka selviytyä erilaisista tilanteista. Opas välittää runsaasti tietoa ja luo mielikuvia ennakoivasti lukijan mieleen. Myös pelot ja riskit välittyvät tekstistä lukijalle erilaisten kuvausten eli representaatioiden kautta. Tekstien vaikutus saattaa olla yllättävän suuri mielikuvien syntymisessä. Kirjoittajan asenteet välittyvät lukijalle rivien välisistä viitekehyksistä ja ottavat valtaa lukijassaan. Haluamattaankin oppaat ovat poliittisia tiedon siirtäjiä.

3 PELOT JA RISKIT TUTKIMUKSEN KENTÄLLÄ

3.1 Pelot yhteiskunnallisessa tutkimuksessa

Pelkojen tutkimisesta tuli oikeastaan vasta 1990-luvulla merkittävämpi tieteenosa-ala eri tieteenaloille. Pelot opittiin näkemään oleellisiksi käyttäytymistä muuttaviksi vaikuttimiksi, joten niiden huomioiminen esimerkiksi ympäristösuunnittelussa tuli entistä tärkeämpää. Tieteen haaralle vakiintui oma nimike – pelon maantiede. Pelon maantiede voidaan ajatella pelkoihin ja tilallisuuteen liittyvän tieteellisen tarkastelun kattokäsitteeksi. Ala on ehkä tunnetumpi feministisen tutkimuksen puolelta, mutta se ei ole koko totuus, sillä pelon maantiede voi käsittää kokonaisuutena koko yhteiskuntaa käsittelevät tieteet.

Ryhtyessämme tarkastelemaan lähemmin tutkimusaiheittani, pelkoja, täytyy katse kääntää pintaa syvemmälle. Mistä peloista ja epävarmuuden tekijöissä on oikein kyse. Pelkoja voi tarkastella monelta näkökulmalta ja pyrkin valottamaan niitä mielestäni oleellisista näkökulmista. Pelko on fysiologinen reaktio, joka tapahtuu ihmismielessä ja kehossa. Fysiologinen puoli on kuitenkin jätettävä tässä tutkimuksessa syrjään ja keskitynkin tarkastelemaan pelon sosiaalista merkitystä niin subjektille itselleen kuin häntä ympäröivälle yhteiskunnalle. Pelko voi olla subjektiivinen kokemus mutta yhtä hyvin pelko voi olla kollektiivinen ja yhteiskunnallinen, jolloin määrittäjäksi usein nouseekin pelon kohde, ei itse tunne tai reaktio. (vrt. Ahmed 2003, 189) Tapahtumaketjuhan usein kulkee niin, että ensin on olemassa kohde, johon pelon tunne kohdistuu. Tunne aiheuttaa reaktion eli toiminnan. Toiminnasta seuraa tapahtumasarja, joka jo itsessään on mielenkiintoinen ja tutkittava asia. Vastaavanlainen tapahtumaketju voidaan nähdä missä tahansa tarkasteltaessa pelkoa. Mutta jostakin on lähdettävä liikkeelle avataksemme pelkoja, epävarmuustekijöitä ja niihin liittyviä riskejä.

Pelko määrittää tekemisiämme ja johdattaa tietynlaiseen käyttäytymiseen erilaisissa tilanteissa. Ihminen on harvoin täysin vapaa ennakoivasta ajattelusta vaan erilaiset

suunnitelmat tulevasta toiminnasta värittävästi mieltämme jatkuvasti. Toimiessamme meitä ympäröivässä maailmassa olemme ympäristömme vankeja. Ympäristö antaa raamit toiminnalle, sillä mikään paikka ei voi olla täysin 'pelkovapaa', vaan viimeistään mielikuvituksemme pystyy tuottamaan meille olotilasta riippuen negatiivisia ja pelottavia tunteita. Pelot ovatkin läheisessä yhteydessä esimerkiksi hyvinvoinnin tutkimiseen ja tarkasteluun. Antti Karisto ja Martti Tuominen (1993) kertovat selvästi peloista ja hyvinvoinnista:

"Turvallisuus merkitsee ennustettavuutta, arkielämän jatkuvuutta ja ymmärrettävyyttä, turvattomuus taas sitä että elämä ei ole hallinnassa. Hyvinvoinnin näkökulmasta väkivallan ja rikollisuuden pelko ja muu koettu turvattomuus on ongelma riippumatta siitä, miten vahvaa katetta sille on tapahtumatodennäköisyyksien mielessä. Pelot ovat epämiellyttäviä tunnetiloja, jotka alentavat koettua hyvinvointia". (Karisto 1993, 9-10.)

Kun pelkotilat nähdään todellisiksi ongelmiksi, niistä tulee yhteiskuntatieteiden kannalta kiinnostavia tutkimuskohteita. Vaikka tunnetila onkin kokijalleen subjektiivinen, sitä ei voi sivuuttaa objektiivisena tosiasiana, joka tapahtuu ympäröivässä todellisessa maailmassa, mitä tieteenalamme tutkii. Näin ollen itse tunne muuttuu tutkimuksen alkuun panevaksi voimaksi ja tunteen aikaan saamat seuraukset muuttuvat oleellisimmiksi tarkastelun kohteiksi (Karisto 1993, 10). Tunnetiloista seuraa se, että ihmisen toiminta muuttuu. Negatiiviset tunteet toimivat siten elinolosuhteita ja vapaata toimintaa rajaavina tekijöinä. Matkailun kannalta negatiiviset tunteet saattavat hyvinkin estää täydellisen rentoutumisen. Vaikka lomalle lähdetäänkin pyrkimyksenä päästä eroon arjesta ja kokea jotain uutta, samanlaiset perustunteet seuraavat kokijaa myös vieraaseen paikkaan. Tunteet saattavat olla jopa voimakkaampia, kun tuntematon paikka lisää entisestään epävarmuutta.

Pelkoja on tutkittu monelta kannalta, joista yleisin lienee väkivallan ja rikoksen uhriksi joutumisen pelko. Karisto ja Tuominen mainitsevat mm. Tanskassa vuonna 1976 ja 1987 tehdyt tutkimukset, joissa havaittiin tilastoidussa väkivaltarikollisuudessa ja vandalismissa tuntuva nousu sekä haastattelututkimusten tiedoilla arvioituna uhriksi joutumisen todennäköisyys oli kohonnut entuudestaan. Erilaisilla empiirisillä tutkimuksilla on tultu siihen tulokseen, että pelot ovat riippuvuussuhteessa ikään ja sukupuoleen ja esimerkiksi Yhdysvalloissa myös tulotason, koulutuksen ja ihonvärin on todettu vaikuttavan pelkoihin.

(Karisto 1993, 11.) Erilaisissa tutkimuksissa näkökulmat vaihtelevat suuresti mm. sen mukaan, mikä oletetaan olevan pelkojen taustatekijänä. Esimerkiksi tutkimusnäkökulmina on voinut olla kaupunkien segregoitumisaste, yhteiskunnallinen muutosnopeus tai kaupungistumisasteen ja keskusta-periferia -suhteen tarkastelu. Myös naapuruussuhteet ja ympäristötekijät on usein huomioitu. (Karisto 1993, 11.) Voidaankin todeta, että ihmisten kokemille peloille ja niiden synnylle on helppo löytää valtava määrä erilaisia syitä, joita on mahdoton yksiselitteisesti listata. Se, mitä ihmiset kokevat peloksi vaihtelee yksilöittäin ja se kuinka suureksi he kokevat uhan mahdollisuuden. Näissä tutkimuksissa on nimenomaan tutkittu sitä, miten ihmiset suhtautuvat pelon tuntemiseen, ei realistisia rikoksen tai väkivallan tilanteita. Pelko on itsessään todellinen, vaikei sille löytyisi omakohtaista kokemusta.

Turvallisuus on ihmisille ensiarvoisen tärkeää, liikuttiinpa millä elämisen osa-alueella tahansa. Nykyaikana turvallisuus on melkoinen taloudellinen tekijä, sillä turvallisuusalan markkina-arvo parantuu jatkuvasti. Turvallisuus arvona on globaali. Esimerkiksi niin Suomessa kuin Yhdysvalloissa perheen turvallisuus asetettiin ensimmäiselle sijalle tärkeimpiä arvoja kysyttäessä – maailmanrauha oli toisella sijalla (Karisto 1993, 27 mukaan). Karisto mainitsee myös Anttilan tutkimuksen vuodelta 1986, jolloin suomalaisten suurimpia huolenaiheita olivat saastuminen, liikenneonnettomuudet, sairaus ja sota. Viides huolenaihe järjestyksessä oli katuväkivalta (Karisto 1993, 27). Erilaiset tutkimukset osoittavat myös selviä eroja sukupuolten välillä suhteessa koettuihin pelkoihin. Esimerkiksi naisten kohdalla ulkona liikkumisen pelko illalla tai yöllä on selvästi korkeampi kaiken ikäisillä naisilla kuin miehillä (Karisto 1993, 30). Tutkimustulokset antavat viitettä sille, että tiloihin ja ympäristöön liittyvät pelkokokemukset ovat todella merkityksellisiä. Voisikin ajatella syitä näiden tuntemuksien lisääntymiselle ja niiden esiin nousemiselle vasta viime vuosien aikana. Onko ympäristössämme meneillään todellista muuttumista turvallisuuden näkökannalta vai onko meistä tullut herkempiä ilmaisemaan näitä negatiivisia tunteita?

Perinteiset sukupuoliroolit vaikuttavat myös pelkojen kokemiseen ja niiden ilmaisemiseen Kariston mukaan (1993, 38-43), sillä naiselle ikään kuin sisäänkoodataan pelon tunteet jo varhaisesta lapsuudesta esittämällä nainen usein heikompana ja väkivallalle alttiimpana kuin mies. Miesten väkivaltaan suhtaudutaan myös eritavalla kuin naisten. Monesti miesten

väkivalta nähdään ”kapakkatappeluksi”, jossa alkoholilla on usein osuutta asiaan ja tappelulla vain selvitellään välejä. Karisto (1993, 39) siteeraa aihetta tutkinutta Elisabeth Stankoa:

”...varsinainen selitys naisten niin sanottuun pelkoparadoksiin on kuitenkin – hieman yksinkertaistaen – se, että naiset pelkäävät väkivaltaa juuri kokemustensa takia, mutta nämä kokemukset jäävät helposti naisten omaan tietoon. Hänen mukaansa pelottelu ja väkivallan uhka kulkevat katkeamattomana juonteena naisten elämänhistoriassa lapsuudesta lähtien. Siksi hänen mielestään ei ole mitään yllättävää tai paradoksaalista siinä, että naiset kokevat väkivallan uhkan niin suurena.”

Naisillehan perinteisesti painotetaan turvallisuuteen liittyviä asioita paljon enemmän kuin miehille. Heitä valistetaan liikkumasta yksin pimeillä kaduilla ja ainakin välttämään asumattomia alueita. Heille painotetaan käyttäytymiseen liittyviä riskejä, ettei vain sattuisi yllyttämään omalla olemuksellaan ketään väkivallan tekoon. Naisia opastetaan puolustautumisessa eri tavoin kuin miehiä. Miesten oletetaan vastaavasti olevan suojelevia ja voimakkaita luonnostaan – ainakin kun ajatellaan parisuhteita. Parisuhteessa nainen voi olla turvallisuuteen nähden heikompi ja arempi osapuoli ja mies vastaavasti se, joka ylläpitää parin tai perheen turvallisuutta tarvittaessa voimakeinoja käyttäen. Tässä yhteydessä tulee muistaa, että esitetyt nais- ja miestyypit ovat stereotyyppioita. Yhä edelleen esimerkiksi puhuttaessa perheväkivallasta, väkivallan tuottajaksi mielletään mies vaikka yhtä hyvin tuottaja voi olla nainen. Tästä vaietaan kenties helpommin, sillä miehen ei ole yhteiskunnallisesti yhtä helppoa myöntää olevansa heikompi osapuoli.

Sara Ahmed (2003) kirjoittaa peloista suhteessa ruumiiseen ja sosiaaliseen tilaan. Hänen mukaansa:

”Pelko saa aikaan ruumiiden hallinnan sosiaalisessa tilassa kutistamalla ruumiin, tai se tuottaa ruumiin pinnan aiheuttamalla ennakoivan vetäytymisen maailmasta, joka voi osoittautua vaaralliseksi. Maailman pelkääminen tulevan vahingoittumisen näyttämönä toimii yhtenä väkivallan muotona nykyisyydessä, ja samalla se kutistaa ruumiin pelokkuuden tilaan. Kutistuminen voi tarkoittaa sitä, että kieltäytyy lähtemästä ulos kodin suljetuista tiloista tai oleskelemasta ulkona niin, että altistuu vahingoittumiselle (käveleminen yksin, käveleminen öiseen aikaan jne.). ” (Ahmed 2003, 200.)

Koti on tällöin turvallisuuden tila, jonne ulkopuolinen pelko ei ulotu. Ote liittyy erityisesti sukupuolittuneeseen pelkoon, jossa nainen kokee ulkopuolista pelkoa. Pelko rajoittaa hänen elämistilaa ja kutistaa sitä ennakoivan pelon seurauksesta. Kodin tilaa pystyy itse määrittämään ja siihen voi vaikuttaa. Ulkopuolinen tila on omien käsien ulkopuolista, jotain mitä ei itse voi hallita. Pelon merkit kiinnittyvät ympäristömme liikkuviin osiin mielemmet tuottamina kuvauksina ja ajan funktio on kiinteä osa tilojen hahmottamista ja pelon merkkien liikkumista niissä.

Frank Furedi (2002) havainnollistaa pelkojen ja tilastoidun todellisuuden eroavaisuutta esimerkiksi Amerikkalaisesta tutkimuksesta, jossa todetaan, että nuoret, mustat miehet raportoivat eniten väkivaltaisuuksista mutta vastaavasti pelkäävät niitä vähiten. Vastaavasti vanhemmat naiset sekä tummat että valkoiset raportoivat suurimman määrän pelkoa vaikkakin heihin kohdistuu vähiten todellisia väkivaltaisuuksia. (Furedi 2002, 16.) Tilastollinen todellisuus ei aina vastaa ihmisten kokemaa todellisuutta, mutta senkään perusteella on huono sanoa ihmisten olevan epärationaaleja. Se kertoo, että tunteilla ja kokemuksilla on merkitystä, joka vaikuttaa ihmisten elämismaailmaan, vaikka se olisi välillä epärationaalista.

Median vaikutusta pelkojen ylläpitämisen, ja välillä myös niiden syntymiseen, ei voi myöskään jättää huomioimatta. Moni suomalainen lukee iltapäivälehtien lööpit ja saa niistä terveestä kriittisyydestä huolimatta vaikutteita ympäröivän maailman elämänmenosta. Erityisesti juorulehdet ja lööpit pursuavat ja herkuttelevat erilaisilla väkivallanteoilla, jotka jäävät väistämättä lukijan mieleen liikkumaan. Iskevää uutista, joka järkyttää jollain tavalla lukijaa, ei voi saman tien unohtaa ja vastaavasti lehtihän pyrkii markkinointimielessä saamaan lukijan niin kiinnostuneeksi, että ostopäätös tapahtuu. Ja kuitenkin Kariston mukaan Suomessa on oltu suhteellisen hienovaraisia yksittäisten rikosten ja väkivaltatekojen uutisointiin moneen muuhun ulkomaahan verrattuna – ainakin viime vuosiin asti. Suuret päivälehdet raportoivat rikoksista kautta linjan hyvin ytimekkäästi ja asialinjaa noudattaen. Samoin televisiouutisten kynnys mainita rikostapauksista on hyvin korkea. (Karisto 1993, 64.) Olipa tilanne millainen tahansa, pelot ja väkivalta ovat osa arkitodellisuuttamme. Harva pystyy erottautumaan kokonaan median vaikutuksesta, sillä vaikuttavathan mielikuviimme viihteelliset televisiosarjat ja elokuvatkin.

Pelot siirtyvät elämysympäristöstä mukanaamme myös matkalle. Voimme pelätä asioita kotonamme ja liikkuessamme tutussa ympäristössä. Luultavasti samantyyppiset pelot siirtyvät myös matkalle ja siihen hetkeen kun valmistelemme matkaa. Samaiset pelot värittävät myös lukukokemustamme, kun tutustumme kohteeseen opaskirjan avulla. Erilaiset ihmiset näkevät teksteissä erilaiset asiat riskeinä. Toiselle epäpuhtaus ei merkitse mitään, kun taas toiselle se voi tuottaa runsaasti angstia. On myös huomion arvoista, että sukupuolittuneisuus näkyy tutkitusti peloissa. Naiset kokevat eri asiat pelottavina kuin miehet, tai ainakin heidän suhtautumisensa voi vaihdella hyvin paljon. Reaalimaailman pelot välittyvät teksteistä ja matkalla niistä voi tulla todellisia. Matkaopaskirja valmentaa lukijaa ennakoimaan pelkojen kohteita.

3.2 Onko riski mahdollisuus vai epävarmuus

Riskit liittyvät matkailuun melko luonnollisena osana ilmiötä. Jokaisella on mielikuva siitä, mitä matkalla voi tapahtua, jos pahimmat skenaariot toteutuvat. Matkailijan täytyykin tehdä itselleen selväksi se onko hän valmis kohtaamaan nämä matkailun ”perusriskit”. Jokaisella meillä on erilainen riskin sietokyky, jonka mukaan yksilöt toimivat ja tekevät päätöksiä. Todellisuudessa matkalle lähtijä taitaakin olla siinä uskossa, että näiden epämiellyttävien mahdollisuuksien osuminen juuri hänen kohdalleen on häviävän pieni.

Riskin määrittelemisen on haasteellista, sillä kullakin on oma kokemuksensa riskistä ja sen suuruudesta. Mitchell Dean kirjoittaa, ettei sellaista asiaa kuin riski ole realistisesti ottaen olemassa (1999, 177). Se on tietynlainen lähtökohta riskille, sillä riskit voidaan ajatella erilaisiksi tavoiksi tai valinnoiksi järjestää tai nähdä todellisuus. Näillä keinoilla todellisuus voidaan muokata ikään kuin laskettavaksi todeksi, jolloin sitä voidaan kuvata tietyin keinoin tai jolloin siihen voidaan vaikuttaa haluttuun päämäärään pääsemiseksi. (Dean 1999, 177.) Dean jatkaa esittämällä toisen oleellisen määritteen: riski ei esiinny yksin vaan siihen liittyy aina seikka, mihin riski liittyy. Käytännössä voisi ajatella, että riski määritellään jonkun toisen kautta, ei itse riskinä. Riski ikään kuin muodostaa tietynlaisen kategorian mieliimme, jonka

avulla asioita määritellään. (Dean 1999, 177-178.) Riski itsessään voidaan siis nähdä tietynlaisena diskurssina. Riskin määrittely myötäilee hyvin pelon määrittelyä, sillä pelkohan kohdistuu aina johonkin. Riski ja pelko kulkevat hyvin käsi kädessä luonteensa puolesta.

Mary Douglas (1985) luonnehtii ihmistä selviytyjäksi, sillä vaikkakin ihminen tiedostaa normaalissa ympäristössään olevat riskitekijät, hän yrittää olla huomaamatta niitä (Douglas 1985, 30). Ihminen ikään kuin pystyy hämäämään itseään ja ajattelemaan arkiympäristönsä vaarattomana. Mutta Douglaskin väittää, että kun ihminen vaihtaa paikkaa tuntemattomaan, hän ei enää kykene samalla tavalla arvioimaan mahdollisia riskejä, sillä riskien olemassaolo ja niiden näkeminen on pitkälti kulttuuriin pohjautuvaa (Douglas 1985, 33). Silti rationaalinen ihminen pyrkii toimissaan järkeilemään riskit ymmärrettäviksi. Yksi yleisimmistä tavoista lienee epävarmuuksien muuttaminen mahdollisuuksiksi (Douglas 1985, 42). Jos riskin mahdollistamat etuudet koetaan tarpeeksi hyväiksi, riski otetaan ja toimitaan sen mukaan ja antaudutaan riskin vietäväksi. Matkalla riskejä ei nähdä samalla tavalla kuin kotona. Riskeihin saatetaan suhtautua erilailla jo senkin takia, että matkailija on poissa omasta ympäristöstään. Riskit itsessään voivat olla realistisia, mutta matkailija pyrkii näkemään ne mahdollisuuksina kokea jotain uutta. Riskin seuraukset voivat tosin olla tuntemattomat vieraassa paikassa.

Jokainen meistä tuntee sanonnan ”elämässä pitää ottaa riskejä”. Toisinaan ohje voi viedä meitä uusien ja kannattavien seikkailujen pariin, mutta yhtälailla tyhmiä riskejä ei ketään kehoteta ottamaan. Aikuinen ihminen tiedostaa ympäristönsä hyvin monitahoisesti. Hän kykenee näkemään ns. vaaran paikat, vaikka toisinaan tuntuu, että tämäkin taito pääsee hämärtymään esimerkiksi alkoholin käytön seurauksena. Normaalissa tilanteessa pystymme tiedostamaan esimerkiksi liikenteen vaaratekijät. Tällaiset perusvaarojen havaitsemisen taidot ovat sisäänkoodattuja meihin. Taidot ovat joskus opittuja ja ne vaikuttavat meissä paikasta riippumatta. Matkailua ajatellen haasteeksi muodostuu se, että matkailukohde on tuntematon emmekä pysty samalla tavalla ennakoimaan uuden ympäristön riskejä kuin pystyisimme meille tutussa paikassa ja kulttuuriympäristössä.

Douglasin ohella Frank Furedi kirjoittaa riskien maailmasta teoksessaan *Culture of Fear* (2002). Hän toteaa lähes alkulehdillä, että todellisuuden ja mielikuvien välillä vallitsee suuri

vallihauta, sillä nykyään esimerkiksi ihmisiä kuolee paljon enemmän ruokavalion heikkouteen kuin lehdistössä esiin nostettuihin myrkkyyihin ruoka-aineissa (Furedi 2002, 6). Se, mitä ihmiset pelkäävät ja pitävät riskinä vaihtelee huomattavasti riippuen kulttuurista, ajasta ja siitä, mitä asioita ”nostetaan” tai tulee esille median välityksellä. Kautta historian erilaisia katastrofeja ja onnettomuuksia on tapahtunut, mutta niiden huomioiminen jatkuvana riskinä vaihtelee. Ihmisillä on taipumus unohtaa riskien mahdollisuus, sillä se helpottaa elämää.

Kun maailman todetaan olevan täynnä vaaroja ja riskejä ja on myös huomattu, kuinka paljon niihin on paneuduttu eri tutkimusten ja elinkeinojen näkökulmista, onkin mielenkiintoista tarkastella kääntöpuolia. Mary Douglas (2000) nostaa esiin mielenkiintoisen huomion ja toteaa kuinka erilaisilla ihmiset ’kansana’ näkevät riskit suhteessa asiantuntijoihin.

”Maallikkojen ja asiantuntijoiden mielipiteiden välinen kuilu on synnyttänyt kokonaisen riskejä tutkivan psykologian alahaaran, kokonaisen aikuiskasvatuksen erikoisalan, kokonaisen uuden riskeistä viestimisen ja niiden luokittelun ammattikunnan sekä kokonaisen teollisuudenalan niitä tilastoimaan. Silti kansa käyttäytyy edelleen yhtä häkellyttävästi kuin ennenkin: he kieltäytyvät ostamasta vakuutusta tulvien tai maanjäristysten varalle, he ylittävät vaarallisia katuja, ajavat kelvottomilla kulkuvälineillä, hankkivat koteihinsa vahinkoja aiheuttavia vempaimia eivätkä kuuntele valistusta uhkaavista vaaroista.” (Douglas 2000, 40-41.)

Kuinka osuvasti Douglas kiteyttää vaarojen ja riskien ominaisleiman. Vaikka tiedostamme niiden läsnäolon ympärillämme, kieltäydymme muuttamasta toimintaamme hälventääksemme niiden läsnäolon. Tämä lienee yksi elossa pysymisen keinoista.

Mary Douglas ja Aaron Wildavskyn pohtivat kirjassaan *Risk and Culture* (1982) sosiaalisen ja kulttuurisen elämän sekä ympäristön merkitystä ihmisille vaarojen ja riskien näkökulmasta. He jakavat vaaratekijät heti johdannossaan neljään luokkaan: (1) ulkopuoliseen uhkaan kuten sotaan tai oman kulttuuriperinnön menettämiseen, (2) rikokseen kuten ns. sisäiseen romahdukseen, jossa laki ja järjestys on menetetty tai väkivaltaan yleensä, (3) saastumiseen kuten ympäristöpelkoihin tai tekniikan väärinkäyttöön suhteessa ympäristöön ja (4) taloudelliseen epäonnistumiseen eli omaisuuden menetykseen (Douglas & Wildavsky 1982, 2). Scott Lash nimeää samaiset riskit kolmeen ryhmään otsikoilla sosiaalis-poliittiset riskit, luonnolliset riskit ja ekonomiset riskit. Sosiaalis-poliittiset riskit suuntautuvat yhteiskunnan

rakenteisiin ja instituutioihin ja aiheutuvat esimerkiksi rikollisuudesta tai väkivallasta. Vastaavasti ekonomiset riskit viittaavat globaaliin talouteen kohdistuviin riskeihin ja luonnolliset riskit viittaavat ekologisiin, teknologiasta aiheutuviin riskitekijöihin, kuten ilmaston lämpeneminen tai saastuminen. (Lash 2000, 50.)

3.3 Normaali ja luonnollinen – voiko vieraassa ympäristössä mikään olla normaalia?

Vaaroja ja riskejä voidaan tarkastella niiden normaaliuden tai luonnollisuuden näkökulmasta. Jos riskit otetaan osaksi modernia yhteiskuntaa ikään kuin siihen kuuluvana luonnollisena osana, on hyvä esittää kysymys siitä, mikä on luonnollista. Luonnollisuus on arveluttavaa jo siitäkin syystä, että matkailtaessa liikutaan vieraassa kulttuuriympäristössä, jossa emme voi kulttuuriin perustuen tuntea normaalia ja luonnollista. Tämä onkin yksi matkaopaskirjallisuuden perustehtävistä, kertoa lukijalle kohteen omaleimaisuuksista ja valmentaa lukijaa kohtaamaan erilainen normaali ja luonnollisuus. Opasteksti kuvaa kohteen todellisuutta mahdollisimman totuudenmukaisesti. Näin tehdessään se määrittää kohteen arkea, ympäristöä ja nähtävyyksiä lukijalle. Kertoessaan näistä asioista kirjoittaja kirjoittaa myös niihin liittyvistä mahdollisista riskeistä. Lukija ei osaisi itse välttämättä yhdistää riskitekijöitä osaksi vaikkapa nähtävyyttä, mutta kirjoittajan näin tehdessä, lukijalle välittyy representaatio riskin olemassa olost. Kirjoittaja täten tuottaa itse potentiaalisia pelkoja lukijalle ja välittää pelkoja diskursiivisesti tuotettuna. Välittäminen ei välttämättä ole itse tarkoitus, mutta pelkojen siirtoa tapahtuu tästä huolimatta.

Matkailijaa valmennetaan kohtaamaan kohteen mahdolliset luonnolliset uhat ja riskitekijät. Ne saattavat poiketa huomattavasti kotimaan uhista, joten uusiin luonnollisuuksiin on valmennettava kertomalla niistä mahdollisimman asiallisesti. Mahdollisimman todenmukaisella kuvauksella kirjoittaja diskursiivisesti määrittää maailmaa ja avaa toisenlaista todellisuutta lukijalle. Mafia on todellisuus, hyökyaalto on todellisuus, televisiosarjan joukkotappelu aseineen voi olla todellisuus. Meille vieras voi toisaalla olla mahdollinen, se voi jopa olla luonnollinen todellisuus kaikessa kurjuudessaan meidän katsontakulmasta katsoen. Matkailija voi olla tietämätön ja kokematon kohtaamaan toista luonnollista ja tässä opaskirjat

tulevat apuun. Oikeastaan tietokirjallisuus yleensä perustuu juuri uuden oppimiselle. Ihmiset omaksuvat tietoa, jota voidaan pitää luonnollisena tiedon omaksumisen jälkeen. Omaksumisen seurauksena ihmiselle muodostuu ennakoiva mielikuva siitä, millainen kohde on ja millainen normaali siellä vallitsee.

4 REPRESENTOITU PELKO

4.1 Pelkojen tiloja ihmismielissä

Pelkoja voidaan tarkastella myös toiselta kantilta, keskittyen niiden kokemus- ja elämispohjaisuuteen. Koska aineistoni on kielellinen ja tutkimusotteeni diskursiivinen, mielestäni on oleellista avata esimerkin tavoin pelkoihin liittyvää käsitteistöä. Matkaopaskirjallisuudessa ja aineistossani vilahtelee tuon tuostakin paikkoihin ja tiloihin liittyviä riskitekijöitä. Tekstit esittävät lukijalle arvionsa siitä, missä kannattaa olla tarkkana ja mitä kannattaa suorastaan välttää. Mihin yleisesti perustuu se, että tiettyjä asioita kehoitetaan kollektiivisesti välttämään. Mihin pelot perustuvat?

Pelot voivat olla hyvin pitkälti omaksuttuja ja opittuja lapsuudessa kuten esimerkiksi pimeän pelko yleensä on. Yi-Fu Tuan on tutkinut mm. pelkoja ja kirjoittaa *Landscapes of Fear* (1979, 12-24) siitä, miten lapsi elää aluksi aivan viattomassa maailmassa. Eihän syntynyt lapsi tiedä itse sitä, millaiseen kulttuuriympäristöön hänet liitetään ympäristönsä kautta, vaan kaikki tämä tulee ilmi muutaman ensimmäisen elinvuoden aikana, jolloin lapsi omaksuu ja oppii vanhemmiltaan omalle ympäristölleen soveliasta käyttäytymistä. Vertaisin tätä Kariston (1993) esittämään sisäänkoodaukseen. Omaksumme ympäristöstämme malleja toimia ja tuntea tilanteissa haluamattammekin. Rationaalisina ajattelijoina opimme arvioimaan näitä seikkoja ja tekemään päätelmiä perustuen omaan kokemusmaailmaamme ja tietoomme. Sara Ahmed (2003) puhuisi pelon merkeistä, jotka ikään kuin ovat olemassa ja satunnaisesti löytävät kiinnittymisen kohteensa. Kiinnittyessään kohteeseensa, merkki ja kohde yhdessä muodostuvat pelottavaksi. Ilman merkkiä, kohde itsessään ei olisi pelottava mutta kietoutuma tekee siitä pelkoa aiheuttavan. (Ahmed 2003, 191.)

Kun puhutaan peloista, puhutaan samalla sen vastinparista turvallisesta tai turvallisuudesta, ei-pelon tilasta. Onkin hyvä pysähtyä miettimään sitä, miten paikasta tulee mielessämme turvallinen. Millä seikoilla esimerkiksi teksteissä paikka kuvataan turvalliseksi? Jokaisen on

mahdollista miettiä omasta mielestään itselleen turvallinen paikka ja vastaavasti itselle pelkoja herättävä paikka. Jollekin esimerkiksi lukot voivat luoda turvallisuuden tunnetta ja toiselle riittää se, että ympärillä on tuttuja ihmisiä ja tuttuja paikkoja ja tiloja. Tila onkin oleellinen asia, kun mietitään ympäristöä ja siihen liittyviä tuntemuksia. Jokainen hahmottaa tilat eri tavoin. Tuan käsittelee kaupunkiin liittyviä pelkoja (Tuan 1979, 145-174) ja mainitsee heti alkuun, että ihmiset inhoavat yleensä kaaoksen tilaa. Kaupunkitilassa vallitsee mieletön äänien sekasorto, joka luo kaaoksen tunnetta siellä olevalle ihmiselle. Normaalisti kaupungissa elävä ihminen tottuu ääniin, mutta matkustettaessa vieraaseen kaupunkiin yleensä erilaiset äänet tulevat voimakkaasti vastaan. Tuan toteaa, että yleensä ihmisille äänten kaaos on häiritsevämpää kuin visuaalinen kaaos ja näin ollen äänet vaikuttavat tunteisiin enemmän kuin visuaaliset merkit (Tuan 1979, 147). Tämän voi todeta katselemalla kauhuelokuvaa ilman ääniä tai äänien kanssa. Ero on huomattava ainakin omalla kohdallani. Lukiessa tekstejä mielikuvat syntyvät kirjoittajan sanavalinnoista ja tavasta kirjoittaa. Kirjoittaja luo tekstillään lukijalle turvallisuuden tuntua tai vastaavasti maalaa turvattomuutta kuvailemalla esimerkiksi rikollisuutta tai kaaoksen tilaa. Epävarmuus välittyy lukijalle pelon merkkien välityksellä ja jättää jälkensä myöhempää toimintaa ajatellen.

Tilalla ja paikalla on oleellinen merkitys ihmisten elämismaailmassa. Tilat ja paikat saavat mielissämme erilaisia arvoja, mikä on itsessään huomionarvoinen seikka. Tiloihin liittyy tuntemuksia, jotka tekevät niistä positiivia tai negatiivia. Tilat konstruoituvat mielessämme henkilökohtaisten tunteidemme osasista. Liitämme tiloihin erilaiset aistimukset, kokemukset ja muistot. Tilat voi rakentaa diskursiivisesti myös mielessä, olematta fyysisesti itse tilassa. Kokemus voi olla yhtä vahva kuin fyysisessä ympäristössä. Ihmismieli lukee tilojen merkityksiä ja tällöin erityisesti paikassa itsessään olevat indikaattorit toimivat tiedon välittäjinä, jotka välittävät aistiemme kautta tietoisuuteen luoden pelon tunnetta. Karisto mukailee Edward Krupat'ia (1988) mainitessaan ihmisille ”puhuvat” tilat (Karisto 1993, 88). Luemme merkkejä, joita voivat olla esimerkiksi perinteiset fyysiset liikennemerkkit, hälytysajoneuvon sireenien ääni tai alikulkutunnelien epäsiistit graffitit. Erilaisista merkeistä tulee mielissämme ns. vaaran ikoneja (Karisto 1993, 89). Imemme ympäristöstämme tiedostamattakin tietoa, joka vaikuttaa luontaiseen käyttäytymiseemme. Toimintamme on niin automatisoitua, ettei jokaista liikettä tarvitse erikseen ajatella vaan voimme toimia

vaistojemme varassa. Pelon indikaattorit tekevät olostamme turvallisen liikkeessamme itsellemme tutussa ympäristössä, sillä niiden avulla voimme muuttaa toimintaamme ja ennakoita. Tutut indikaattorit vaihtavat kuitenkin olemustaan vieraassa paikassa, missä niihin reagointi ei tapahdu enää automaattisesti vaan joudumme erikseen tekemään päätöksiä toimimme suhteen. Syntyneet tilanteet ovat uusia ja joudumme suhtautumaan niihin varautuneesti.

Ajateltaessa pelkoja, määritteistä kannattaa huomioida erityisesti ajan funktio. Samakin paikka voi muuttaa merkityssisältöään eri vuorokauden aikoina tai eri vuoden aikoina. Puistot ovat kesäisin vehreän viihtyisiä paikkoja oleilla. Talvella sama viihtyisä puisto muuttuu kalseaksi ja autioksi paikaksi, jossa ei liiku ihmisiä. Autioituminen muuttaa paikan luonnetta pelottavammaksi. Erityisesti pelon maantieteessä keskitytään tarkastelemaan tilojen ja pelkojen vuorovaikutusta ja tutkimuksessa ajan funktio on merkittävä. Maailma nähdään erilaisena valossa kuin pimeässä. On jännittävä huomata, miten suuri merkitys valolla on ihmisten toimintaan.

4.2 Representaatiolla tuotetaan mielikuvia

Kun puhutaan mielikuvista, tunteista ja asenteista joudutaan väistämättä miettimään, miten niitä tuotetaan ympärillämme. Keksityn erityisesti siihen, miten niitä tuotetaan kirjallisessa aineistossa, olipa kyse mistä tahansa viestinnän muodosta, mitä ympärillämme on tarjolla. Representaatiolla viitataan johonkin, joka kuvastaa jotakin. Tietyllä käsitteellä tai ilmiöllä voi olla monivivahteinen merkitys mielissämme, eikä sen tuottamiseen tarvitse edes vaivata erikoisemmin päätä. Mielikuva muodostuu automaattisesti mieleemme esimerkiksi kokemuksen tai opitun kautta. Jos kyse on pelosta, kaikille muodostuu jonkinlainen mielikuva siitä, mistä on kyse. Jos käsitettä tarkennetaan edelleen, pystymme tuottamaan mielikuvissamme pelottavan tilanteen, paikan tai tapahtuman. (Cloke 1999, 7). Stuart Hall (1999) esittää oivan esimerkin representaatiosta. Kun ajattelet englantilaisuutta, ajattelet tiettyjä asioita, jotka mielessäsi liittyvät käsitteeseen englantilainen. Näillä mielikuvilla ei välttämättä ole yhteyttä todellisuuteen, vaan mielikuvat on tuotettu kulttuuristen

representaatiojärjestelmien avulla (Hall 1999, 46). Muun muassa matkailun edistäminen ja sen käyttämät mediat luovat kansakunnille mielikuvia siitä, mitä englantilaisuus on. Jossain vaiheessa voi käydä niin, että itse englantilaiset alkavat myös itse luo uskoa näihin luotuihin mielikuviin ja todentavat omalla käyttäytymisellään representaation todeksi. Näin ei kuitenkaan välttämättä tarvitse käydä, vaan representaatio voi jäädä täysin kuvaannolliselle tasolle.

Pelko itsessään voidaan ajatella representaation käsitteen tuotteeksi. Pelko voi liittyä todelliseen reaaliaikaiseen tilanteeseen, mutta usein pelkoa tunnetaan ennakoivasti. Tällöin pelko tunteena liittyy johonkin, jota ajattelemme tulevaisuuteen liittyvänä ja tuotamme näin mielessämme kuvauksen, representaation asiasta tai tilanteesta. Kokemamme pelon tunne projisoi meitä nykyhetkestä tulevaisuuteen (Ahmed 2003, 192). Pelko on heijastuma, mieleemme yksilöllinen tuotos, jonka toisinto olisi erilainen, sillä heijastuman tuottaminen on tilannesidonnaista.

Representaatiolla on merkittävä asema kirjallisessa tuotoksessa. Kirjoittaja voi halutessaan saavuttaa oikeilla sanavalinnoillaan yllättävän paljon asenteiden siirtoa ilman, että hänen täytyisi sanoa mielipiteitään ääneen. Kirjoittaja voi tuottaa kulttuurisesti yhtenevän merkitysjärjestelmän avulla onnistuneen pelon diskurssin ja välittää sen kautta haluamia tunnelmia ja mielenmaisemia lukijalle (vrt. Hall 2003, 91). Pelko itsessään on kulttuurinen merkitysjärjestelmä, joka yhdistää vähintäänkin saman kulttuuripiirin ihmisiä. Pelon representointi onnistuu diskursiivisesti, kun se tuetaan osaksi yhtenevää merkitysten järjestelmää.

4.3 Kaupunkimaiset pelkojen paikkoina

Aineistoni käsittelee kaupunkeja, ja tällöin aineistostani välittyvät pelot liittyvät nimenomaan kaupunkimatkailuun liittyviin pelkoihin. Olen sitä mieltä, että perinteisessä aurinkolomakohteessa pelkokokemukset ja vaaranpaikat olisivat erilaisia kuin tässä käsillä olevassa aineistossa. Kaupungeissa elää suuri ihmisten keskittymä jo luonnostaan. Erilaiset

ihmiset eri sosiaaliluokista muodostavat paikallisen kaupunkikulttuurin sosiaalisine rakenteineen ja ongelmineen. Matkailu ilmiönä tuo oman lisänsä paikalliseen kulttuuriin. Näitä matkailun mukanaan tuomia vaikutuksia tai muutoksia paikalliskulttuuriin on tutkittu paljon matkailututkimuksessa, kuten John Urry on tehnyt. Yksittäisessä lomakohteessa vaikutukset saattavat olla suuremmat niin kulttuurisesti kuin taloudellisesti, mutta vaikutukset näkyvät myös kaupungeissa, joskin eivät yhtä räikeinä. Tekstuaalinen aineisto välittää diskursiivisesti kaupunkimatkailun pelkoja representoimalla niitä erilaisin kuvauksin. Tutkimuksessani perehdynkin niihin tapoihin, joilla mielikuvat tuotetaan.

5 AINEISTO

5.1 Aineiston esittelyä

”Minä olen lähdössä matkalle ja luen matkaopaskirjaa perehtyäkseni matkakohteeseeni. Olen innoissani, mutta samalla minua hieman jännittää kaikki se tuntematon, mitä matkalla tulen kohtaamaan. Miten hoituu asiointi ravintolassa, kun yhteinen kieli on heikolla pohjalla? Miten selviän ostosretkestä naapurikaupunkiin käyttäen paikallisliikennettä? Moni asia tuntuu erilaiselta ja jännittävältä. Mieleni täyttävä jännitys tuntuu kutkuttavalta, mutta samalla minua taitaa hieman pelotta. Haen matkaopaskirjasta tukea sille, että selviän matkastani kunnialla ja onnistun kokemaan kaiken sen oleellisen, mitä kohteeseeni suuntautuvalla matkalla minun pitääkin.” (kirjoittajan lainaus omista mielikuvista)

Matkalle lähteminen on hauskaa. Matkaa suunnitellaan hyvissä ajoin ja mietitään pitkään, minne matka tehdään. Matkan motiivi vaikuttaa kohteen valintaan ja sen myötä rajautuvat myös asiat, joita matkan aikana tehdään. Matkaopaskirjoista etsitään vinkkejä kiinnostavista paikoista, ravintoloista ja nähtävyyksistä, mitä ”ainakin” pitää nähdä. Jokaisella kohteella on perinteiset pakollisuudet nähtävyytensä, mitkä tulee käydä katsomassa. Muuten matka on ollut jotenkin epäonnistunut. Opaskirjat kirjoittavat kohteesta kaikille sopivasti, sillä kirjoja lukevat yhtälailla ensikertalaiset kuin kokeneemmatkin matkailijat. Tämä tekeekin matkaoppaan laatimisesta haasteellisen, sillä asiasisältöön tulee kiinnittää huomiota, ettei joukkoon eksyisi virheellistä, harhaanjohtavaa tai puutteellista tietoa (Vuoristo 1998, 177). Matkaoppaiden tarkoitus on kertoa matkailijalle kohteesta mahdollisimman aidosti ja todenmukaisesti. Kohteissa tapahtuu muutoksia ja oppaiden painoksia täytyy uudistaa vastaavasti. Ajankohtaisuus tuo mukanaan oman leimansa opaskirjojen tuottamiseen. Painoserien suuruus täytyy olla tarkkaan mietitty, ettei jouduta turhan suurten kirjamäärien loukkuun, mikäli jotain mullistavaa tapahtuu ja tekstiä täytyy muuttaa oleellisesti. Kulttuuriteollisuuden näkökulmasta jännite on selkeä ja opaskirjallisuuden tyyppi onkin aivan omanlaisensa. Opaskirjassa tai tuotteessa pitää ottaa huomioon mm. teksti ja sisällön informaatio, kuvitus ja sen sisältämä informaatio, tekstin ja kuvituksen välinen suhde, painoasu ja tekniset sekä ulkoiset ominaisuudet, kieliasu ja tyyli, julkaisukielet ja painosmäärät (Vuoristo 1998, 177).

Ajatellessa opaskirjallisuutta on huomioitava sen taustalla vaikuttava talous. Ylipäättään kirjateollisuus on yksi iso talouden muoto, jossa uutuuudet viehättävät lukijoita. Erityisesti matkakirjallisuudessa on oleellista olla ajankohtainen, sillä jos ei olla, lukijalle herää heti epäluulo tekstiä kohtaan. Vaikka opaskirjat kilpailevatkin keskenään siitä, kenen tuote on haluttavin ja ostetuin, se ei yksin riitä. Kilpailuun on tullut mukaan myös muut median lähteet kuten internet, televisio-ohjelmat, videot jne... Voitaissiinkin sanoa, että tekstejä tuottavaan instituutioon vaikuttaa talouden rakenne, mutta myös eri tiedotusvälineiden ankara kilpailu (Fairclough 1997, 60). Kaikki vaikuttaa kaikkeen, ja mikäli jonkun käyttämä tyyli on purrut lukijoihin, luultavasti sitä pyrkivät muutkin hyödyntämään tai kehittämään. Kaupallisia paineita ei siis voi jättää huomioimatta puhuttaessa julkisista medioista ja niiden tuotteista.

5.2 Matkaopaskirjat aineistokirjoina

Tutkielman aineistoksi olen valinnut Suomalaisen Matkaopas -kirjasarjan neljä osaa, jotka käsittelevät Tukholmaa, Roomaa, New Yorkia ja Thaimaata. Kirjasarja on täysin suomalaisvoimin toteutettu ja tarkoitettu nimenomaan suomalaisille matkailijoille. Minulle tutkijana tässä työssä suomalaisuus on erityisen merkittävä, sillä lähdän siitä oletuksesta, että suomalaisena lukijana voin eläytyä siihen lukukokemukseen mitä ”normaalistikin” suomalainen lukija kokisi. Olisi eri asia, jos teos olisi kirjoitettu kenelle tahansa kulttuuritaustasta huolimatta. Lukijan kulttuuritausta vaikuttaa lukukokemukseen ja siihen miten teksti ymmärretään kulttuurin tuotteena - olipa lukutapana pelkkä matkailutiedonsaanti tai tutkimuksellinen projekti.

Suomalainen Matkaopas kertoo tekevänsä pioneerityötä Suomessa julkaisemalla kokonaan suomalaisten tutkimia, valokuvaamia ja kartoittamia opaskirjoja. Kirjat kirjoitetaan alun perin suomeksi, suomalaisesta näkökulmasta ja aina suomalaisin voimin. Ajatellen Suomen kirjemarkkinoita kirjasarjalla on oma erityinen paikkansa kotimaisessa matkaopaskirjojen maailmassa, sillä yhä edelleen iso osa matkailijoista turvautuu mieluummin kotimaisella

kielillä kirjoitettuun teokseen kielikynnyksen takia kuin tarttuisi vieraskieliseen vastaavaan kirjaan.

Kirjasarja on perustettu vuonna 1991. Kirjoihin on kootusti yhdistetty tyypillisiä opaskirjoille kuuluvia rakenteita ja tyylejä, jotka alun perin omaksuttiin kansainvälisistä opaskirjoista. Aineiston kirjat rakentuvat seuraavanlaisesti: alussa on tiivis maan esittely lyhyine historioineen, toinen vaihe kertoo kuinka kohteeseen saavutaan ja mitä sitä ennen tulee ottaa huomioon, kolmas vaihe kertoo perillä olosta ja siihen liittyvistä teemoista kuten majoituksesta, ruoasta, liikkumisesta ja muusta ajanvietteestä, neljäs vaihe esittelee kohteen tärkeimmät nähtävyydet. Karttoja on ripoteltu kirjoissa kaikkiin osiin pyrkien kuitenkin sijoittamaan ne mahdollisimman lähelle niihin liittyvää tekstiä. Valokuvat ovat pääosin mustavalkoisia, mutta joka kirjassa on myös muutama värillinen kuva sijoitettuna erillisillä kuvasivuilleen. Kuviin liittyy aina esittelevä kuvateksti.

Tutkimukseni aineistokirjoista Thaimaan teos tekee poikkeuksen verrattuna muihin. Teos esittelee Thaimaan maana, jossa Bangkok pääkaupunkina on yhtenä keskeisenä osana. Muun Thaimaan esittelyn ohella kirjaan on lisätty naapurimaiden Laoksen ja Kambodzhan esittelyt, minkä takia teos on kirjoista laajin ja erilaisin, vaikkakin rakenne muuten seuraa toisia kirjoja.

5.3 Aineisto suhteessa matkailutilastoon

Aineiston valintaa tukee myös tilastoitu tieto. Maailma matkailun näyttämönä voidaan jakaa viimeisimpien määritteiden mukaan kolmeen alueeseen: (1) Primaariset matkailualueet, Eurooppa, Pohjois-Amerikka ja Kaukoitää Australia ja Uusi-Seelanti mukaan luettuina; (2) Sekundaariset matkailualueet, Pohjois-Afrikka ja Lähi-itä, Etu-Intia, Oseania, Väli-Amerikka, Etelä-Amerikan eteläosa, Itä-Afrikka ja Etelä-Amerikka; (3) muut alueet. Esitetty jako perustuu matkailijamäärien ja matkailijatulojen jakaumaan ja vastaa monin tekijöin matkailun aluepotentiaalin maailmanlaajuista jakaumaa. (Vuoristo 2003, 133.) Tällä jaolla olen aineistoni puolesta keskittynyt kokonaisuudessaan vain primaarisiin matkailualueisiin, mikä tekee tutkimuksen tuloksista paremmin verrattavia. Vaikka kohteet keskenään edustavat

erityyppisiä kulttuurialueita, kuuluvat ne kaikki maailmanlaajuisesti ajatellen matkailun primaarialueisiin.

Jos katsotaan matkailijamääriä, WTO:n (World Tourism Organization) mukaan maailmassa oli vuonna 2000 kaikkiaan 19 maata, joissa saapuvien matkailijoiden määrä ylitti 10 miljoonaa (Vuoristo 1998, 79). Skandinavia kokonaisuutena ylttäisi yhdeksi tähän lisättäväksi alueeksi. Näin ollen Suomi lähtömaana ja Ruotsi kohdemaana sijoittuvat hyvin matkailun keskeiseen alueeseen, vaikka eivät yksinään riittäisikään kärkisijoille. Thaimaa jäi vuonna 2000 täpärästi alle 10 miljoonan saapuvan matkailijan. Sen sijaan Yhdysvallat sijoittuivat vuonna 2000 kärjen toiselle sijalle ja Italia neljännelle. (Vuoristo 1998, 79-80.) WTO:n vuonna 2002 tehdyssä tilastossa Yhdysvallat olivat tippuneet kolmannelle sijalle kun taas Italia oli säilyttänyt neljännen sijansa (Vuoristo 2003, 139). Tässä tilastossa Ranska sijoittui ensimmäiseksi ja Espanja toiseksi.

Matkailualan vuosikirja 2005 kertoo 7,3 miljoonan suomalaisen matkustaneen Suomen ja Ruotsin välillä. Vastaavasti TNS Gallupin toimitusjohtaja Yrjö Virkola kertoi kyselytutkimuksesta, jonka mukaan suomalaisten unelmalomamatka on kaukomatka. Suomen Matkatoimistoajan liiton (SMAL) julkaisemien tietojen mukaan suomalaiset suosivat edelleen Eurooppaa, jonka osuus valmismatkalomista oli noin 80 prosenttia. (Vuosikirja 2005, 201.) Kaukokohteisiin suuntautuvista matkoista yli puolet suuntautui Kaakkois-Aasiaan (Vuosikirja 2005, 202). Suomen ja ulkomaiden välinen lentoliikenne kuljetti vuonna 2003 7,8 miljoonaa matkustajaa, jossa edellisvuoteen oli 4 prosenttia kasvua. Tilausliikenteen lennoilla lähtijöitä Suomesta oli miltei 590 000 matkustajaa. Näistä suurin osa suuntasi matkansa etelän lomakohteisiin kuten Kanariansaarille, Espanjaan ja Kreikkaa. (Vuosikirja 2005, 214.) Tässä valossa voitaisiinkin sanoa, että Tukholma edustaa aineistossa Suomalaisille tutuinta kohdetta. Seuraavaksi voitaisiin sijoittaa Rooma edustamaan Euroopan lomakohdetta, vaikkakaan Rooma kaupunkina ei samaistu rantalomakohteeseen. Thaimaa lienee kaukokohteiden kärkeä suomalaisten keskuudessa lisääntyvässä määrin. New York taas edustaa kaupunkia, jossa useampi toivonee kerran elämässään pääsevänsä käymään.

5.4 Aineistoni ja filosofiani

Aineistoni on kuitenkin vain neljä kappaletta kirjoja – vieläpä pehmeäkantisia. Tutkimuksen kannalta oleellisinta onkin niiden sisältö. Aineisto itsessään voisi olla mikä muu aineisto tahansa, jolla luultavasti olisi voitu tuottaa vastaavanlainen tutkimus. Olen kuitenkin valinnut omani tietyin perustein ja kokeilen silmälasejani niiden sisällön ja merkitysten tarkastelussa. Lainaan Deleuzea (1992, 48) ”Kun Foucault’lta kysyttiin, mitä kirja hänelle merkitsee, hän vastasi: se on työkalupakki. Proust, jonka väitetään olevan täynnä merkitystä, sanoi, että hänen kirjansa ovat kuin silmälasit: kokeile, sopivatko ne sinulle, näetkö niiden avulla asioita, joita et olisi muuten nähnyt, ja jos ne eivät sovi, niin luovu kirjastani ja etsi muita sinulle paremmin sopivia.” Noudatin kirjaimellisesti ohjetta ja kokeilin ja totesin kirjat sopiviksi ainakin päällisin puolin. Käytän niitä työkalupakin tavoin tutkimukseni rakennustyössä ja koin muutaman yllätyksenkin.

6 MENETELMÄNÄ KRIITTINEN DISKURSSIANALYYSI

6.1 Mikä diskurssianalyysi? – Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin

Jotta saisimme tarpeeksi laajan kuvan siitä, mihin diskurssianalyysi sijoittuu metodien kentällä, kokoan selvennyksen, joka pohjautuu Arja Jokisen tekstiin teoksessa *Diskurssianalyysi liikkeessä* (1999, 37-50). Diskurssianalyysi on lähtökohtaisesti tutkimusmetodi, joka voidaan rinnastaa esimerkiksi keskusteluanalyysiin, etnografiaan, retoriikkaan tai semiotiikkaan. Näiden tutkimustraditioiden taustalla vaikuttaa laajempi teoreettis-metodologinen viitekehys eli sosiaalinen konstruktionismi. Kuitenkin näitä traditioita voidaan pitää sen verran toisilleen läheisinä, että esimerkiksi diskurssianalyysiin on voitu lainata tai soveltaa analyttisiä ideoita, joita on kehitelty sukulaistraditioiden piirissä. Ehkä selkein yhdistävä tekijä näille metodeille ja sosiaaliselle konstruktionismille on se, että ne jakavat yhteisen kiinnostuksen tekstien ja/tai puheiden tutkimiseen ja sille näkemykselle kuinka sosiaalinen todellisuus rakentuu kielenkäytössä ja muussa toiminnassa. Toisekseen yhteistä on se, että analyysi pohjautuu paikallisesti rakentuvista käytännöistä eli sosiaalisen todellisuuden rakentumista tarkastellaan 'alhaalta ylöspäin' tapahtuvana toimintana ja kaikille orientaatioille on yhteistä voimakas aineistolähtöisyys. (Jokinen 1999, 37-39.)

Sosiaalisen konstruktionismin mukaan tutkittavaa todellisuutta ei voi kohdata 'puhtaana', vaan sille tulee asettaa aina jokin näkökulma, jonka avulla todellisuus saa merkityksen (Jokinen 1999, 39). Toisin sanoen kaikki asiat joita tutkitaan, olivatpa ne kuvia tai asioita tulee nähdä jotenkin nimettyinä. Ja vaikei selvää nimeämistä olisikaan tapahtunut, tutkija lähestyy niitä joka tapauksessa kulttuuristen symbolien ja merkitysten välityksellä. Merkitykset on helppo ymmärtää erotuksen kautta, sillä monelle asialle löytyy selkeä vastakohta, jonka avulla merkitys selviää. Toisaalta moni merkitys on hyvin tilannesidonnaista ja vasta tuntemalla kontekstin, lopullinen merkitys on mahdollista tulkita. Pohdittaessa diskurssianalyysiä tulkintakehyksenä sosiaalinen konstruktionismi näkyy sekä tutkimuskohteen valinnassa, tutkimuskysymysten muotoilussa, analyttisten työkalujen kehittämisessä että tutkijan ja tutkimuskohteen välisen suhteen ymmärtämisessä. (Jokinen 1999, 39-40.)

Retoriikassa tutkimustraditiona on hyvin pelkistetyksi kyse yleisön vakuuttamisesta jonkun argumentin pätevyydestä ja pyrkimyksestä sitouttaa yleisö siihen. Yleisön merkitys on suuri, sillä argumentoinnissa tulee vahvasti ottaa se yleisö huomioon, keneen yritetään vaikuttaa. Retoriikka toimiikin hyvänä apuvälineenä myös diskurssianalyysin tekijöille. Retoriikassa painotetaan erityisesti lausumien muotoilua ja yleisösuhteen tarkastelua, kun taas diskurssianalyysissä keskiössä ovat kielellisen tuottamisen muodot yhteydessä kulttuuristen merkitysten tuottamiseen ja vuorovaikutusprosessien tulkinta ja tarkastelu. (Jokinen 1999, 46-47.)

Semiotiikka voidaan nähdä todellisuuden symbolista rakentumista tutkivana traditiona. Siinä tutkitaan merkkijärjestelmiä ja analysoidaan merkkien ja merkkijärjestelmien ominaisuuksia, niiden tuottamista ja käyttämistä. Semiotiikka lähtee siitä, että merkitsijän ja merkityn välinen suhde on kulttuurisesti muotoutunut, ei-luonnollinen. Diskurssianalyysille yhteistä ja olennaista on näkemys siitä, että kieli ei ole vain satunnainen luettelo, vaan että eri kielet jäsentävät maailmaa eri tavoin. Niinpä näkemys sosiaalisen todellisuuden tulkinnallisesta olemuksesta onkin semiotiikkaa ja diskurssianalyysiä vahvasti yhdistävä tekijä. (Jokinen 1999, 48-49.)

Stuat Hall antaa oivan määritelmän diskurssille. Hänen mukaansa diskurssilla tarkoitetaan tiettyä tapaa representoida käsillä olevaa asiaa. Diskurssi voidaan nähdä ryhmänä lausumia, joiden avulla aihetta representoidaan kielen avulla. Tämä diskurssi on siten rajattu, sillä juuri se määrittää näkökulman puheeseen ja/tai kirjoittamisen tapaan. Stuart Hall viittaa näkemyksessään Michel Foucaultin tapaan mieltää diskurssianalyysi, jossa diskurssi ei koostu vain yhdestä lausumasta vaan useista lausumista, jotka yhdessä muodostavat diskursiivisen muodostuman. Lausumat viittaavat samaan objektiin, niillä on yhteinen tyyli ja ne tukevat tiettyä strategiaa kuten yhteistä institutionaalista tai poliittista suuntaa tai kaavaa. (Hall 1999, 98-99.) Tässä työssä diskursseja yhdistävä tekijä on pelko. Pelko yhdistää aineiston lausumat diskursiiviseksi muodostelmaksi. Diskurssissa on siis kyse tiedon tuottamisesta kielen välityksellä (Hall 1999, 99).

6.2 Fairclough ja kriittinen diskurssianalyysi

Fairclough suhtautuu diskurssianalyysiin hyvin monipuolisena työkaluna, jonka avulla tutkimusongelmaa on mahdollista tutkia usealta näkökannalta. Fairclough puhuu teoksessaan *Miten media puhuu* (1997) siitä, kuinka nykymedioiden tuotteista on tullut jutustelunomaisia ja millaisia vaikutuksia sillä on ollut lukijoihin ja valtasuhteisiin (1997, 24). Jutustelunomaisuus liittyy mielestäni matkaopaskirjoihin erityisen selkeästi, sillä niiden kerronta on hyvin jouhevaa, välillä viihteellistä ja tunnelma on kuin joku kertoisi omaa matkakertomustaan tuttavalle. ”*Ellei italian opiskelu huvita, selviää matkailija Roomassa englannin, ranskan tai espanjan kielellä. Saksaakin monet roomalaiset suostuvat puhumaan. Myös pelkällä elekielellä pääsee aina johonkin, eri asia mihin.*” (Rooma 2001,40). Esimerkin luettuaan voi helposti kuvitella kertojan iskevän lukijalleen silmää hymyssä suin. Kuvitteellinen kertoja henkilöityy helposti selkeässä ja elävässä tekstissä.

Faircloughin näkemys diskurssianalyysistä on kolmivaiheinen. Hänen mukaansa se on yritys jäljittää tekstien, diskurssikäytäntöjen ja sosiokulttuuristen käytäntöjen välisiä systemaattisia yhteyksiä (1997, 29). Olipa kyseessä millainen teksti tahansa, kyse on kuitenkin tietynlaisesta vuorovaikutuksesta. Opaskirjojen tekstit ovat painettuja, kirjateollisuuden tekstejä, joilla on selkeä paikka ja funktio. Ne eivät ole joukkoviestintää samalla tavalla kuin aikakauslehdet tai sanomalehdet, eivätkä ne ole tieteiskirjallisuutta tai fiktiivisiä romaaneja. Opaskirjat kulkevat näiden välimaastossa, yhdistäen itseensä eri kirjallisuustyyppejä. Yhtä kaikki niillä on selkeä viestintätavoite ja niitä lukiessa tapahtuu omanlaisensa viestintätilanne.

Kriittinen diskurssianalyysi tarkastelee kielenkäyttöä kahdesta näkökulmasta. Yhtäältä se näkee kielen yhteiskunnallisena tuotoksena ja toisaalta kieli nähdään yhteiskunnallisena vaikuttajana. Näiden kahden aspektin välillä vallitseva jännite on varsinainen kriittisen diskurssianalyysin tarkastelun kohde. (Fairclough 1997, 76.) Jokaisessa tuotoksessa vallitsee kunkin yhteisön diskursiiviset käytännöt eli ns. tavalliset kielenkäyttötavat. Nämä pitää mieltää tietynlaisiksi verkostoiksi, joita Fairclough nimittää diskurssijärjestyksiksi (1997, 77). Diskurssijärjestyksen rakennusosia ovat kaksi diskurssityyppien kategoriaa: genret ja diskurssit. Diskurssilla tarkoitetaan tässä yhteydessä kieltä, jolla tietty sosiaalinen käytäntö

representoidaan erityisestä näkökulmasta. Genrellä tarkoitetaan kielenkäyttöä, joka yhdistetään tiettyyn käytäntöön ja joka rakentaa jotain tiettyä sosiaalista käytäntöä, kuten vaikkapa mainostamisen genren voidaan ajatella tekevän. (Fairclough 1997, 77-78.) Fairclough (1992, 63) näkee diskurssin siinä merkityksessä, jossa kieli ja kielen käyttäminen yhdistetään aina sosiaaliseen käytäntöön. Diskurssi ei tapahdu tyhjiössä, vaan se liittyy aina sosiaaliseen, vaihtelevaan tilanteeseen. Diskurssien avulla ihmisten toiminta mahdollistuu suhteessa ympäröivään maailmaan ja suhteessa toisiin toimijoihin; ja toisaalta diskurssille voidaan antaa representoiva merkitys. Diskurssit rakentavat myös sosiaalista maailmaa. Michael Foucault liittyy tässä kohtaa kriittiseen diskurssianalyysiin, sillä juuri hän liittää objektien, subjektien ja konseptien diskursiivisen rakentumisen osaksi diskurssianalyysin keskustelua. Sosiaalisen todellisuudenhan voidaan ajatella rakentuvan juuri objekteista, subjekteista ja laajemmista kokonaisuuksista tai konsepteista, ja diskurssit myötävaikuttavat osaltaan näistä dimensioista rakentuvaan sosiaaliseen maailmaan. Ne joko suoraan tai epäsuorasti muokkaavat tai hillitsevät kyseessä olevaa todellisuutta, sen normeja ja käytäntöjä, suhteita, identiteettejä ja instituutioita, jotka ovat osa sitä. Diskurssin avulla ei ainoastaan representoida maailmaa, vaan sen avulla maailma saa merkityksensä, maailma määrittyy ja rakentuu järkeväksi. (Fairclough 1992, 64).

Tällaisessa viitekehyksessä kriittisen diskurssianalyysin tehtävä onkin haasteellinen, sillä tavoitteena on tulkita ja nähdä maailmaa tekstin välityksellä sosiaalista todellisuutta peilaavana tekijänä. Tavoitteena on tutkia tekstiä mahdollisimman tarkasti ja *nähdä* sen sisältö, mutta tutkijalle on Faircloughin (1995, 5) mukaan yhtä tärkeää nähdä, mitä tekstissä ei ole tai mitä siitä puuttuu. Asiat on voitu yhtä hyvin esittää joko eksplisiittisesti tai implisiittisesti ja tutkijan tehtäväksi jää tarkemman analyysin tekeminen.

Faircloughin (1992) mielestä tekstit ovat luonteeltaan ”intertekstuaalisia”. Diskurssianalyysin luonne on kaksijakoinen eli tavoitteena on tarkastella tekstin ja sen ympäröivän maailman välistä jännitettä kummastakin kohteen näkökulmasta. Tavoitteena on siis tarkastella muutoksen luonnetta, minkä olemassa oleva, itsessään jo tutkittava teksti saa aikaan suhteessa ympäröivään sosiaaliseen maailmaan. Teksti voidaan tässä valossa nähdä rakennelmana, joka koostuu erilaisista teksteistä, diskursseista, jotka määräytyvät ympäröivän sosiaalisen

maailman painostuksesta. (1992, 8-9.) Fairclough on sitä mieltä, että yhteisön jäsenet tuskin edes tietävät tai ovat tietoisia niistä voimista, jotka vallitsevat diskurssien maailmassa ja vaikuttavat ihmisiä ympäröivään todellisuuteen. Ihmiset tuskin huomaavat heitä ympäröiviä sosiaalisia rakenteita, valtasuhteita tai sosiaalisia käytänteitä, jotka otetaan vastaan annettuina. Käytänteitä käyttämällä ja vahvistamalla ihmiset elävät diskurssien ympäröiminä ja tuottavat niitä kyselemättä lisää. Kriittistä diskurssianalyysiä toteutettaessa eri osa-alueet voidaan nimetä siis seuraavasti. Sitä osaa, missä toteutetaan lingvististä tekstianalyysiä, voidaan kutsua *kuvaukseksi*. Sitä osaa tutkimusta, missä läpikäydään tuotetun ja tulkitun diskursiivisen prosessin ja tekstin suhdetta, kutsutaan *tulkinnaksi*. Ja viimein sitä osaa tutkimuksesta, jossa käsitellään diskurssianalyysiä ja sosiaalisten käytänteiden analyysiä, kutsutaan *selitykseksi*. (Fairclough 1992, 72-73 ja 1995, 97.)

6.3 Kriittinen diskurssianalyysi ja representaatio

Ajateltaessa tekstiä ja representaatiota tarkemmin, tekstin lauseita voidaan tarkastella monelta näkökannalta ja representaatioiden tarkastelu on yksi tapa. Lauseissa voidaan representoida eri fyysisen maailman näkökulmia kuten sen toimintaa, objekteja, relaatioita, tilaa tai ajallista määrettä. Lauseissa voidaan representoida myös mentaalisen maailman näkökulmia kuten asioita, tunteita tai aistimuksia; tai sosiaalisen maailman näkökulmia, jossa ihmiset ovat toimijoita. (Fairclough 2003, 134 ja Fairclough 1995, 136.)

Representaation oleellinen osa-alue on tekstin koherenssin tarkastelu (Fairclough 1995, 137). Tällä tarkoitetaan sitä, miten asiayhteydet rakentuvat lauseiden välillä. Asiayhteyksille voidaan löytää tiettyjä sääntöjä, esimerkiksi eri alojen puitteissa tietyt asiat esitetään tietyllä tavalla. Kontekstilla ja representaatiolla on siis läheinen yhteys toisiinsa. Jotkut asiat liitetään osaksi asiaa ja jotkut asiat jätetään huomioimatta tai sanomatta. Analyysissä voidaankin tarkastella tekstin preesenssiä eli sitä, mitä sanotaan ja mitä jätetään sanomatta, mitkä asiat jäävät taka-alalle ja mitkä nousevat asian keskiöön. Representaatioon kuuluu aina myös se valinta, mihin kategoriaan esitettävä asia liitetään (Fairclough 1995, 143). Toisin sanoen tarkastelussa on ne valinnat, joita tekstin suhteen on tehty. Jos koherenssia tarkennetaan

hieman, voitaisiin sanoa, että lauseiden, lausekokonaisuuksien ja virkkeiden väliin voidaan luoda koherenssia kolmella tavalla: täsmentämällä eli elaboraatiolla, lisäämällä eli ekstensiolla ja tehostamalla (Fairclough 1995, 159). Lisäys laajentaa lauseen merkistystä lisäämällä siihen jotain uutta. Tehostamisessa lauseeseen lisätään jokin uusi määre, joka voi esimerkiksi olla ajallinen, paikallinen tai ehdollinen. (Fairclough 1995, 159.) Yhtäläillä voidaan tarkastella tekstin järjestystä eli miten tilanteen kuvaus on järjestetty tekstissä ja viimein lisäyksiä eli mitä tilanteenrepresentaation on lisätty, esimerkiksi selitykset, legitimoinnit, arviot jne... (Fairclough 2003, 139 ja Fairclough 1995, 136.)

Ajan ja paikan representointi on yleistä. Aikaa määritetään mm. verbaalisesti aikamuotojen avulla tai verbien toiminnallisuudella kuten tekee parhaillaan tai joskus toiste, adverbeilla kuten tänään, huomenna tai konjunktiolla ja prepositioilla kuten ennen, jälkeen. Käsitteet ajasta ja paikasta yleensä ovat kulttuurisesti konstruoituja. Aika-paikka määritteet ovat hyödyllinen osa representaatioanalyysiä. Niiden osalta voidaan tarkastella mm. miten ne linkittyvät yhteen tekstissä. Yleensä ottaen aika-paikka käsitteet ovat melko rutiininomaisia teksteissä, eikä niihin kiinnitetä erityisemmin huomiota tavanomaisessa lukemisessa.

7 AINEISTON TEKSTIANALYYSI

7.1 Tekstianalyysi kuvauksen perustana

Faircloughin (1992, 75) mukaan tekstianalyysi voidaan organisoida neljään pääryhmään, jotka ovat sanastollinen, kieliopillinen, koheesio ja tekstin rakenne. Nämä etenevät ikään kuin nousevassa skaalassa, sillä sanastollinen analyysi liittyy yksittäisiin sanoihin. Kieliopillinen analyysi liittyy yksittäisistä sanoista lauseita ja lausumia. Koheesiota tarkastellessa huomio kiinnittyy lauseiden välisiin linkittyymiin ja viimein tekstin rakenteen tarkastelussa huomio laajentuu käsittelemään koko tekstiä suurempana organisoituna yksikkönä. Fairclough (1995, 188) laajentaa tässä perinteistä lingvististä tekstianalyysiä, jossa tarkastellaan sanoja, sanastoa, kielioppia ja semantiikkaa. Hän liittyy siihen tekstin yläpuolelle menevät osat eli juuri rakenteiden ja koheesion tarkastelun. Intertekstuaalinen analyysi lisää vielä eri diskurssijärjestelmien tutkimisen eli genret, diskurssit, narratiivit jne. joita lähestytään sosiaalisen tutkimuksen näkökulmasta.

7.2 Sanaston ja kieliopin tarkastelu

Matkaopaskirjojen teksti on kertovaa, sujuvaa ja helppolukuista. Rooman kirjan alkutekstissä kirjoittaja itse toteaa: ”*Kirjan teksti on herkullista, mehevää suomalaista tietokirjallisuutta, josta eivät puutu huumori eikä tunne.*” (Rooma 2001, 10). Tekstissä ei vältellä erikoisten sanojen käyttöä kuten: ”*vaikka nykyajan liikenne ja saasteinen ilma ovat nakertaneet niitä yhtä pahasti kuin noiden vuosisatojen maanjäristykset, tulipalot ja ryöstely.*” (Rooma 2001, 31-33) tai ”*Rooma sinänsä on elävä, ihastuttavan ja vihastuttavan järjestämätön ja nimilaputon museo*” (Rooma 2001, 35). ”*Thaimaan perinteinen musiikki saattaa olla epäjohdonmukaista hälyä, mutta tanssiesitysten taustalla kuultu äänikudos on kauniimpaa.*” (Thaimaa 2004, 43). ”*Olin kerran tuhannen tokkuraisen tomppelin kanssa tällaisessa ihmismereissä, joka koki hysterian hetkiä ennen kuin ensimmäinen passintarkastusluukku saatiin raolleen.*” (Thaimaa 2004, 58).

Tekstissä käytetyn sanaston tavoite tuntuu olevan toimia mukaansa tempaavana, ehkä jopa shokeeraavana ja yllättävänä. Lukijalle halutaan luoda mielikuva selkeästä, humoristisesta tekstistä, joka on kirjoitettu käyttäen helppolukuista tempoa ja yllättäviä sanavalintoja kuten tokkuraisen, tomppeli, häly ja niin edelleen. Tekstin sanat eivät pyri hienostelevaan turhan sivistyneillä valinnoilla vaan lukijalle tulee vaikutelma kevyehköstä mutta kuitenkin asiapitoisesta sanomasta. Toisinaan lukijana päädyin ihmettelemään, kuinka mitään sanaa ei jätetty lausumatta. Toisin sanoen mikään sana ei tunnu olevan tabu. ”*Toukokuun viimeisellä viikolla parlamentti vihdoin valitsi pitkällisten kiistojen ja 15 yrityksen jälkeen – mafian murhaiskun vauhdittamana – uudeksi presidentiksi...*” (Rooma 2001, 30). Yksi syy tälle voi olla, että kyseessä olevat tekstit eivät pyri olemaan poliittisia. Ne eivät ainakaan suorasti tunnu ottavan poliittista leimaa taakseen vaan toteavat kylmän rauhallisesti mafian murhayritysten liittyneen kuvattuun tilanteeseen. Lukiessa tekstejä ainakin minulle tuli mielikuva erilaisista tilanteista, jotka esitetään niin kuin ne paikanpäällä tapahtuvat, sen kummempia miettimättä niiden oikeellisuutta tai moraalialta tai vaikutusta paikalliseen yhteiskuntaan ja sosiaalirakenteeseen.

Puhuttaessa turvallisuudesta Roomassa voi pelkästään yhdestä kappaleesta lukea sanat: *poliisivalvonta, nais- ja lapsitaskuvarkaiden ryhmät, harmaa talous, keinoja kaihtamatta, kerjäläiset* (Rooma 2001, 70). Thaimaan oppaassa turvallisuus on esitelty Roomaa kenties lempeämmin, mutta silti ”*vaarat vaanivat kuten muuallakin maailmassa*” ja esimerkiksi ”*prostituutioon liittyy varkauden ja sairauksien riski.*” (Thaimaa 2004, 96). Vaarat nähdään oppaan tekijän mielestä jokaiselle tuttuina asiana, jotka tulee tiedostaa itsessään. Vaikka opas monesti antaakin kirjaimellisia ohjeita, tekijä pitää vaarojen huomioimista ennalta tiedostettuna asiana. Mielestäni tässä tarkoitetaan juuri valmiiksi opittuja vaaran paikkoja, kuten sitä, että liikenteessä tulee noudattaa tiettyjä tapoja ja että omista tavaroista kannattaa pitää huolta, sillä varkaita on kaikkialla.

Yhteensä sanastosta voisi todeta, että sitä käytetään erittäin laajasti ja kirjavasti. Tekisi mieli sanoa, että sanaston käyttö on ansiokasta, sillä tekstit ovat eläviä ja lukija kokee, että hänelle puhutaan suoraan asioista, niin kuin ne todellisuudessa ovat. Tekstin sanasto ei jätä

hienostuneisuussääntöjen mukaan mitään sanomatta vaan ottaa rohkeita riskejä ja käyttää sanoja kursailematta. Terrorismi, mafia, aseet, rikokset, vaarat, saasteet, korruptio, laittomuudet, huijarit, prostituutio, barbaarisuus, transut, kaaos, seksinharrastajat, onnettomuus, likaisuus, ruuhkat, ekseyä, huumeet ovat sanoja, joita voi löytää kaikista oppaiden teksteistä, paitsi ehkä Tukholmaa käsittelevästä tekstistä. Luetellut sanat yhdistetään tyypillisesti negatiivisiin asioihin ja ne voidaan siis ainakin merkityksensä ja/tai nimenomaan sosiaalisen merkityksensä mukaan liittää pelkoihin. Tällaisten sanojen esiintymisen perusteella olen valikoinut teksteistä niitä kohtia, jotka mielestäni tekevät lauseesta tai tekstin osasta pelkoon tai epävarmuuteen assosioitavan. Useissa kohdissa jo pelkästään sanan esiintyminen riittää tekemään lauseesta tai tarinan koko kontekstista epävarmuutta lisäävän. Vastaavasti seuraavat sanat voi yhdistää turvallisuuteen assosioitaviksi: laillinen, kaunis, rauhallinen, ihastuttava, turvallinen, kohtelias, apu, tasokas, suojaisa nurkkaus, rauhoitettu, poliisi, hyödyllinen, onni, siisteys, erinomainen, vaivatonta, hygieeninen, ystävällinen. On yllättävää huomata, että moni näistä sanoista on adjektiiveja, joilla kuvataan jotain esitettyä asiaa joksikin – hyväksi. Negatiivisissa sanoissa on enemmän substantiiveja, jotka suoraan ilmaisevat jotain moraalisesti arveluttavaa asiaa. Asia saisi vastaavan konnotaation, vaikka se yhdistyisi kotimaiseen ja siten tutumpaan asiaan. Sanasto voitaisiin yhtä hyvin luokitella merkitysten mukaan ryhmiin, esimerkiksi turvallisuuden sanat sekä pelon ja riskien sanat. Käytännössä näin on tapahtunutkin aineiston luvun yhteydessä.

Tekstejä luettuani oma mielipiteeni on, että aineistossa on käytetty hyvää suomenkielen kielioppia, joskin kirjoittajat tuntuvat suosivan pitkiä lauseita, joissa on useita sivulauseita. ”*Varo express-junia, jos et ole ihan varma missä ne pysähtyvät tai voit päätyä Wall Streetin sijasta Brooklynin; kaikkialla pysähtyvät paikallisjunat (local) ovat turistille turvallisempia.*” (New York 2003, 67). Tässä esimerkkilauseessa on yhdistetty kaksi päälauseita puolipisteellä. Puolipisteen tarkoituksena on tässä tapauksessa erottaa kaksi ajatuksellisesti toisiinsa liittyvää itsenäistä lausetta toisistaan (Murto 1992, 124). Ensimmäinen päälause sisältää myös konjunktiolauseen, joka alkaa jos-sanalla. Kieliopillisesti lause on oikein tuotettu, mutta lauseen merkitys on lukijalle melko hurjaa luettavaa. Ensiksikin lause alkaa suoralla käskyllä varoa. Tässä vaiheessa lukijalla nousee ihokarvat pystyyn, sillä kirjoittaja haluaa painokkaasti kertoa jostain tärkeästä asiasta, jota kannattaa välttää. Kirjoittaja lisää aiheeseen tietoa. Vaaran

huomioimisen jälkeen lukijalle annetaan kuitenkin konditionaalinen mahdollisuus. Matkailijan tulee varoa, jos hän ei tiedä tarkkoja pysäkkejä. Mikäli hän tietää pysäkit, vaaraa ei ehkä ole, tai se on ainakin pienempi. Kirjoittaja kirjoittaa yksikön toiselle persoonalle eli sinulle. Hän kohdistaa tekstin tarkasti juuri lukijalle osoitetuksi. Samalla hän ottaa lukijaa selvästi opastavan roolin tai tekijämuodon. Lause jatkuu vielä vaaran syyn kertomisella, eli jos ei toimi oikein, voi joutua väärään paikkaan ja New Yorkissa tämä voi ”oikeasti” olla oleellista. Toinen päälause jatkaa käskyä antamalla siihen lisätietoa. Tässä lisähuomautuksessa kirjoittaja ottaa opettajan roolin, joka on ehkä perusturistia korkeammassa asemassa. Opettaja tietää, mutta tietämättömän oppilaan ei tarvitse kaikkea hallita vaan hän voi mennä siitä mistä aita on matalin. Turisti voi siis turvallisesti tyytyä ottamana paikallisjunan. Paikallisjuna on varmasti pikajunaa hitaampi, mutta kirjoittajan mielestä selvästikin turvallisempi vaihtoehto.

Matkaoppaiden teksteissä käytetään verrattain paljon huomiomerkkejä ja ajatusviivoja. Niiden avulla halutaan yleensä lisätä tai tehostaa jokin kirjoittajan oma huomio tai tunne lauseeseen. ”*Apteekeista saa yleensä suomalaisittain sanottuna ”reseptilääkkeitä” ilman reseptiä, joten matkailijalla on tilaisuus yhdistää vapaus ja vastuu! Olekin tarkkana!*” (Thaimaa 2004, 96). Esimerkistä löytyi yllättäen myös kirjoitusvirhe, joka on melko harvinainen aineistossa. Aluksi omakaan silmäni ei tuntunut sitä havaitsevan, mutta siinä se vain on. Lauseessa on pää- ja sivulause, joka on yhdistetty konjunktioilla. Sivulause kertoo mahdollisuudesta, joka seuraa päälauseessa esitettyä toteamusta. Lause loppuu huutomerkkiin, joka Murron mielestä päättää tiukan käskyn, suuren hämmästyksen, yllätyksen tai muun ilmaistun huudahduslauseen (Murto 1994, 121). Mielestäni kirjoittaja pitää asiaa suomalaisesta mittapuusta katsoen erikoisena ja käyttää siksi huutomerkkiä, ehkä hieman liioittelevasti. Sivulause kertoo matkailijalle Thaimaan mahdollisuuksista, jotka voivat johtaa huonoihin vaihtoehtoihin, mikäli harkintakyky ei ole paikallaan. Kirjoittaja tiedostaa tämän mahdollisuuden, mutta osoittaa myös siihen liittyvän riskin. Hän tekee sen osin myös huumorin sävyttämänä lisäämällä loppukaneetin: *Olekin tarkkana!* joka myös päättyy huutomerkkiin. Ikään kuin tuossa kohdassa tulisi iskeä silmää. Samassa kohdassa kirjoittaja asettuu opettajan rooliin, hän kehottaa osin leikillisestikin lukijaa toimimaan harkitusti.

7.3 Koheesio eli lausumien kiinteys

Teksti muodostuu helppotajuisista yhteyksistä, vaikka värikkäät ilmaukset saattavatkin kiinnittää aika-ajoin huomiota itseensä. Asiyhteyksistä mainitsisin sen seikan, että kirjoittaja lisää yleensä oman huomionsa heti seuraavaan lauseeseen tai jo sivulauseeseen. Näin tehden hän pystyy jatkamaan asiaansa keskittyen oleelliseen. Kuten käy ilmi: ”*Tämä peruskukkula on nyt suljettu turisteilta. Eräät turistit irrottelivat siitä nimittäin saviruukkujen siruja matkamuistoikseen.*” (Rooma 2001, 34). Tässä tapauksessa lauseiden välinen koheesio on selkeä, lukijalle on selvää, että puhutaan samasta kukkulasta, vaikka näkökulma vaihtuu. Ensimmäinen lause toteaa asian tilan ja toinen lause kertoo sille syyn hivenen huumorinsävyisesti. Toisinaan tuntuu, että jälkihuomautuksia viljellään teksteissä melko runsaasti. Kirjoittaja kertoo Acqua Paolan suihkulähteestä: ”*Lähettyvillä on marmoripenkkejä, joilla on hyvä ihailta vesiputouksia, nauttien turvallisuudesta ja silmälläpidon alaisena olemisesta – älä tee äkkinäisiä liikkeitä kiikarilla tai kameralla...*” (Rooma 2001, 238). Tai Times Squaresta kerrottaessa: ”*Synnin sydämenä tunnettu Square on viime vuosina muuttunut siistiksi perhekohteeksi, mutta taskuvarkaita liikkuu yhä tiheään*”. (New York 2003, 165). Mielestäni juuri näissä kohdissa kirjoittaja tuo ilmi omia tuntemuksiaan liittyen kerrottavaan asiaan tai tilaan. Pääpiirteissään kirjoittaja kuvaa jotain tiettyä paikkaa tai nähtävyyttä ja yhtäkkiä hän lisää siihen jonkin kommentin, joka jää lukijan mieleen antaen paikalle lisämerkityksen ja yhdistämällä sen sosiaaliseen, jo koettuun tilaan. Jälkihuomioissa kirjoittaja yleensä lisää jonkin yllättävän asian, jota lukija ei osaisi yhdistää aiheeseen itsenäisesti. Kirjoittaja korostaa huomautuksillaan kokemustaan ja omakohtaista tietoaan. Usein huomautukset liittyvät turvallisuuteen ja niissä tuodaan kirjoittajan mielestä tärkeitä pelon merkkejä tai indikaattoreita lukijalle tietoon. Huomioiden avulla kirjoittaja luo tunnelmaa ja samalla maalaa pelon diskurssia esille.

Thaimaan oppaasta nostan yhden kenties hieman humoristisen havainnon esille. Valitsemisani tekstikohdissa esiintyy lukuisa määrä tietynlaisia epäloogisuuksia. Tällä tarkoitan sitä, että lauseen alku esittää yhden huomion ja lauseen loppu kieltää sen jotenkin tai tekee siitä vähemmän merkityksellisen, tai epäloogisuus tapahtuu seuraavassa lauseessa. ”*Kiinni joutuneet pidätetään, ovatpa jotkut joutuneet vankilaan. Jos ylität oleskeluajan etkä*

joudu kiinni (mikä on normaali asiantila), maasta poistuessasi joudut maksamaan B200 (5 euroa) jokaiselta sallitun oleskelun ylittävältä päivältä.” (Thaimaa 2004, 61). *”Luokkia on kolme, mutta yleensä junissa on vain kolmannen luokan vaunuja ja mahdollisesti satunnainen toisen luokan ilmastoimaton vaunu.”* (Thaimaa 2004, 67). *”Varsinkin matkanjärjestäjien suosimat hotellit ja yleensäkin ylelliset hotellit sekä riittävät käteisvarat takaavat turvallisen matkan, jos ja vain jos seuraa huolellisesti perusohjeita.”* (Thaimaa 2004, 93). Näistä kolmesta esimerkistä huomaa, ettei kirjoittajan mielestä Thaimaassa monikaan sääntönä esitetty asia päde todellisuudessa. Vaikka jostain asiasta olisikin sovittu, se voidaan kiertää helposti eikä kiinnijäämisen pelkoa välttämättä ole. Tekstiä lukiessa huomaa ajattelevansa, kuinka mikään voi toimia, jos mikään ei oikeasti ole varmaa. Thaimaassa oleiluun sisältyy hurja määrä riskejä, jotka eroavat suomalaisesta elämissä maailmasta. Toisaalta teksteistä kumpuaa se mielipide, että Thaimaassa asiat tehdään toisin kuin meillä ja tämä onkin tärkein kulttuurinen huomio, joka tulee hyväksyä pystyäkseen matkailemaan Thaimaassa. Se, että kirjoittaja toteaa, että Thaimaassa säännöt eivät päde, luo lukijalle samalla mielikuvaa kaaoksesta, epäjärjestyksestä ja epäluotettavuudesta. Tuntisitko olosi varmaksi, jos et voi luottaa siihen, että järjestelmät pitävät? Jos et voi luottaa siihen, että lakia noudatetaan ja sääntöjä ja normeja vaalitaan arjessa. Kertoessaan kulttuurisesta epäjärjestyksestä kirjoittaja maalaa lukijalle pelon mielikuvia ja epäluottamusta. Epävarmuudella mässäily voi tuntua tarpeettomalta, mutta pyrkiikö kirjoittaja kuitenkin valmistamaan lukijaa koettuun epävarmuuden kulttuuriin? Mielestäni hän tekee juuri näin.

7.4 Opastekstien narratiivinen rakenne

Narratiivisuus on yksi tekstin rakennetta kuvaava termi, jolla viitataan tarinanomaisuuteen, jonka avulla asiat esitetään loogisesti etenevinä, helposti seurattavina päätelminä (Eskola, Suoranta 1998, 22). Jokinen kuvailee narratiivisuutta eräänlaisena vaikuttamisen muotona, jossa kirjoittaja pystyy luomaan vakuuttavuutta ja autenttisuutta käyttämällä yksityiskohtaisia kuvauksia ja sijoittamalla niitä osaksi tapahtumakulkuja niin, että saadaan aikaan totuudenmukainen vaikutelma. Narratiivisen rakenteen käyttäminen voi edesauttaa loogisen ja luotettavan argumentaation aikaansaamista. Tavoiteltavaa on, että lukija tai kuulija itse

kykenee tekemään halutunlaisen tulkinnan tai johtopäätöksen annettujen tietojen perusteella eli lukija pystyy seuraamaan tarinaa annettujen merkkien perusteella ja luomaan halutunlaisen mielikuvan esitettävästä asiasta. (Jokinen 1999, 144-145.) Mikä tahansa selonteko, tarina tai raportti voidaan koota mielivaltaisesti. Kirjoittaja itse päättää asiansa esitystavan ja valitsee sille näkökulman (Fairclough 2003, 83).

”Patpong. Bangkokin yöelämän anonyymi Patpong herää henkiin auringon laskiessa. Kadut pursuavat ihmisiä, pikaruokat ovat auki pikkutunneille ja meteli lähentelee karnevaalitunnelmia. Väärenteitä myyvät kauppiat levittävät pöytänsä keskelle katuja, joiden varsilla go-go-baarit svengaavat. Salaperäisten hieromalaitosten ja yläkerroksien seksiesitysten sisäänheittäjät partioivat kadulla ja antavat kurkistaa ilmaiseksi. Jos suurimmat setelit ja muut arvotavarat on jätetty turvaan, Patpongilla voi viettää ikimuistoisien illan. Tosimiehen suuret odotukset saattavat kuitenkin jäädä toteutumatta, ja toisen kerroksen huijaribaarin oluen hinta saattaa helposti kaksinkertaistua, kun vierelle tunkeutuvaa neitokaista ei ole ajettu pois kyllin ajoissa ja lavaesityksestä joutuu maksamaan ylimääräistä. (Tosin useimmat baarit lupaavat jo kadulla, ettei näin tule tapahtumaan.) Patpong-kaduilla on baarien ja hieromalaitosten ohella ravintoloita, apteekkeja, rahanvaihtajia ja Foodland-supermarket. Varsinaisia Patpong-katuja on kaksi, mutta muillakin kujilla on yöelämää, kuten japanilaisia geishaklubeja ja hämäriä poikabaareja.” (Thaimaa 2004, 178).

Otteessa kirjoittaja maalaa lukijalle eteen vilkkaan ja värikkään kuvan yöelämän keskuksesta. Lukija voi mielessään kuvitella väentungoksen ja äänten sekamelskan liittäen tuntemuksiin miltei hajut ja maut. Kun kuvaelma on valmis, aletaan siihen lisätä tietoa. Kirjoittaja ikään kuin rakentaa kuvitellun todellisuuden kuin palan elokuvalavastetta. Taustalle tuleekin mukaan väärenteet ja salaperäiset hieromalaitokset. Kaikki ei ehkä olekaan niin kaunista kuin alun perin olisi odottanut. Ihmisten hauskuus on moniulotteista. Joku voi olla vain pitämässä hauskaa, kun taas toisella onkin pahat mielessä ja tavoitellaan omaa etua toisen kustannuksella. Kokemattomampi matkailija joutuisi helposti tällaisessa paikassa uhriksi ja hauska ilta voisi värittyä ikäviin tunnelmiin huijauksen seurauksena. Vasta lopussa, kun tunnelma on jo luotu, kirjoittaja lisää tekstiinsä oppaalle tyypillisen tietoa antavan lisän kertomalla virallisempaan sävyyn preesensillä mitä todellisuudessa Patpongilla sijaitsee.

Vilkas kohtaaminen loppuu vähäeleisesti tiedon tiivistykseen, mutta silti lukijalle on välitetty tarinanomaisesti mielikuva Thaimaan yöelämästä ja siitä, mitä siellä voi kohdata.

Teksteissä on lukuisa määrä kohtia, joissa kerrotaan matkailijalle tärkeistä pienistä yksityiskohdista, joita hän ei voisi etukäteen tietää ilman omakohtaista kokemusta. Tekstikohdat ovat kuin pieniä yksittäisiä tarinoita seikoista, joita matkailija voi kohdata lomansa aikana. Kirjoittaja on viljellyt näitä pieniä yksityiskohtaisia neuvoja ja ohjeita käytännössä jokaiseen oppaan osioon. Niiden tärkeys sisällöllisesti on toissijaista, vaikkakin tilanteen sattuessa omalle kohdalle lukija voikin olla kiitollinen tietäessään edes hieman, mistä kulloinkin on kyse. New Yorkiin matkailijalle kerrotaan Saapumisen ja lähtemisen osiossa seuraavaa: *”Kortissa udellaan omituisia asioita, kuten ’oletko osallistunut kansanmurhaan’. Niihin on vastattava asiallisesti. Kaksiosaisesta kortista repäistään toinen osa, joka niitataan passin väliin. Älä kadota tätä osaa, sillä sitä tarvitaan pois lähdettäessä.”* (New York 2003, 50). Jos ei ole ennen matkustanut Yhdysvaltoihin, voi tieto olla erittäin hyödyllinen, ettei matkan lopussa tule odottamattomia yllätyksiä. Suomalaisnäkökulmasta esimerkki on hyvä, kansanmurha ei ole läheinen aihe vaan saattaa tuntua hieman kaukaa haetulta tai jopa humoristiselta asialta, mihin kirjoittajakin viittaa kommentillaan asiallisesta vastaamisesta. Kirjoittaja kertoo Rooman oppaassa pankissa asioimisesta. Tarkemmin toimista, jotka pitää tehdä ennen pankkiin pääsemistä: *”Useat pankit ovat terrorismin pelosta yhä vartijoiden ja hälytysnappien takana. Sisään joutuu ehkä menemään lasisen turvakopin kautta, yksi asiakas kerrallaan. Käsilaukut, kamerat, avaimet ja muut metalliesineet joutuu varastoimaan oven vieressä oleviin tallelokeroihin. Pelottavaa hommaa...”* (Rooma 2001, 56). Lauselma kokonaisuudessaan on lukijalle kokemus. Hän joutuu ensiksi työstämään terrorismin pelon mielessään eli sen, miksi yhä näitä turvatoimia tehdään. Looginen päättely vie ajatukseen, että terrorismi on alati vallitseva uhka Roomassa. Vartijat ja hälytysnapit vaikuttavat aina ympäristöönsä. Vartijoiden läsnäolo voi vaikuttaa joko turvaa lisäävältä tai päinvastoin, se voi lisätä uhan tuntua. Kirjoittaja kertoo yksityiskohtaisesti, miten turvakopissa käyttäytyään ja toteaa lopussa sen tuntuva pelottavalle hommalle. Sanoisin, etten ehkä ensitöikseni lähtisi näiden ohjeiden perusteella yrittämään paikallispankkiin, vaan välttäisin moista kenties omalla matkallani. Tai toisaalta lähtisin kokeilemaan tietoisesti, miltä tämä kaikki tuntuu ja kuinka selviytyisin pankissa asioimisesta.

Kertoessaan yksityiskohdista kirjoittaja kertoo lukijalle asioista pienten kertomusten muodossa. Esitetyt esimerkit etenevät ensin asian toteamisesta. Sitten ne antavat toimintaohjeet ja lisäävät todettuun asiaan tai tilanteeseen lisäarvoa. Samalla kirjoittaja alkaa ikään kuin kasvattaa todettua tuomalla sille lisäarvoa yksityiskohtien avulla. Lopulta päästään ratkaisuun eli kuinka todetusta tilanteesta on mahdollista selvitä ja tarina on lopussa. Näin edeten oppaassa kerrotaan lukuisa määrä pieniä erillisiä tarinoita, jotka muodostavat yhdessä jännittävän kulttuurisen tarinan tuntemattomasta paikasta, joka tehdään lukijalle tutuksi tarinoiden avulla.

7.5 Aineiston tekstityyppejä ja genrejä

Tässä vaiheessa tekstien otteista on havaittavissa tietyn tyyppinen kirjallinen ote, joka tuntuu leimaavan aineistoa hyvin kattavasti. Tekstin genre tuntuu olevan humoristisen asiallinen. Vaikka tutkittavana asiana ovat pelot ja epävarmuustekijät yleensä ja aineisto on rajattu käsittelemään juuri niitä tekstin kohtia, missä lukijalle välitetään pelkoihin, riskeihin, epävarmuustekijöihin tai turvallisuuteen yleensä liittyviä tekijöitä, tekstit tuntuvat ensisijaisesti humoristisilta. Opaskirjojen perimmäinen tehtävä ei ole toimia huumorikirjoina, joten tämä on kenties jopa hivenen yllättävää. Vai onko taustalla juuri se, että lukija siirtyy tekstejä lukiessaan ja tulkitessaan pois normaalista arjestaan, pois häntä ympäröivästä moraalisisista arvoista ja oman sosiaalisen yhteisön paineista ja virittäytyy tuntemattomaan, missä kaikki voi olla sallittua eikä mikään ole tabu. Epävarmuustekijät esitetään miltei lakonisesti todeten, niitä sen tarkemmin suurentelematta. Esimerkiksi vielä Patpongista Thaimaassa (Thaimaa 2004, 179): ”*Melkein kaikki Patpong-kaduilta löytyvät massage-paikat ovat bordelleja.*” Kirjoittaja luottaa mielestäni paljon lukijan arvostelukykyyn tai sitten hän antaa paljon ajattelunaiheita ja mahdollisuuksia tehdä omia johtopäätöksiä. Jos sana bordelli näkyy suomalaisessa mediassa, yhdistyy siihen yleensä jonkinlaista arvostelua. Matkaoppaassa toteamus tuntuu arvovapaalta. Vieraan paikan normaaliutta ei tarvitse kyseenalaistaa suomalaisella mittapuulla mitattuna.

Tässä itse asiassa kirjoittaja toteaa tosiasioita sellaisina kuin hän ne haluaa välittää lukijoilleen. Erilaisissa tilanteissa voidaan väittämät esittää siten, että asiat saadaan näyttämään puhujista ja tulkinnoista riippumattomilta tosiasioilta. Asiat esitetään ikään kuin yleisesti tiedetyssä muodossa vedoten rationaalisuuteen (Fairclough 2003, 98). Erityyppiset puheet tai diskurssit voivat toimia hyvin pohjautuen tähän apuvälineeseen. Kun tosiasiat puhuvat vahvasti puolestaan, voidaan puhe tulkita ”vaihtoehdottomuuspuheeksi”, joka rakentuu vain yhdestä vaihtoehdosta. Sen seurauksena esimerkiksi moraaliset pohdinnat jäävät turhiksi, sillä mitään vaihtoehtoa ei ole esitetty valittavaksi. (Jokinen 1999, 140-141.) Matkaoppaita luettaessa lukijan positio on ottaa tietoa vastaan jostain, mitä hän ei entuudestaan tunne tai mikä ei ole aivan tuttu. Hänellä ei ole mahdollisuutta arvioida lukemaansa omakohtaiseen kokemukseen perustuen, vaan hänen täytyy luottaa oppaan tekijään. Oppaan tekijän täytyy pystyä esittämään kirjoittamansa mahdollisimman uskottavasti ja näin hän päätyy esittämään asiansa usein tosiasioina, joihin hänellä ulkopuolisena kuvaajana ei ole sananvaltaa. Kieltämättä tämä asetelma toimii hyvin, sillä opaskirjat pyrkivät kuvaamaan kohdetta mahdollisimman luonnollisena eikä oppaan tekijällä saisikaan olla moraalista valtaa kritisoida kohdetta itseään. Hänen tehtävänsä on vain välittää tieto lukijalle, jonka tehtäväksi myöhemmin jää tiedon käyttö. Kuitenkin kirjoittaja tuo oman leimansa tosiasioihin värittämällä niitä humoristisilla lisäyksillä, jotka antavat lukijalle tunnun siitä, että kirjoittaja tietää mistä hän puhuu. Hän on itse kokenut ja pystyy sen takia vertaamaan tietoaan meidän tuntemamme arkeen ja tapoihin.

Teksteissä on usein kompastuttu ylikuormitukseen. Huumori ja sanastolla herkuttelu on ikään kuin viety yhdellä askeleella liian pitkälle. Lukija saattaa jopa turtua liian värikkääseen tekstiin. ”*Riverside on kaupungin äveriäimpiä alueita kun taas huumeiden ja köyhyyden kourima South Bronx muistuttaa kolmannen maailman helvettiä. Slummiviidakko on paikoin niin tuhopolttajien runtelemaa, että talon haaskoissa viihtyvät enää vain huumeliigat.*” (New York 2003, 37). Köyhyys kourii aluetta ja aluetta verrataan kolmannen maailman helvettiin. Slummiviidakko on tuttu suomalaiselle lähinnä television välityksellä, mutta talon haaskat kuvaavat sitä hyvin. Huumeliigojen esiintyminen kertoo paatuneesta rikollisuudesta, jota harva matkailija haluaa kohdata matkallaan. Tällaista mielikuvien muokkaamalle alueelle tervejärkinen matkailija tuskin haluaa lähteä. Näin värikästä tekstiä on satunnaisesti

mielenkiintoista ja viihteellistä lukea, mutta pidemmän päälle se voi käydä raskaaksi. Jos jokainen aihe on esitetty yhtä tarkasti ja rikkaasti, lukija turtuu ja luultavasti menee sekaisin sanastollisesta ylikuormituksesta. Ylikuormitus lienee siis yksi näiden opastekstien genreistä. Ylikuormittamalla epävarmuustekijät jäävät taka-alalle kun ne sotketaan sanaston koukeroihin ja lukijan mieli kiinnittyy sanaston tulvaan sen sijaan, että huomioitaisiin mahdollinen reaalin riski. Ylikuormittaminen on siis kirjoittajan tapa vaikuttaa lukijaan. Se näyttäytyy tekstissä yhtenä retorisenä keinona vaikuttaa ja vakuuttaa. Ylikuormittamalla sanastollisesti kirjoittaja pyrkii myös tehostamaan sanomaansa värittämällä sitä mahdollisimman paljon. Ylikuormitettu kuvaus välittää tunnelmaa tehokkaasti, sillä kaikki käytetyt merkitykset lisäävät representaatioon lisää tietoa.

7.6 Metaforien paikka aineistossa

Representaation tarkastelussa yksi vaihe voi olla metaforien huomioiminen ja arviointi. Asiat voidaan esittää metaforisesti tai vastaavasti ei-metaforisesti. Metaforilla tarkoitetaan kielikuvaa eli jonkin asian kuvaamista sellaisilla käsitteillä, jotka eivät suoraan vastaa sen kirjaimellista määritelmää. Metaforilla pystytään siis luomaan aktiivisia merkityspotentiaaleja. Kielikuvat saattavat toisinaan olla hyvinkin tuttuja, jopa kuluneita ilmauksia, mutta tuottaja pystyy myös luomaan uusia kuvataksien jotain tuttua asiaa uudelta näkökulmalta käyttämättä kuin-sanaa. Retorisesti metaforien voima piileekin juuri siinä, että niillä voidaan luoda tehokkaasti halutunlaisia konnotaatioita, ilman runsasta argumentaatiota. (Jokinen 1999, 148-150.) Metaforat voivat kuitenkin olla hankalia tarkastelun kohteita, sillä representaation kohteena voi olla joko todellinen asia tai ei-todellinen asia, jota representoidaan tietyllä tavalla, esimerkiksi käyttäen metaforaa. Näin ollen metaforinen kuvaus voi joko olla todellisuuden kuvausta tai sitten jotain muuta. Joka tapauksessa tutkijalle metaforien huomioiminen on hedelmällistä ja avaa uuden näkökulman tutkimukseen. Metaforia voi tutkia siinä missä muutakin tekstiä, eli niiden ilmimuotoa, sanojen käyttöä ja esiintymistä. Metaforat muodostavat oman tekstigenrensä. (Fairclough 2003, 143-145.)

Metaforien tarkkailu aineistossa on haastavaa. Onkin oikeastaan yllättävää huomata, ettei silmiini iske heti tutut ja perinteiset sanakäänteet vaan itse asiassa teksti yllättää enemmän odottamattomilla valinnoillaan. Asiat eivät ulkomailla sujukaan niin kuin niiden suomalaisen mittapuun mukaan luulisi menevän, vaan ostaessasi lippua Thaimaassa, voitkin kohdata oppaan mukaan outoja tilanteita. Jotain tuttuakin toki löytyy, Thaimaassa saattaa ”*porottava aurinko ja kuumuus... aiheuttaa varomattomille vaikeuksia*” (Thaimaa 2004, 93) ja Italiassa ”*vikkelät varkaat voivat puhdistaa sinut rahoista...*” (Rooma 2001, 45). New Yorkissa taas ”*kerjäävät punkkarit, muusikot, kodittomat ja NYU:n opiskelijat*” (New York 2003, 32).

Joitain tuttuja sanontoja tosin esiintyy, kuten ”*Thaimaassa voi ostaa kaikkea maan ja taivaan väliltä*” (Thaimaa 2004, 101). ”*Roomaa ei voi ammentaa tyhjiin, rahakukkaronsa kylläkin.*” (Rooma 2001, 45). Mielestäni opasteksteissä ei ole pyritty käyttämään tietoisesti kovin vaikeaselkoista kuvaannollista kieltä. Sen sijaan asiat esitetään ennemminkin niin kuin ne todellisuudessa ovat. Opaskirjojen luonne tukee tätä päätelmää, sillä niiden on pyrittävä olemaan selkeitä ja johdonmukaisia. Näin ollen löydetyt metaforat ovatkin enemmän sanontoja, jotka ovat vakiintuneet suomen kieleen tuttuina sananparsina. Ne eivät niinkään pyri kätkemään taakseen piilotettua taka-ajatusta tai kuvaamaan sanomattomasti esimerkiksi tabua.

7.7 Tekstin puhujat

Tekijän eli sosiaalisen toimijan huomioiminen on myös osa analyysiä. Fairclough viittaa Goffmanin sanoihin konkretisoimalla tekijän asemaa. Yleensä emme jää liikoja miettimään tekijän ja tekstin suhdetta, mutta todellisuudessa tekijällä voi olla kolme roolia: ensiksikin on olemassa se joku, joka tuottaa tai luo äänen tai jäljen. Toiseksi on olemassa ns. ohjaaja, joka jäsentelee luodun järjestykseen. Ja kolmanneksi on olemassa ns. johtaja, jonka asema representoidaan itse tekstissä. (Fairclough 1995, 62.) Tekijän laatua voi myös tarkkailla, eli onko hän aktiivinen tekijä tilanteiden tuottaja vai esimerkiksi tilanteista hyötyjä. Sosiaaliset toimijat voidaan representoida myös persoonallisessa tai ei-persoonallisessa muodossa eli toimijat joko nimetään tai sitten ei. (Fairclough 2003, 145-146.)

Opastekstin puhujarooli on tietyin paikoin todella räikeän selkeä. Puhuja tai kirjoittaja asettaa itsensä valistuneemman rooliin, jolla on valta opastaa ja antaa ohjeita. Kun kyse on oppaasta, neuvoja on tietenkin luonnollinen rooli, mutta se kuinka räikeästi se tehdään, vaihtelee. Neuvoja voi olla sivistynyt aikuiskasvattaja, joka asemoi itsensä kutakuinkin samaan sosiaaliseen ryhmään kuin kuulijansa. Mutta neuvoja voi nostaa itsensä myös kuulijansa yläpuolelle asemoimalla itsensä ikään kuin paremmaksi kuin kuulija. Aineistossani taitaa esiintyä hiven kumpaakin neuvojaa. Neuvoja antaa selkeitä ohjeita, miten lukijan tulisi toimia kuten ”*Tarkista, että taksisi on lisenssilaatalla varustettu keltainen Yellow Cab of New York ja että taksamittari on päällä alusta asti*” (New York 2003, 68). ”*Pidä tunnusluku vain muistissasi, ei kirjoitettuna mihinkään! Ole varovainen käteistä nostettaessa, vilkaise olan yli!*” (Rooma 2001, 57). Kirjoittaja kehottaa lukijaa toimimaan selkeästi haluamallaan tavalla korostaen kertomaansa esimerkiksi huutomerkkeillä. Italian esimerkissä hän saattaa kenties jo astua yhden askeleen pidemmälle arvioidessaan lukijan toimintaa. Kirjoittaja jo toteaa, että tunnusluku pitää olla vain muistissa ja kuitenkin hän lisää jatkohuomion, että se tarkoittaa sitä, ettei luku ole kirjoitettu minnekään. Hän ikään kuin olettaa, ettei lukija välttämättä ota todesta yksittäistä ohjetta vaan että ohje vaatii toisinnon painotukseksi. Voisiko taustalla vaikuttaa jopa hienovarainen aliarviointi?

Opastekstissä vaikuttavat useat äänet, mutta kertojan tyyli pysyy samana. Puhujapositio on neuvova ja opastava hyvin kirjaimellisesti. Kirjoittaja antaa runsaasti selkeitä käskyjä ja kieltoja, kuinka kussakin tilanteessa tulisi toimia. Kirjoittaja kehottaa lukijaa tekemään tietyllä tavalla tai välttämään jotain toista toimintaa. Usein kiellon tai kehotuksen lopussa on voimistava huutomerkki. Näitä esiintyy erityisesti oppaan peruskappaleissa, jossa kerrotaan yleisotsikkojen alla paikasta. Kuitenkin myös jäljempänä käsiteltäessä yksittäisiä paikkoja, voi esiintyä vastaavia. Näiden tunnusomaisuus piilee myös käskymuotoisen verbin käytössä. ”*Kissojen silittäjät, ottakaa mukaan huulirasvaa.*” (Rooma 2001, 47). ”*Emme suosittelle tuktukin käyttöä missään!*” (Thaimaa 2004, 73). ”*Pyydä tositteen hiilipaperit ja revi ne kunnolla ennen poisheittämistä; huijarit keräilevät hiilipapereita tilataksen tuotteita puhelimitse tai postitse.*” (New York 2003, 191). Ohjeistukseen tai suoraan kieltoon yleensä

liittyy selitys heti perässä, miksi kirjoittaja sanoo näin. Selitys on usein puettu humoristiseen muotoon, mutta siinä piilee silti realistinen uhka, jota kirjoittaja toivoo lukijan välttävän.

7.8 Jutustelunomaisuus

Jutustelunomaisuus on työni kannalta oleellinen ilmiö. Tekstin puhetyyli on yksi oleellisimmista yläkategorioista ajatellen koko diskurssianalyysia eli miten opaskirjat on kirjoitettu. Tekstikohtia läpikäydessä on helppo havaita niiden jutustelunomainen kirjoitustapa. Lukijan on helppo mieltää teksti puhutuksi kertomukseksi aivan kuin edessä olisi elävä matkaopas tai kokenut matkailija. Toisinaan tuntuu aivan kuin tekstiä tuottaisi hyvä tuttava, joka uskaltaa esittää asiansa suoraan ja kursailematta välittämättä siitä, tuliko sanottava sanottua täysin korrektisti ja puolueettomasti. Erikoismerkit tukevat tätä päätelmää. Huutomerkki nostavat luentaa mielessä. Ajatusviivat luovat sopivia taukoja asian sisäistämiseen. Sanojen kursivointi tai lihavointi kiinnittää silmien huomion erityisiin tai painotettuihin sanoihin. Ne antavat lukijalle viitteitä siitä, miten tekstiin pitäisi suhtautua ja kuinka sitä pitäisi lukea ja tulkita. Lukija huomaa ironian tai kirjoittajan pilkkeen silmäkulmassa, eikä ota kaikkea aivan vakavasti.

Jutustelunomaisuus liittyy vahvasti puhujaan. Lukija voi mielessään muodostaa tekstin puhujan tai puhujan roolin mielikuvituksensa avulla. Turvallisuustekijät aiheena luovat mielikuvan jostain arvokkaammasta puhujasta roolina kuin mitä lukija itse on. Se, että jollakin on roolinsa puolesta valta tai oikeutus puhua peloista tai turvallisuustekijöistä, edellyttää että puhuja on jollain tavalla kokeneempi ja arvokkaampi kuin lukija/kuulija itse. Tyypillisiä puhujia ovat viranedustajat kuten opettajat tai poliisit, sillä kuulija voi asettua täysin eri asemaan ottamaan vastaan esimerkiksi esitettyjä ohjeita tai voimakkaampi sääntöjä tai käskyjä toimia tietyllä tavalla. Jutustelunomaisuudesta huolimatta teksti ylläpitää tiettyä roolia toimia vallanedustajana, sillä lukijalle välittyy mielikuva ohjeiden ottajan roolista. Kenties huumori auttaa siinä, ettei lukijalle tule tarvetta heittäytyä kapinoiden rooliin ja jättää lukukokemus kokonaan väliin. Vaikka ohjeita ja käskyjä onkin melko paljon, ne eivät ole niin voimakkaita että ne estäisivät jatkamisen.

8 TULKINTA MÄÄRITELEE PELKOJA

8.1 Intertekstuaalisuus tulkinnan taustalla

Intertekstuaalisuuden käsitettä on hyvä selvittää hieman. Fairclough tarkoittaa sillä tekstissä esiintyvien äänien tai eri tekstityyppien tunnistamista ja analyysiä. Eli sitä, mitä relevantteja ääniä tekstissä on tuottajan itsensä lisäksi, mitkä/mitä on otettu mukaan ja toisaalta mitkä/mitä on jätetty ottamatta. Yhtäläillä intertekstuaalisuuden piirissä voi tarkastella mitä muita tekstejä/tekstityyppejä tutkittavasta tekstistä löytyy, esimerkiksi raportteja jostain tapahtumasta ja kenen äänellä kirjoitettuna. (Fairclough 2003, 61 ja Fairclough 1992, 101-102.) Fairclough yhdistää intertekstuaalisuuden tutkimisen osaksi valtasuhteiden tutkimusta, sillä eri äänten ja tekstien joukossa vallitsee hegemoninen suhde. Eri tekstityypit tai äänet valikoituvat jollain tietyllä perusteella ja jotkut toiset jätetään pois vastaavin perustein. (Fairclough 1992, 102-103.) Intertekstuaalisuus on se osa analyysiä, jossa asiat nähdään laajemmassa viitekehyksessä. Tutkittava asia kokonaisuutena voidaan rinnastaa osaksi toisia viitekehysjä ja miettiä sen suhdetta niihin. Toisinaan voi olla, että jotta tekstin osa tulisi ymmärretyksi oikein, se tuleekin lukea osana jotain suurempaa viitekehystä tai kontekstia. (Hall 1999, 150-151.) Tekstin vivahteeseen tulee nähdä taustalla vaikuttava aate tai mielipide, jota ei sanota ääneen. Tarkastelen aineiston intertekstuaalisuutta jäljempänä siitä näkökulmasta miten aineiston pelot linkittyvät osaksi laajempaa viitekehystä.

8.2 Pelon indikaattorit tulkinnan perustana – sosiaalis-poliittiset riskit

Tekstianalyysi antaa hyvän kuvan siitä, millainen käsillä oleva aineisto on, millaista sanastoa aineistossa käytetään ja millaisella tyylillä ja rakenteella aineisto on tuotettu. Tekstianalyysi antaa hyvän perustan aineiston tarkemmalle tutkimiselle eli sen tulkinnalle. Miten aineisto oikeastaan tuottaa pelon diskurssia ja onko aineistossa havaittavissa diskurssijärjestelmiä pelon yläkategorian alla?

Aineisto on valikoitu hyvin pitkälti sanaston perusteella. Tekstistä on otettu ne kohdat, missä nimetään tuttuja pelon tekijöitä tai mainitaan paikkoihin liittyviä riskejä ja epävarmuustekijöitä. Nämä nähdään perinteisesti asioina, jotka tuottavat mielessä jonkinlaisen negaation tunteen. Käytännössä juuri nämä erottavat tekijät ovat aineiston pelon indikaattoreita – vaaran ikoneja – jotka representoivat tekstin pelkoja.

Käytän Douglasin ja Wildavskyn sekä Lashin riskijaottelua pohjana omalle pelko ja riskiluokittelulleni aineiston diskursiivisessa tutkimisessa mukaellen sitä tarpeeni mukaan. Aineistoni kohde on matkailija, joka tarkoittaa yhteisön sijaan individuaalia. Kuvatut riskit kohdistuvat opaskirjoissa yksilöön matkailijana, eivät yhteisöön ainakaan suoranaisesti. Niinpä jatkossa käyttämäni luokittelu onkin muunnettu yksilölliseksi työkaluksi luokitella matkaoppaiden riskit kolmeen ryhmään. Sosiaalis-poliittiset riskit määritellään kohteesta, ihmisten muodostamana yhteisönä, lähtöisin oleviin riskeihin. Nämä riskit käsittävät kohteen sosiaalisen rakenteen tai politiikan aikaansaamat pelkotekijät. Ekonomiset riskit määritellään kohdistuvan matkailijan talouteen tai varallisuuteen suorina vaaratekijöinä. Näissä riskeissä uhataan omaisuutta. Luonnolliset riskit määritellään ”luonnollisen” kautta. Käytännössä se tarkoittaa tässä yhteydessä ympäristöä sellaisena kuin se kohteessa on suhteessa matkailijaan yksilönä. Miten ympäristö voi uhata ja aiheuttaa pelkoja matkailijalle?

Sosiaaliset tai sosiaalis-poliittiset riskit liittyvät enemmän matkailijaan yksilönä suhteessa paikallisväestöön individuaaleihin yksilöinä tai ryhmänä. Matkailijan henki nähdään tässä ryhmässä jotenkin uhattuna. Kyseessä voi olla suora väkivallan uhka tai kuoleman pelko jonkun toisen ihmisen tai tekijän toimesta. Varsinaisesta väkivallasta huomautettiin aineistossa harvoin. Käytännössä New Yorkin tietyille alueille tuntui olevan leimallista selkeä pelko väkivallasta, joka joko kohdistuu oleellisesti juuri matkailijaan mutta luultavasti myös valtaväestöön. ”Nyrkkisäännön mukaan kannattaa välttää iltaisin kaikkia autioita, huonosti valaistuja ja syrjäisiä alueita. Puistot on myös syytä jättää rauhaan pimeällä, jollei sitten ole menossa festivaaleille tai puistokonserttiin (silloin tapahtumapaikalle johtava tie on tehokkaasti valaistu).” (New York 2003, 60.) Tässä otteessa kirjoittaja yhdistää sosiaalisen pelon tunteen tehokkaasti paikkaan, sillä ote on kirjoitettu otsikon Vaaralliset alueet alle. Taustalla vallitsee nimenomaan varkauden tai päällekkarkauksen riski, naiseen kohdistuva

raiskaamisen riski tai suora henkirikoksen mahdollisuus. Tätä ei kuitenkaan sanota ääneen vaan lukijan täytyy itse ymmärtää, miksi puistot ja huonosti valaistut alueet kuvataan vältettäviksi paikoiksi. Mielestäni ote ottaa kantaa myös sukupuolittuneesti, sanomatta sitä. Naiset ymmärtävät pimeiden paikkojen riskit liittyvän nimenomaan seksuaalisuutta uhkaavana asiana, kun taas miehille suunnatut riskit liittyvät selkeämmin varallisuuteen ja muuhun väkivaltaan yleensä ryöstön seurauksena.

Teksteissä matkailijaa ei asetettu erikoisasemaan vain sen tähden, että hän on vieraana vieraassa paikassa. Hänen tietämättömyyteensä viitattiin kylläkin useassa kohdassa. Tämän huomion saattoi tehdä useista seikkaperäisistä vinkeistä, kuinka paikoissa kuuluisi toimia. Matkailijalle annetaan suoria ohjeita ja listoja, mitä hänen tulisi ottaa huomioon. Matkailijaan kohdistuvat riskit, jotka voitaisiin lukea myös sosiaalis-poliittisiin riskeihin, ovat terveyteen liittyvät uhkatekijät, sillä ne kumpuavat useasti kohteen sosiaalisten olojen taustoista; siitä miten kohde toimii omassa kulttuurisessa viitekehyksessään. Suomessa terveyden ylläpitäminen on helpohkoa, sillä elämme puhtaassa ympäristössä. Jätehuoltomme toimii eikä ilmastokaan ole heikentävä tekijä verrattuna kuumiin ja kosteisiin paikkoihin. Ruokaan ja juomaan voisi kuvitella liittyvän selkeitä mainitsemisen arvoisia riskejä, mutta näin ei aineistossa tehdä kuin muutamassa kohdin. Ruoka ja juoma -osiossa lähinnä kerrotaan tapakulttuurista, johon liittyvät omat huomionarvoiset tekijänsä. Vain harvoin matkailijaa kehoitetaan erityiseen tarkkaavaisuuteen sen suhteen mitä suuhunsa laittaa. Thaimaan oppaassa sanotaan ”*Kun vieraassa maassa syödään, ruoan puhtaus arveluttaa. Älä pelkää Thaimaassa!*” (Thaimaa 2004, 80.) Mielestäni tämä on iloinen huomio, sillä oletusarvoisesti olisi voinut luulla, että oppaissa matkailijoita varoitellaan erityisesti epäpuhtaasta ruoasta. Aineistossa ei kuitenkaan tehdä niin vaan päinvastoin kehoitetaan matkailijoita avaramielisiksi ja kokeilemaan uutta.

Poliittisia riskejä mainittiin myös jonkin verran. Sanoisin, että jo se, että mafia tiedostetaan luonnolliseksi osaksi kohteiden arkea, on poliittinen teko. Mafiaan yhdistyy paljon epäluuloa ja negatiota suomalaisessa keskustelussa, vaikka toisaalta voidaan kiistellä sen hyvistä tai toimivista puolista. Sanoisin silti, että suurimmalle osalle suomalaisia mafia on vähintäänkin tuntemattomampi käsite, josta ei ole omakohtaista kokemusta. Hyvin todennäköisesti

mielipiteet käsitteestä muodostuvat elokuvien tai kirjallisuuden kautta. Matkaopaskirjoissa mafiasta puhutaan kuin mistä tahansa arkipäiväisestä ilmiöstä. ”*Mafia toimii aktiivisesti tietysti osissa Brooklynä ja, totta kai, Little Italyssä. ... Jollei sotkeudu alamaailman puuhiin, voi olla mafian suhteen rauhassa.*” (New York, 2003, 59) Myös Roomaan matkailevaa kehoitetaan olemaan huolettu: ”*Mafian olemassaoloa ei turisti kaupungilla huomaa. 1990-luvun loppupuolen taistelu mafiaa vastaan vähensi sen vaikutusmahdollisuuksia. Sen sijaan suomalaiselle ja muillekin yllätys ovat kerjäävät ja varastavat romanilapset...*”. (Rooma 2001, 71). Mafia on selkeä poliittinen toimija kohteessa, jolla on vaikutusta alueen rakenteeseen ja turvallisuuteen tai turvattomuuteen. Kirjoittaja ei ota kantaa mafian olemassaoloon vaan toteaa sen selviönä. Kirjoittaja ei moralisoi tai kommentoi sen toimivuutta, mutta esittää matkailijalle tarkoitetun lievennyksen, ettei siitä yleensä tarvitse murehtia. Ikään kuin matkailijan kuuluisi jättää huomiotta tämä kohteen epäkohta ja laittaa suodattavat silmälasit päälle. Kirjoittaja antaa ymmärtää, ettei matkailijan kuulu toimia moraalisen poliisinä, kun puhutaan paikallisesta elämänmuodosta. Mafia tiedostetaan riskiksi, mutta sen merkitystä ei suurennella.

Poliittiset riskit tuntuvat jäävän taka-alalle matkailtaessa, mikäli unohdetaan kokonaan todellisen politiikan mahdollistava väkivalta ja levottomuus, jota maailmassa esiintyy. Aineistossani ei viitattu realistiseen politiikasta aiheutuvaan sekasortoon. Sen sijaan mainittiin historialliset kertomukset, joihin liittyi esimerkiksi tarinoita paikkoihin liittyvistä väkivaltaisuuksista. Esimerkkinä tästä toimii osio New Yorkin oppaassa, jossa kerrotaan tapahtumista 11. syyskuuta ja niiden jättämistä jäljistä kaupunkiin. Jo oppaan alkulehdillä mainitaan tapahtumien vaikutus koko oppaaseen: ”*Koko maailmaa järkyttäneet terroristi-iskut suoraan New Yorkin sydämeen johtivat myös tämän kirjan osalta pikaisiin uudelleenarviointeihin. Kirja jäädytettiin ja annettiin New Yorkille suruaika ja palomiehille ja muille arjen sankareille aikaa siivota rauniot ja rakentaa uutta elämää. Kustantajana pidimme tärkeänä, että New Yorkissa käytiin uudestaan toteamassa omin silmin, että elämä ja sen hyöriä jatkuvat. Vuonna 2002 kirjaan tehtiin täydellinen päivitys.*” (New York 2003, 12-13.) Itse tapahtuma on linkitetty Nähtävyydet -osion alle, jossa kerrotaan kahdeksan erillisen sivun avulla World Trade Centeristä (sivut 146-153). Terrorismi on politiikkaa, joten sitä kautta myös politiikka näkyy osana matkaoppaita ja oppaiden pelkojen indikaattoreita.

Terrorismi itsessään on voimakas indikoiva käsite ja sen yhteydessä usein mainitaan uhka ja tuho. Terrorismin taakse linkittyy valtava globaali ja poliittinen viitekehyksen maailma, josta ei kerrota oppaissa suoraan, mutta lukija yhdistää omassa mielessään teot ja kuvattavat asiat osaksi laajempaa keskustelua, jota media ruokkii uutisoinnilla. Oikeastaan tulenkin siihen tulokseen, että vaikka poliittisia riskejä ja pelkoja ei niinkään mainita suoraan aineistossa, ne vaikuttavat hyvin laajasti taustalla, sillä niiden vaikutus näkyy suoraan paikallisväestössä ja kohteen elämänrytmissä.

Seksiturismi on aihe, joka puhuttaa moraalisuudellaan lukijaa. Seksiturismi yläkäsitteenä ilmiölle liittyy sosiaalis-poliittisiin riskeihin. Jään kuitenkin miettimään sitä, tuottaako seksiturismi aiheena pelkoa tai pelon indikaattoreita aineistossa? Mielestäni se ei tee sitä. Sen sijaan aineisto ei ota kantaa seksiturismin moraaliseen puoleen, onko se sitä vastaan vai sen puolesta. Enemmänkin aineisto toteaa seksiturismin osaksi erityisesti Thaimaan elämismailmaa, eikä se esitä sitä poissuljettuna aiheena matkailuilmiossäkään. Thaimaan opas kirjoittaa otsikolla AIDS:

Thaimaa kuuluu AIDSin suhteen riskimaihin. Pidättäytyminen sukupuolisuhteesta prostituoitujen kanssa on varma keino välttää tappavalta taudilta. Myös kondomi suojaa. Tyttöjen kantamat kumit eivät välttämättä ole parhaita mahdollisia. AIDS on Thaimaassa tunnettu vaara, ja ammattilaisia tarkastetaan säännöllisesti. Aasialainen käsitys, että vain ulkomaalaiset levittävät AIDSia, ei pidä Thaimaassa paikkaansa. (Thaimaa 2004, 96.)

Ote kuvailee selkeästi AIDSin tappavaksi taudiksi, jota kannattaa välttää. Parhain keino tähän on pidättäytyä seksistä prostituoitujen kanssa tai ainakin käyttää kondomia, jotka kannattaa tuoda itse. Kirjoittaja kertoo myös Thaimaan tiedostavan AIDSin vaarallisuuden ja taudin tuottaman uhan. Uhka kohdistuu niin paikallisväestöön kuin matkailijoihin. Kirjoittaja esittää Thaimaan myös tekevän asialle jotain, sillä säännöllisiä tarkastuksia tehdään ammattilaisille. Sen sijaan itse ilmiö vain on. Se on osa luonnollista arkea ja osallistuminen tähän kohteen luonnolliseen jää matkailijan vastuulle.

Thaimaan opas jatkaa useissa kohdissa seksiturismin keskustelua, joka liittyy yön eli pimeän aikaan. Yöelämä Thaimaassa kuvataan vilkkaaksi, jossa mitä tahansa saattaa tapahtua ja seksi

liittyy elinkeinona hyvin vahvasti pimeään kulttuuriin. Yöaikaan liikkuvat naiset ja miehet muuntuvat seksielinkeinon harjoittajiksi. ”Baareissa roikkuvat naiset ovat omasta ja baarin omistajien mielestä ensisijaisesti tarjoilijoita, toissijaisesti prostituoituja. Baareissa roikkuvien miesten mielestä he ovat ensisijaisesti prostituoituja ja toissijaisesti työssä.” (Thaimaa 2004, 115.) ”Prostituutio on Thaimaassa teoriassa kielletty mutta käytännössä ei pelkästään sallittu vaan ehkäpä suhteellisesti (mutta ei absoluuttisesti!) yleisempää kuin mahdollisesti missään muussa maassa. ... Kun on joskus nähnyt eläkeläispariskuntien istuvan Patpongin pingispallosiivoksiä katselemassa, voi vapautua näkemään Thaimaan seksibisneksen myös samanlaisena ilmiönä, nähtävyytenä kuten vaikkapa suomalainen vappuhulina – ehkäpä esimerkkinä ihmiskunnan alennustilasta mutta ilmiönä kuitenkin.” (Thaimaa 2004, 117.) Opaskirja nimeää ääneen seksiturismin olemassa olon ja kertoo myös sen, että se on periaatteessa kiellettyä. Opas kertoo myös sen, miten viranomaiset periaatteessa tiedostavat ongelman, mutta ottavat käytännössä itse siihen osaa. Thaimaassa seksi on osa taloutta, jota kirjoittaja vertaa vappuhulinaan ilmiönä. Kieltämättä, kuvattu yöelämä vaikuttaa lähinnä hulinalta, jossa naiset, miehet ja transut kansoittavat kadut elinkeinoa harjoittaen.

Seksiturismia ei kuvata pelottavien indikaattoreiden avulla. Se kuvataan elävänä ilmiönä, johon voi ottaa halutessaan osaa. Sen vaaran indikaattorit ovat läsnä taustalla asiayhteyksien muodossa. Seksiin liittyvät taudit sanotaan ääneen, samoin varallisuuden väheneminen ostettaessa palveluja. Thaimaassa kun liikutaan, huijauksen ja jujuttamisen mahdollisuus on aina läsnä, myös seksielinkeinossa.

Sosiaalis-poliittiset riskit on selkeästi erotettavissa aineistossa. Niillä on selkeä paikka tekstissä ja ne tyypillisesti yhdistyvät kohteen ihmisiin. Niiden taustalla voidaan nähdä keskustelu kohteen paikallisoloista ja laajempi keskustelu kohteen sosiaalisesta tilanteesta, eli siitä kuinka kohdemaan politiikka suhtautuu ihmisiin, järjestykseen ja elämisen tapaan yleensä. Aineiston otteet kuvaavat kohdetta hyvin pelkistetysti. Ne eivät suoraan kerro taustalla vaikuttavia asioita, mutta lukija voi yhdistää asiat mielessään taustalla oleviin suurempiin ongelmiin. Teksti ei kerro, miksi näin on. Se esittää asian annettuna.

8.3 Ekonomiset riskit

Ekonomisten riskien kategoriaan voidaan lukea kaikki omaisuuteen tai varallisuuteen kohdistuvat riskitekijät. Matkailijan kohdalla matkalle otetaan henkilökohtaista omaisuutta melko niukasti, mutta silti erilaiset varkaat, rosvot, taskuvargaat, huijarit ym. nostetaan opasteksteissä usein esille. Matkailijan omaisuus kulkee usein mukana lompakossa luottokorttien tai käteisen muodossa. Hänellä on kamerat, passit ja matkapuhelimet mukanaan liikuttaessa nähtävyyksien välillä. Ei siis ihme, että matkailijan omaisuus houkuttelee voroja. Varkaista varoitellaan erityisesti julkisilla paikoilla liikuttaessa, kuten kaupungin tärkeimmissä nähtävyyksipaikoissa ja niiden lähiympäristössä. Tai kun matkailija kulkee tyypillisimmissä julkisissa kulkuneuvoissa, kuten tärkeimpien nähtävyyksien välisillä bussilinjoilla tai metrossa. Toisen tyyppiset varkaat esiintyvät yöaikaan liikuttaessa. Usein silloin nähdään uhkana mahdollinen rikollisuuteen liittyvä väkivalta. Huijarit nähdään kaupanteon yhteydessä riskiryhmänä, josta halutaan varoitella. Myös väärentäjät mainitaan useassa otteessa. Vargaat, huijarit, jujuttajat ja taskuvargaat ovat kaikki nimettyjä ekonomisten riskien indikaattoreita. Käsitteiden takana voidaan nähdä nimenomaan varallisuuteen ja omaisuuteen kohdistuva väkivalta ja rikos.

Kun puhutaan varkaista, tehdään selkeä ihmisiin kohdistuva luokittelu. Vargaat kuuluvat erilaiseen sosiaaliseen ryhmään kuin ei-vargaat. Varkaiden nimeämisessä annetaan ymmärtää, että varas kuuluu moraalisesti poikkeaviin ihmisiin, jotka uhmaavat yhteistä lakia ja säännöstöä. Vargaat vievät luvatta toisten omaisuutta. Näin tehdessään he asettuvat lain tuoman turvallisuuden ulkopuolelle ja heistä tulee riskitekijöitä yhteisön muille jäsenille. Vargaat ja rikolliset kuuluvat eri ryhmään kuin tavalliset ihmiset, mutta tämä ei näy heistä mitenkään päällepäin. Varkaaksi luokittelu on erityisen hyvä esimerkki representaation voimasta. Varas voi olla kuka vain. Luokittelu voi olla hyvin tilannesidonnaista, mutta se on samalla leimaavaa, sillä varkaan leimasta on hankala päästä eroon. Vaikka varkaat eivät olemukseltaan eroa muista, heihin kuitenkin yhdistyy usein myös ulkoisesti leimaavia tekijöitä, joiden avulla muut saattavat mieltää heidät varkaiden ryhmään kuuluvaksi, harhaanjohtavastikin. Vargaat saattavat olla ulkoisesti epäsiistejä ja käyttäytyä epäluuloa herättäen. Usein varas mielletään mieheksi, vaikka yhtä hyvin hän voi olla nainen tai lapsi.

Matkaoppaat herättelevätkin matkailijaa kohtaamaan erityyppisiä varkaita poikkeavissa ympäristöissä. Oppaan kertovat varkaiden läsnäolosta kohteessa useassa otteessa. Erityisesti Roomassa heistä varoitellaan: ”*Metroissa varasryhmiä (usein naisia ja lapsia) toimii yhä tungoksessa, samoin busseissa, ja kerjäläiset vetoavat ihmisten rahakukkaroon niin metron käytävillä kuin Il Gesù-kirkon portailla ja joskus ulkona kaduilla.*” (Rooma 2001, 70.) ... ”*Roomassa on toki tavallisia aikuisia ammattivarkaita, varsinkin tietyillä turistien bussireiteillä, kuten busseissa nro 64 ja 87.*” (Rooma 2001, 71.) Tässä kirjoittaja on avannut varkaiden olemusta teroittaen heidän olevan myös naisia ja lapsia. Toisaalla hän kertoo tavallisista aikuisista ammattivarkaista. Hän kuvaa tyypillistä mielikuvien tuottamaa varasta. Luultavasti kyseessä on siis miesvaras, joka saa elantonsa rikollisella toiminnalla. Huomioitavaa on, että varkaat yhdistyvät yleensä aina johonkin tiettyyn paikkaan, missä heistä kehoitetaan olemaan varuillaan. Matkailijoiden kohdalla näitä ovat nähtävyydet ja niiden lähialueet sekä tyypillisimmät kulkuneuvot. Edellisissä New Yorkin otteissa puhuttiin väkivallasta, mutta yhtä hyvin myös rikollisuudesta esimerkiksi puistoissa ja pimeän aikana autoissa paikoissa. Paikkojen kuvaukset voivat olla hyvin laajoja tai tarkkoja, esimerkiksi tietty ostoskeskus tai Rooman juna-asema. Kirjoittaja pyrkii mielestäni luomaan matkailijalle valmiuden toimia omien aistiensa varassa vieraassa paikassa. Hän vetoaa tunteisiin ja ominaispiirteisiin, joita paikat herättävät. Pimeys, autiot alueet, puistot, väkijoukot... Kirjoittaja pyrkii auttamaan matkailijaa ennakoimaan tilanteita vieraassa paikassa tuttujen mielikuvien avulla.

Huijarit ja jujuttajat muodostavat toisen varkaiden ryhmän, joka on ominaisuudeltaan kuitenkin hieman erilainen. Huijaaminen perustuu toisen ihmisen typeryyteen tai sinisilmäisyyteen. Huijattava ikään kuin asettaa itse itsensä huijaamisen uhriksi sallimalla sen. Huijarit ovat ammattilaisia taivuttelussa ja asioiden maalailussa edustavammaksi. Huijauksen uhri havahtuu usein vasta myöhemmin siihen, mitä oikein on tapahtunut. Huijaamisella toinen tavoittelee selkeästi omaa etuaan toisen kustannuksella. Myös tässä tapahtuu kategorisointia, sillä huijarit voidaan luokitella jopa omaksi ammattikunnakseen, joka kuitenkin erottuu varkaista. Matkaopaskirjoissa varoitellaan huijauksesta useissa kohdissa. Erityisesti Thaimaassa heistä kerrotaan: ”*Thaimaassa yleisin rikollisuuden muoto on jujutus. Terve kriittisyys ja epäluuloisuus ovat riittävät keinot estää huijatuksi tuleminen.*” (Thaimaa 2004,

96.) Varoittelu toistuu useassa kohdin kirjan eri osioissa. Huijaaminen on hankala rikollisuuden muoto, sillä sen todistaminen voi olla hankalaa. Väärentäminen on yksi huijaamisen muoto, jota esiintyy erityisesti merkkituotteissa kuten vaatteissa ja kelloissa. Myös New Yorkissa varoiteltiin huijareista ja arvottomista arvoesineistä. Matkailijaa valmennetaan kohtaamaan huijaustilanteet. Ne ovat selkeästi tilanteita, joihin kokematon matkailija ei tyypillisesti ole ennen joutunut. Näin valmennus on paikallaan seikkaperäisestikin. Thaimaan oppaassa kirjoittaja antaa kolme suurta vaaraan liittyvää neuvoa: ”Älä usko kadunmiestä! Älä hyppää tuktukin kyytiin! ja Älä osta jalokiviä!” (Thaimaa 2004, 97.) Kaikki päättyvät huutomerkkiin. Neuvot on avattu lukijalle vielä seikkaperäisesti, vastaten kysymykseen ”miksi?”. Ja lopussa kerrotaan: ”Näitä ohjeita noudattamalla tämän kirjan kaikki lukijat voivat säästää yhteensä miljoonia markkoja! Lisämiljoona säästetään kantamalla luottokorttia aina mukana, valvomalla luottokortin höyläämistä omien silmien edessä, pitämällä arvotavaraa vaatteiden sisällä ja niin edespäin.” Kirjoittaja perustelee neuvonsa lukijalle huolellisesti ja antaa lopussa porkkanan toimia sanojensa mukaisesti. Lopussa annetaan seikkaperäisiä ohjeita, jotka poikkeavat kotimaan totutuista käytännöistä ainakin kehotuksena säilöä arvoesineet vaatteiden alle. Tällöin tyypillistä matkailijaa kehoitetaan piilottamaan stereotyyppiset turistin ulkoiset merkit. Eli tyypillinen matkailija esiintyy kameroineen T-paidassa, mutta Thaimaassa häntä kehoitetaan piilottamaan tuntomerkinsä leimautumisen varjon takia. Kirjoittaja pyrkii saamaan matkailijoita ikään kuin ulos muotistaan ja yrittää ravistella heiltä leimaavia toimintatapoja pois.

Ekonomisia riskejä esiintyy opasteksteissä usein paikoin. Kirjoittajat pyrkivät valmentamaan lukijoita toimimaan niin, etteivät riskit toteutuisi heidän matkansa aikana. Kuitenkin kerrotaan myös kuinka toimia, jos riskit toteutuvat. Paikallista virkavaltaa kritisoidaan paikoin, joskus jopa leväperäisiksi toimissaan. Erilaiset viralliset dokumentit kehoitetaan silti ottamaan kotoisten vakuutusyhtiöiden takia, jos varkaus tai muu rikos kohtaa kohteessa. Kirjoittajat eivät ota kantaa siihen, miksi varkaita ja rikollisuutta esiintyy kohdepaikoissa. Se otetaan annettuna tietona eikä siihen pyritä vaikuttamaan. Ainoastaan valmennetaan matkailijaa toimimaan itse niin, että hän välttyisi kohtaamasta ekonomisia riskejä.

8.4 Luonnolliset riskit

Viimeinen riskikategorioista muodostuu luonnollisista riskeistä. Pääsääntöisesti niiden voitaisiin ajatella tulevan ympäristöstä itsestään. Tässä tosin tulee huomioida ihminen osana ympäristöä ja ihmisen toiminnan vaikutukset ympäristöä muokkaavina tekijöinä. Tyypillinen luonnollisten riskien vaaran ikoni tai pelon indikaattori opastekstissä on liikenne. Sen merkitys tuntuu kaikkein korostetuimmalta käytännössä kaikissa opaskirjoissa. Liikenteen ohella erityyppisten onnettomuuksien vaaroja esiintyy oppaissa, mutta mielestäni niiden merkitys jää vähäisemmäksi. Toki kohteelle tyypilliset selkeästi luonnosta tai ilmastosta johtuvat riskit mainitaan, mutta niillä ei herkutella. Esimerkiksi kohteen saastuminen, jäteongelmat ja ilmastoon liittyvät ongelmat tulevat paikoitellen ilmi.

Liikenne nousee esiin kaikissa oppaissa selkeimpänä vaaran paikkana. Liikenteen kuulumisesta käsitteenä luonnollisiin riskeihin voidaan olla useaa mieltä, sillä liikennehän on ihmisen toimintaa ja aikaansaannosta parhailaan. Onko ihminen siis luonnollinen toimija liikenteessä vai kuuluisiko toiminta liittyy osaksi sosiaalis-poliittista kategoriaa? Tämä on kysymys, jonka ratkaisen itse määrittelemällä liikenteen luonnolliseksi ilmiöksi. Liikennettä tapahtuu kaikkialla, missä on ihmisiä. Matkailu itsessään on liikkumista paikasta toiseen ja matkailua on todettu tapahtuneen siitä asti, kun ihmisten on tiedetty eläneen maapallolla. Se, miten liikutaan, on toinen asia. Ilmiönä liikkuminen ja siten liikenne, voidaan hyvin laskea luonnolliseksi. Siihen liittyvät riskit kuuluvat siis luonnollisten riskien ryhmään.

Roomassa suhahtelevat nopeat mopedit matkailijoiden ohi väen tungoksessa. Autoja liikkuu kaduilla runsaasti, eikä liikennekulttuuri vastaa suomalaista sääntöjen noudattamista. New Yorkissa ruuhkat aiheuttavat tungosta niin väentungoksessa kuin autojen seassa liikuttaessa. ”Autoiluun on vain yksi neuvo: älä. Ruuhkat ovat kamalia, liikenne rynnii viidakon lakien mukaan, ja jos auton onnistuu pysäköimään, parkkimaksut ovat kohtuuttomia.” (New York 2003, 68.) Thaimaan liikenne kuvataan lähes kaoottiseksi ja matkailijaa erityisesti varoitellaan siitä. ”Thaimaan liikenne on vain periaatteessa vasemmanpuoleista. Vasemmalla kaistalla tulee aina vastaan vähintään moottoripyöriä, usein myös sivuvaunullisia mopoja ja jopa kuorma-autoja. Pysy tarkkana!” (Thaimaa 2004, 74.) Liikenne kuvataan erilaiseksi kuin

mihin matkailija on tottunut kotimaassaan. Samat säännöt eivät tunnu pätevän muualla, vaikka liikennemerkkit olisivatkin ainakin periaatteessa tuttuja. Matkailija kohtaa erilaisia kulkuneuvoja, joihin liittyy tekijöitä, jotka ovat hänelle entuudestaan tuntemattomia – erityisesti Thaimaassa. Tällöin opas kertoo seikkaperäisesti kulkuneuvojen ominaispiirteistä ja niihin liittyvistä riskitekijöistä. Tuktukia esimerkiksi ei kehoiteta käytettävän milloinkaan. Normaaliin liikenteeseen, sen vauhtiin ja siellä kulkeviin kulkupeleihin liittyvät ihmiset. Liikennekulttuuri poikkeaa totutusta ja kuten jo on todettu, kulkuneuvoissa on paikallisia ihmisiä välillä väärin aikein. Matkailija voi olla melko suojatton kohteensa liikenteessä, missä hän ei osaa luontaisesti toimia. Paikallisväestön tapa reagoida tilanteissa on erilainen kuin vierailijan. Vierailijalle ei ole sisäänkoodattu tapaa toimia ja nähdä potentiaalisia riskejä. Sen takia oppaat kertovatkin melko tarkkaan liikenteeseen liittyvistä riskitekijöistä. *Ensi kertaa Roomassa olevan on syytä ensin katsella liikennettä ja kävellä sen seassa, ennen kuin menee autovuokraamoon. Suosittelemme hyviä hermoja ja tottunutta kartanlukijaa. ... Liikenteessä vaaditaan joustavuutta, nopeita reaktioita, kykyä nähdä yhtä aikaa joka suuntaan, sopeutumista alituisesti vaihtuviin olosuhteisiin ja keuhkoja, jotka kestävät pakokaasut.* (Rooma 2001, 65.) Kuinka monella suomalaisella on valmiiksi nämä ominaisuudet, joita kuvaillaan tarpeellisiksi Rooman liikenteeseen soluttautumisessa? Erityisesti kyky nähdä yhtä aikaa joka suuntaan? Vieraaseen liikennekulttuuriin soluttautuminen on haastavaa ja mielestäni sitä ei turhaan tarvitsekaan kaunistella. Liikenteessä sattuu onnettomuuksia paljon. Liikenne onkin yksi keskeisimmistä vaaran tekijöistä liikuttaessa ja matkalla sitä ei voi välttää. Matkailijan vastuulle jää arvioida hänen kannaltaan riskit, jotka hän on valmis ottamaan. Jokainen tekee itse päätökset siitä, liikkuko vuokratulla autolla vai turvautuuko paikallisliikenteeseen, jolloin voi pyrkiä luottamaan paikallisten osaamiseen liikkua sujuvasti. Vai turvautuuko omiin jalkoihin ja kävelee. Käveltäessäkin matkailija on osa liikennettä, silloin ilman turvakaaria tosin.

Paikkoihin liittyy tiloina usein omia riskitekijöitä, joista kirjoittajat toisinaan mainitsevat. Tilat voivat tuntua toisinaan uhkaavilta erilaisista syistä, joita ei välttämättä osaisi ennakoida. Esimerkiksi Roomassa Pietarinkirkon kupolissa vierailija voi kohdata seuraavanlaisen tilanteen: *”Kupolista alastulo jyrkkiä portaita pitkin osoittautui ainakin minulle ylöskiipeämistä pahemmaksi. Seinät vinoilivat, kaiteiden puute haittasi, kamerat painoivat*

kaulassa eivätkä kengänpohjat tahtoneet mahtua kapeina kiertäville askelmille.” (Rooma 2001, 188.) Ahdas portaikko voi osoittautua ennakoitua vaativammaksi paikaksi hyväkuntoisellekin. Vanhat rakenteet luovat omat haasteensa vierailijalle ja kaatumisen riski on olemassa. Ahtaus itsessään voi olla haaste jollekulle. Kirjoittaja kuvailee paikkoja omakohtaisesti. Tällä hän haluaa tuoda ilmi omaa kokemustaan ja todentaa ja vahvistaa omaa argumentointiaan. Näin tehdessään hän vahvistaa puhujapositionaan suhteessa lukijaan. Hän myös yllättävästi paljastaa itsekkin kantavansa kameraa kaulassaan vaikka usein näistä ulkoisista merkeistä onkin varoiteltu turistia.

Puistoalueet kuuluvat monesti paikkoihin, joihin liitetään riskejä. Riskit moninkertaistuvat pimeän tultua, jolloin autoituminen tuo paikkaan oman leimansa. ”*Vaikka puisto antaa illuusion rauhallisesta maalaismaisemasta, huumekauppa ja muut kaupungin kääntöpuolet näkyvät täälläkin. Prospect Park kannattaa jättää väliin pimeän tultua.*” (New York 2003, 185.) Monenlainen rikollisuus sijoittuu puistoon. Luonto on kaupungeissa lähellä usein vain puistoalueilla. Päivisin näitä pidetään turvallisempina, mutta myös silloin vaara vaanii kulkijaa. Tällöin turvaa tuo väentungos ja muiden läsnäolo. Pimeän tultua ihmiset katoavat ja usein heikko valaistus tuo varjot tullessaan. Vartioinnin vähäisyys madaltaa ympäristön turvallisuutta ja näin luontoalueesta tulee rikollisuuden pesä pimeän tultua. Mikä on antanut periksi – tavallinen kulkija, sosiaalinen järjestelmä vai rikollisuus? Miksi puistoissa hyväksytään rikollisuus pimeän aikana helpommin kuin valoisana aikana? Rikollisuudelle on ikään kuin annettu ”lupa” toimia puistoissa. Puistoalueet kaupungeissa representoivat kahtalaista todellisuutta, päiväaikaan ne kuvaavat maalaismaista idylliä tuoksuineen ja väreineen – pimeän aikaan ne kuvaavat turvattomuutta ja rikollisuutta.

Thaimaassa kuuma ilmasto on todellinen riskitekijä tottumattomalle matkailijalle. Matkailijoita kehoitetaan ylläpitämään nestetasapainoa ja useissa kohdissa mainitaan kuinka kuumuus on tukalaa ja tekee mm. liikkumisesta hankalaa. Bangkokin ilmastossa ilmansaasteet tuntuvat erilaisina, sillä kaupungin liikenne tuottaa melkoisen määrän pakokaasua taivaalle. Lämpimässä ilmastossa toimimaton jätehuolto aiheuttaa ongelmia ja saastumista esimerkiksi kaupungin läpi virtaavassa joessa. ”*Sadekauden aikana touko-lokakuussa Bangkok joutuu vähän väliä tulvien varaa, varsinkin Ramkhamahaengin alue, joka viimeisten tietojen mukaan*

sijaitsee jo merenpinnan tason alapuolella.” (Thaimaa 2004, 122.) Luonnonolot vaikuttavat kaupungin rakenteisiin ja ympäristöön. Matkailija ei sitä välttämättä tiedosta lyhyellä pyrähdyksellään vieraassa paikassa, mutta erilaisuudelle voi löytyä selity ilmaston poikkeavuuden takia. Maasto vaikuttaa siihen, miten kaupungit laajenevat ja esimerkiksi Bangkok laajenee ylöspäin. Sen tieverkostoa kehitetään maanpinnasta ylös, samoin kuin paikallisliikennettä nostetaan raiteille pilarien päälle. Monikerroksisuus voi tuntua uudelta vieraan silmissä. Herkempi saattaa mennä sekaisin ilmansuunnissa ja ympärillä risteilevästä liikenteestä. Kaupunkimaisuus on suurkaupungeissa, erityisesti Bangkokissa kaoottista.

8.5 Turistin representaatio opasteksteissä

Thaimaan opas kertoo, että *”Liikenneonnettomuuden sattuesssa turisti voi joutua putkaan tai menettää passinsa.*” (2004, 97). Mikäli tässä tarkastellaan vain sanastoa, huomioni kiinnittyy sanaan turisti. Turisti on itsessään leimallinen merkitsijä. Kaikki matkailijat eivät halua tulla leimatuiksi turisteiksi. Turisti määrittelee matkailijan lomamatkailijaksi, joka on lähinnä viettämässä hauskaa ja tekemässä irtiottoa omasta arjestaan. Turistille nimenomaan annetaan monta asiaa anteeksi sen takia, että hän on turisti. Hän vain vierailee vieraassa paikassa, eikä hänen oleteta tuntevan paikan tapakulttuuria tai edes haluavan noudattaa kulttuurille soveliaita sopimuksia. Pukeutuminen kertoo tästä ehkä räikeimmin: *”Hihattomassa paidassa kulkeminen saatetaan vielä hyväksyä mutta ilman paitaa liikkuminen on jo vulgääriä – mutta valitettavan yleistä rantakohteiden katukuvassa.*” (Thaimaa 2004, 113). *”Hyvin pukeutunut, varakkaan näköinen ja hillitysti käyttäytyvä ulkomaalainen, turisti tai muu, saa paremman palvelun kuin toppatakissa ja linttakengissä laahustava rasvatukkainen matkailija.*” (Rooma 2001, 72). *”Kilpailu on rajua: kaikki taistelevat kaikesta ja viidakon lait jylläävät. Turisteja mulkoillaan pitkään, koska näillä ei ole tyylin tai ajan tajua – maleksivat vain tien tukkeena tuijottamassa pilvenpiirtäjiä lippa vinossa. Turistit eivät kerta kaikkiaan ole tarpeeksi tehokkaita ja erilaisia sillä oikealla tavalla.*” (New York 2003, 38). Turistina oleminen on tietystä mielessä vapauttavaa, sillä leiman varjolla voi monessa tilanteessa toimia turistin tavoin välittämättä muista. Jos turistia vertaa matkailijaan, ero on selvä. Matkailija voi olla kuka tahansa, esim. liikematkailija, jolta odotetaan erilaista käytöstä ja kenties jopa paikallistapojen tuntemusta.

Matkailija voi myös olla reppumatkailija, jonka käyttäytymiseen saattavat vaikuttaa ekologisuus tai muut määritellyt syyt. Turisti yksinkertaisesti on turisti, katukuvassa pyörivä lisä, joka erottuu paikallisväestöstä selvästi mutta leimansa mukaisesti sallittuna lisänä. Sillä kukaan ei voi kieltää turistien taloudellista merkitystä, vaikkei heitä muuten aina tervetulleiksi toivoteltaisikaan.

Matkailututkimuksen piirissä turisti voidaan määritellä usein kriteerein. Kenties käytetyin luokitus matkailijoista Vuoriston mielestä perustuu Cohenin (1972) matkailijatypologioihin, joiden taustalla vaikuttaa Goffmanin (1959) tutkimukset ihmisten roolikäyttäytymisestä. Matkailija tai turisti on nähtävissä roolina, joka määrittää yksilöä tietyssä tilanteessa. Määritelmään vaikuttaa yhtäältä uteliaisuus ja uusien elämysten tarve, toisaalta kotoisuus ja turvallisuuden tarve. Cohen luokittelee matkailijat tai turistit neljään luokkaan: järjestäytyneeksi massaturistiksi, yksilölliseksi massaturistiksi, tutkimusmatkailijaksi ja ajelehtijaksi. Järjestäytynyt massaturisti on pääpiirteiltään psykosentrikko, joka suosii tuttuja ja turvallisia ilmapiirejä ja ympäristöjä. Hän käyttää mielellään valmiita lomapaketteja ja retkiä ja saattaa mieluummin jäädä autolla tavoitettavaan kohteeseen mahdollisen lentopelon takia. Yksilöllinen massaturisti on edeltäjänsä joustavampi ja kokeilunhaluisempi. Mutta kuitenkin hänkin suosii ainakin jossain määrin valmiita matkapaketteja ja kohteen kokeminen saattaa olla rajoittautunutta. Tutkimusmatkailija järjestää ja suunnittelee matkansa itse. Hän etsii tietoisesti massaturismin ulkopuolisia kohteita, vaikka onkin jonkin verran mukavuudenhaluinen esimerkiksi majoituksen suhteen. Ajelehtija irrottautuu kokonaan organisoidusta matkailutuotannosta etsien poikkeavia tapoja matkustaa ja kohteita vierailta. Hän sulautuu paikalliskulttuuriin eikä kaihda riskejä valinnoissaan. Näistä luokista kaksi ensimmäistä kuuluisivat turistinimikkeen alle. Kaksi jälkimmäistä poikkeavat luonteeltaan selkeämmin turistikäsitteen alle mukaellusta määritelmästä. (Vuoristo 1998, 48-49.)

8.6 Tapaus Tukholma

Aineisto tuotti yhden yllätyksen lukukokemuksen yhteydessä. Tukholmaa käsittelevä opaskirja erosi muista kolmesta hyvin selkeästi. Sen kirjoitustyyli edustaa mielestäni

perinteisempää opaskirjoitusta, jossa tarinanomaisen kerronnan sijaan pitäydytään pintapuolisessa kuvailussa. Kirjoittaja ei tulkitse kohdetta omakohtaisesti vaan kertoo viileän asiallisesti nähtävyyksistä ja majoitusmahdollisuuksista. Tekstin tunnelma on täysin erilainen, mikä johtuu pitkälti passiivin käytöstä. Lauseiden kertoja jää epämääräisemmäksi, sillä kirjoittaja ei käytä kovinkaan usein omakohtaisia kokemuksia sanomansa tueksi. Hän ennemmin toteaa asiat pintapuolisesti kuin tekee niistä kokemuksia. Tekstin tunnelman eroavuus johtuu mielestäni myös siitä, ettei tässä tekstissä käytetä niin räikeästi värikästä sanastoa tai sorruta tekstin ylikuormittamiseen. Lauseet ovat rakenteeltaan lyhyempiä, eikä jälkihuomautuksia käytetä kovinkaan usein. Samoin huomiomerkkejä käytetään paljon säästeliäämmin kuin muissa aineiston opaskirjoissa.

Millainen on siis Tukholma pelkojen näkökulmasta aineiston perusteella? Vastaisin hyvin rauhallinen ja turvallinen. Tukholmasta ei välity verrannollisia pelon indikaattoreita kuten muista aineiston oppaista. Oikeastaan mitkään indikaattorit eivät nouse hallitseviksi, jollei niitä aleta etsiä miltei keinotekoisesti. Tukholman opas käsittää seuraavanlaisen kerronnan kaupungin turvallisuudesta:

”Tukholma on toisaalta suurkaupunki, jossa voi törmätä yli miljoonaan levottomaan sieluun. Toisaalta Tukholma on turvallisen tuntuinen lintukoto. Piilota käteisvarasi ja muut arvotavarasi esimerkiksi vaatteiden alle ihoa vasten, ja rentoudu sen jälkeen nauttimaan Tukholman hyvistä puolista.” (Tukholma 1998, 23.)

Tämä kokonaisuus kattaa oppaan näkökulman turvallisuuteen. Tukholmassa ei oppaan mielestä tarvitse turhaan pelätä, mikäli matkailijalla on jonkinlainen peruskäsitys olemisesta. Kirjoittaja viittaa arvoesineiden piilottamiseen vaatteiden alle, mitä pidetään yleisesti hyvänä tapana niiden säilyvyyden turvaamiseksi myös muissa oppaissa.

Tekstistä löytyy joitakin varoituksia, jotka liittyvät toimintaan lähinnä siitä näkökulmasta, mitä kirjoittaja ei suosittele. ”Älä anna matalien summien hämätä – katso mitä pienessä tekstissä sanotaan.” (Tukholma 1998, 25.) Tai kun kirjoittaja esittelee nähtävyyksiä: ”Sokkeloisessa rakennuksessa voivat pienet lapset väsyä tai eksyä.” (1998, 87). Nämä esimerkit taitavat edustaa oppaan pelon diskurssia parhaimmillaan. Vastaavia huomautuksia on vähän ja tällöin

ne liittyvät esimerkiksi vanhoihin rakennuksiin, jotka luonnostaan ovat sokkeloisia ja ahtaita. Kirjoittajan kenties ”rankin” huomautus liittyy takseihin, joista hän kirjoittaa: ”*Varo huijaritakseja! Taksimaksu keskustaan on viime aikoina ollut kiinteä 350 kr ja se täytyy sopia etukäteen. Vapaa hinnoittelu on saanut jotkut taksikuskit pyytämään jopa lähes tuhatta kruunua taksimatkasta keskustaan!*” (Tukholma 1998, 16.) Kirjoittaja käyttää kahta huutomerkkiä korostaakseen sanomaansa. Kirjoittaja on ikään kuin pöyristynyt, että tällaista huijaamista esiintyy Tukholmassa. Kirjoittaja ei kuitenkaan lähde opastamaan tai neuvomaan matkailijaa miten tällaisesta tilanteesta selviää, niin kuin muissa oppaissa kenties tehtäisiin. Kirjoittajan puhujan positio ei ole niin selkeän neuvova kuin muissa oppaissa. Johtuisiko tämä siitä, että Tukholma on lähtökohtaisesti tutumpi kohde suomalaiselle matkailijalle? Tai siitä, että Tukholma edustaa kulttuurisesti hyvin samantapaista kaupunkia kuin kotimaiset verrokkimme ovat.

Tietyissä mielessä aineistoni osoittautui siis yllätykselliseksi. Toisaalta kävi juuri niin, että Tukholman opas edustaa pelon diskurssin vastakohtaa eli turvallisuuden diskurssia. Vaikka tekstissä on käytetty tuttuja pelon indikaattoreita, se ei riitä muuttamaan tekstin yleisvaikutelmaa, joka on turvallisen rauhallinen. Asiallinen kirjoitustyyli korostaa eroa ja kenties juuri se, ettei kirjoittaja ole lisännyt kovinkaan monia omakohtaisia narratiivisia otteita kirjaan, luo tekstistä asiapitoisemman ja pinnallisempaa.

9 SELITYKSET JA PÄÄTELMÄT

9.1 Pelot ja riskit representoituina

Pelot ja riskit kuvataan osaksi elämäämme. Olen selvittänyt pelkojen luonnetta kokemusperäisenä tuntemuksena, jonka syntyyn vaikuttavat monet tekijät. Pelko ei esiinny yksin vaan siihen liittyy aina syy. Se on siis luonteeltaan kausaalinen. Pelko voidaan kuvailla merkiksi, joka liittyy kohteeseensa ja liittymisen seurauksesta asiasta, joka ei ollut ennen pelottava, tulee merkin välityksellä pelottava. Pelko koetaan subjektiivisesti mielessä, vaikka yhteiskunnassa voidaankin nähdä myös kollektiivisia pelkoja ja niiden reaktioita.

Pelkoa on tutkittu yhteiskunnallisessa tutkimuksessa useilta eri näkökulmilta. Pelkoja on tilastoitua ja niiden avulla on tehty muun muassa kansainvälisiä vertailuja. Pelon kokeminen on globaalia. Ihmiset kaikkialla maailmassa tuntevat pelkoa. Yksi viimeaikaisimmista tutkimussuunnista pelkojen tutkimuskentällä on pelon maantiede, joka yhdistää pelon spatiaaliseen kokemiseen. Tällöin merkitykselliseksi nousevat indikaattorit, joita imemme ympäristöstämme ja sen merkeistä, ja näiden avulla muokkaamme tuntemuksiamme ja muodostamme pelkoreaktioita.

Riskit kulkevat käsi kädessä pelkojen kanssa. Riskien luonne on monitahoinen ja niiden määrittely onkin haastavaa. Riskien olemassa olo on itse asiassa kyseenalaista, sillä riskihän on oikeasti vain ihmisen keksimä käsite tai määrite asialle, joka on mielletty riskiksi. Riskit ovat asioita, jotka tapahtuessaan aiheuttavat jotain. Ne voivat saada aikaan hyvää, jolloin ne koetaan hyviksi mahdollisuuksiksi, mutta vastaavasti huonosti onnistuessaan ne voivat saada aikaan negatiivisia tunteita, joskus jopa pelkoa.

Tässä tutkielmassa pelkoja on tutkittu kielellisinä tuotteina. Aineistona matkaoppaat edustavat tietynlaista tietokirjallisuutta, jonka tehtäväksi voidaan nähdä matkailijan opastaminen ja valistaminen ennakoivaan toimintaan matkalla. Oppaiden tavoite on kertoa ja kuvailla kohdetta niin totuuden mukaisesti, että kohteeseen matkustava matkailija voisi luottaa oppaan

sisältöön. Aineisto on tekstuaalinen ja sen sisältö merkityksineen välittää lukijalle diskursiivisesti pelkoja. Pelot, jotka näkyvät aineistossa, ovat kuvauksia eli kuvatun todellisuuden representaatioita. Aineisto ei ota kantaa siihen, ovatko kuvaukset todellisia realistisesti, mutta ne esittävät representoidun diskursiivisen todellisuuden niin totuudenmukaisesti kuin ne pystyvät. Yhtenä motiivina toimii matkaopaskirjojen taustalla toimiva talous ja sen asettamat paineet. Opaskirjallisuus on kirjateollisuutta ja menestymiseen tarvitaan onnistunut tuote, jonka lukijat haluavat ostaa.

Opaskirjoista erottuu selkeitä ja tuttuja pelkojen indikaattoreita, joiden avulla niitä voidaan ryhmitellä tai luokitella. Indikaattorit ovat tyypillisesti sanoja eli merkkejä, joiden merkityksiin määrittäyty erilaiset pelkojen mielikuvat. Se, millaisia sanoja nousee indikaattoreiksi, on subjektiivista. Tässä työssä olen pyrkinyt käyttämään hyvin yleisesti negatiivisiksi määritettäviä käsitteitä, kuten varkaat, terrorismi, onnettomuus, uhka, vaara, sairaus ja niin edelleen. Ryhmittely sosiaalis-poliittisiin, ekonomisiin ja luonnollisiin riskeihin tapahtui siis ryhmittelemällä indikaattorit näihin luokkiin luonteensa perusteella.

Pelkojen merkkeihin yhdistyy voimakkaat mielikuvat stereotyyppisesti ajatellen. Merkitykset muodostavat mielissämme hyvin voimakkaita tunnereaktioita, sillä omalle kohdalle osuneena representoidut tilanteet tuntuivat hyvin järkyttäviltä. Se, että tekstissä puhutaan mafiasta, tuntuu elokuvamaiselta mutta lukija saattaa unohtaa, että mafia on todellisuutta kohteessa. Se värittää kohteessa elävien ihmisten arkea joka päivä. Paikallisväestölle mafia on luonnollinen ilmiö. Mielestäni juuri se, että suomalainen lukija lukee opasta ja huvittuu sen humoristisista kuvauksista, on tietystä mielessä hyvin raakaa ja ehkä jopa hivenen surullista. Asialla on kaksi puolta. Toinen on se, että kirjoittaja kokee tarvetta esittää kohde huumoriin puettuna. Aivan kuin kohteessa olisi jotain sellaista, että sellaisenaan se olisi liian hurja kuvattavaksi. Ja sen takia kuvaus on puettava humoristiseksi. Onhan taustalla nähtävä myös matkailuteollisuus ja matkaoppaiden talous. Jos kirjoitettu opas on liian karu, se jää hyllyyn. Kirjoittaja voi siis maalata sanomansa tarkoituksella haluttavammaksi käyttämällä mukaansatempaavaa kirjoitusotetta. Toinen puoli on kulttuurinen tausta. Tarkoitan tällä suomalaista lukukokemusta vieraasta paikasta suomalaisten tai jopa länsimaisten silmälasien läpi katsoen. Onko todellisuudessa niin, että koemme olevamme jotenkin parempia tai turvallisempia

elämäntyyliämme kuin kohteiden väestö ja heidän elämäntyyliinsä? Onko huumori sittenkin tapa käyttää ironiaa ja nostaa siten meidän omaa turvallista elämäämme erotuksena kuvatuista kohteista? Mikäli näin on, mielestäni se on surullista, sillä se osoittaa kuinka rajoittuneita kuitenkin olemme erilaisuuden edessä. Viite tähän on myös siinä, että ulkomaisissa kohteissa erottuvat selkeästi tietyt pelon indikaattorit, joita teksti painottaa. Ne ovat sellaisia indikaattoreita, joita Suomessa ei tarvitse pelätä ainakaan siinä määrin, mitä opas kehottaa tekemään kuvatuissa kohteissa oleiltaessa. Roomassa taskuvarkaas ja kerjäläiset häiritsevät nähtävyyksien luona liikkuvaa turistia. Rooman liikenne mopedeineen ja hurjasti suihkivine autoineen on merkittävä pelon indikaattori. Vastaavasti New Yorkissa väkivallan mahdollisuus tuntuu realistisemmalta, kun esimerkiksi julkisten kulkuneuvojen käyttökin kuvataan haasteelliseksi ja riskialttiiksi. Bangkok taas kuvataan lähes kaoottiseksi erityisesti liikenteen ja suuren väenpaljouden takia. Jujutus ja huijaaminen kuvataan luonnolliseksi osaksi sikäläistä kulttuuria. Ainoastaan Tukholma tuntuu edustavan suomalaisittain kohtalaisen turvallista kohdetta, missä ei tarvitse nostaa pelon indikaattoreita ylitse muiden. Tukholma edustaakin kulttuurisesti samanlaista paikkaa ja elämäntapaa. Sen arvottaminen erilaiseksi olisikin haasteellisempaa kuin kaukaisempien ja tuntemattomampien kohteiden kohdalla.

9.2 Matkailututkimus luo raamit

Matkailututkimus on laaja ja kiinnostava tutkimuksen haara. Matkailu ilmiönä on monitahoinen ja linkittymiskohtia muihin tieteisiin on helppo havaita. Matkailu on elinkeino, joten talouden merkitys on ilmeinen. Mutta matkailu on myös ilmiö, jota voidaan tarkastella ikään kuin yksikössä. Tällöin matkailu voidaan irrottaa omaksi kokonaisuudekseen ja tarkastella muun muassa sen vaikutuksia ilmiön sisällä, sen osatekijöitä ja sen vaikutuksia sitä ympäröivään yhteiskuntaan. Matkailu on ihmisen toimintaa, mikä tekee siitä hyvin sosiaalisen ja yhteiskunnallisen aiheen.

Matkailututkimuksessa määritellään usein tutkimukseen oleellisin liittyvät toimijat. Tämän työn oleellisin toimija on matkailija. Matkailija määrittyy kahtalaisesti. Hän on

toisaalta aktiivinen toimija, jonka nähdään toimivan aineistossa tietyllä tavalla. Aineiston matkailija määrittyy turistiksi, joka on nimenomaan organisoidun matkailuteollisuuden osallistuja. Turisti on stereotyyppinen määrite, joka nähdään hivenen araksi päätöksen tekijäksi, toisinaan jopa hivenen yksinkertaiseksi. Asteikolla introvertti-ekstrovertti, stereotyyppillinen turisti kuuluisi introverttien ryhmään. Tällainen toimija on kokoajan luettavissa aineistossa. Kuvaukset ja kertomukset opasteksteissä on suunnattu juuri tyyppilliselle turistille, jonka oletetaan toimivan stereotypiansa mukaisesti. Suurin osa ohjeista ja neuvoista kohdistetaan juuri hänelle. Tässä mielessä matkailija on opaskirjojen objekti. Hän on se, kenelle teksti on kirjoitettu ja suunnattu.

Matkailija toimijana on myös nähtävissä toisessa positiossa. Matkailija nimittäin esiintyy ulkopuolisena objektina ajatellen tekstejä. Tarkoiton tällä sitä, että matkailija on kuvitteellinen matkailija, sillä matkailija itsessään on aineiston suhteen representaatio. Matkailija on lukijan mielikuva sille, kuka tekstiä lukee. Toisin sanoen lukija itse on toimija, joka muokkaa lukutilanteen representaatioksi siitä, että lukukokemuksen osapuolina toimivat matkailija ja opas eli teksti. Näin ollen lukija itse on tärkein toimija kokonaisuudessa ja juuri hän tekee viimekäden kuvaukset omassa mielessään. Tässä viitekehyksessä nähtynä tutkimuksella on ainakin kolme toimijaa: lukija, turisti ja opas. Neljäs oleellinen toimija on kirjoittaja, jonka puhujääni välittyy tekstistä hyvin selkeästi.

9.3 Johtopäätökset

Pelot ovat osa arki päivää ja ne välittyvät myös diskursiivisesti tuotettuina eläviksi mielikuviksi lukijan kokemusmaailmaan. Diskursiiviset representaatiot saavat lukijan kokemaan kyseessä olevan kohteen hyvin elävästi tuotettuna mielikuvana. Vaikka lukija ei ole itse kokenut kohdetta, opaskirjat pystyvät välittämään kuvauksen lukijalle. Tämän aikaansaa jutustelunomainen kerronta, jota värittää rikas sanaston käyttäminen, selkeä kirjoitustyyli sekä vahva ja kertova puhujapositio. Tunnelmaa luodaan myös ylikuormittamalla tekstiä narratiivisesti ja sanastollisesti. Tässä kehyksessä pelot tuodaan esille selväsanaisesti ja kursailematta. Peloilta ja riskitekijöille esitetään syyt ja seuraukset, sekä usein annetaan

toimintaohjeita ja neuvoja tilanteista selviytymiseen. Tyypillinen kirjoitusote on ennakoiva eli riskit halutaan tuoda esille ennen kuin niissä ollaan realistisessa tilanteessa. Tämä sopii hyvin riskien luonteeseen, sillä riskit halutaan nähdä ennakoidusti, jotta niihin osataan suhtautua ja mahdollisesti muuttaa toimintaa halutulla tavalla.

Tietyt pelon indikaattorit nousevat muita selkeämmiksi. Matkailussa suurimpina pelkotekijöinä esitetään varkaat ja huijarit, jotka uhkaavat matkailijan omaisuutta. Toisaalta liikenne nähdään uhkatekijäksi erilaisuuden takia, sillä kokematon toimija ei osaa ennakoida ja nähdä kohteen liikenteen riskejä. Väkivalta ja henkilökohtainen uhka näyttäytyy, mutta sen asemaa ei korosteta ylitse muiden. Keskeisesti esiin nousseet pelkoindikaattorit ovat hyvin suhteessa yhteiskunnallisten tutkimusten kanssa. Samantyyppiset pelkojen aiheuttajat esiintyvät myös niissä. Ihmisten huoli omasta itsestään ja läheisistä on kollektiivista, oltiinpa sitten viettämässä vapaa-aikaa matkalla tai turvallisesti kotona.

10 LÄHTEET

10.1 Aineisto

Kangas Sinimaaria, Stenger Wif (2003) Suomalainen matkaopas New York. Toim. Markus Lehtipuu. Otavan kirjapaino Oy.

Lehtipuu Markus (1998) Suomalainen matkaopas Tukholma. Suomalainen Matkaopas Finnish Guidebooks Oy. Painettu SNP Printing Pte Ltd, Singapore.

Lehtipuu Markus (2004) Suomalainen matkaopas Thaimaa Laos & Kambodzha. Otavan kirjapaino Oy.

Polkunen Marja-Liisa (2001) Suomalainen matkaopas Rooma. Toim. Markus Lehtipuu. Otavan kirjapaino Oy.

10.2 Muut lähteet

Ahmed Sara (2003) Pelon Poliitiikka. Teoksessa Erilaisuus. Toim. Mikko Lehtonen & Olli Löytty. Vastapaino.

Cloke Paul, Crang Philip, Goodwin Mark (ed.) (1999): *Introducing Human Geographies*. Arnold. UK.

Dean Mitchell (1999): *Governmentality. Power and Rule in Modern Society*. Sage Publications. London. UK.

Deleuze Gilles (1992) *Autiomaan Kirjoituksia vuosilta 1967-1986*. Toim. Jussi Kotkavirta, Keijo Rahkonen ja Jussi Vähämäki. Gaudeamus.

Douglas Mary & Wildavsky Aaron (1982) Risk and Culture. An Essay on the Selection of Technological and Environmental Dangers. University of California Press.USA.

Douglas Mary (1985) Risk Acceptability According to the Social Sciences. Routledge & Kegan Paul Ltd. UK.

Douglas Mary (2000) Puhtaus ja Vaara. Rituaalistisen rajanvedon analyysi. Vastapaino. Alun perin ilmestynyt v.1966 nimellä Purity and danger: analysis of the concepts of pollution and taboo.

Eskola Jari & Suoranta Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino.

Fairclough Norman (1992) Discourse and Social Change. Polity Press. UK.

Fairclough Norman (1995) Critical discourse analysis: the critical study of language. Longman Group Limited. London. UK.

Fairclough Norman (1997) Miten media puhuu. Vastapaino.

Fairclough Norman (2003) Analysing discourse. Textual analysis for research. Routledge. London. UK.

Furedi Frank (2002) Culture of Fear. Risk-taking and the Morality of Low Expectation. Revised edition. Continuum. London. New York.

Hall Stuart (1999) Identiteetti. Suom. ja toim. Mikko Lehtonen ja Juha Hekman. Vastapaino.

Hall Stuart (2003) Kulttuuri, paikka, identiteetti. Teoksessa Erilaisuus. Toim. Mikko Lehtonen & Olli Löytty. Vastapaino.

Jokinen Arja (1999) ”Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen”. Teoksessa Jokinen Arja & Juhila Kirsi & Suoninen Eero (toim.) Diskurssianalyysi liikkeessä. Jyväskylä: Vastapaino, 126-159.

Karisto Antti & Tuominen Martti (1993) Kirjoituksia kaupunkipeloista. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia, 1993:8.

Lash Scott (2000) Risk Culture. Teoksessa Adam Barbara, Beck Ulrich & Van Loon Joost (toim.) The Risk Society and Beyond. Critical Issues for Social Theory. Sage Publication Ltd. UK.

Matkailualan vuosikirja 2005 (2005) Edita Publishing Oy.

Murto Mervi (1992) Apulainen oikeakilisyyssopas. Laatusana Oy.

Tuan Yi-Fu (1979) Landscapes of Fear. University of Minnesota Press. USA.

Urry John (2002) The Tourist Gaze. (2nd edition). Sage Publication Ltd. UK.

Vuoristo Kai-Veikko (1998) Matkailun muodot. WSOY. 3 painos.

Tani Sirpa (1995) Kaupunki Taikapeilissä. Helsinki-elokuvien mielenmaisemat – maantieteellisiä tulkintoja. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia, 1995:14.

Vuoristo Kai-Veikko (2003) Matkailun maailma. Kansainvälisen matkailun maantiede. WSOY. 1 Painos.

10.3 Muuta kirjallisuutta

Adam Barbara, Beck Ulrich, Van Loon Joost (ed.) (2000) *The Risk Society and Beyond. Critical issues for social theory.* Sage Publications. London. UK

Berg Harry (1995): *Kaupunkipolitiikka kansainvälisillä areenoille.* Teoksessa *Katse kaupunkiin, kirjoituksia kaupungista.* Ympäristöministeriö. Painatuskeskus Oy. Helsinki.

Crang Mike & Thrift Nigel (ed.) (2000) *Thinking Space. Critical geographies.* Routledge. UK.

Jakle John A., Brunn Stanley, Roseman Curtis C. (1976): *Human Spatial Behavior A Social Geography.* Duxbury Press. A division of Wadsworth publishing company, inc. USA.

Koskela Hille (1999) *Fear, Control and Space: Geographies of Gender, Fear of Violence, and Video Surveillance.* Helsingin Yliopiston Maantieteen Laitoksen Julkaisuja. Helsinki.

Lehtonen Mikko (2004) *Merkitysten Maailma. Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia.* Vastapaino.

Mäkelä Klaus (toim.) (1990) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta.* Gaudeamus.

Parker Simon (2004) *Urban Theory and the Urban Experience Encountering the city.* Routledge. London. UK.

Rose Gillian (2001) *Visual Methodologies. An Introduction to the Interpretation of Visual Materials.* Sage Publications. UK.

Savage Mike (2000) *Walter Benjamin's Urban Thought in Thinking Space.* Critical geographies. Eds. Crang Mike & Thrift Nigel. Routledge. UK.

Schulman Harry (1990) Alueelliset todellisuudet ja visiot: Helsingin kehitys ja kehittäminen 1900-luvulla. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisu A 18. Teknillinen korkeakoulu. Espoo.

Schulman Harry (1995): Kaupunkipolitiikan aika. Teoksessa Katse kaupunkiin, kirjoituksia kaupungista. Ympäristöministeriö. Painatuskeskus Oy. Helsinki.

Schulman Harry, Kanninen Vesa (toim.) (1995) Kaupunki kohtauspaikkana. Näkökulmia kulttuuriseen kaupunkitutkimukseen. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskus. Teknillinen korkeakoulu. Espoo.

Sulkunen Pekka (1997) Todellisuuden ymmärrettävyys ja diskurssianalyysin rajat. Teoksessa Semioottisen sosiologian näkökulmia. Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys. toim. Pekka Sulkunen ja Jukka Törrönen (1997) Gaudeamus. Tammer-Paino Oy, Tampere, 13-54.

Sulkunen Pekka (1997) Addiktio: alkoholismi maallikkoajattelussa. Teoksessa semioottisen sosiologian näkökulmia. Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys. toim. Pekka Sulkunen ja Jukka Törrönen (1997) Gaudeamus. Tammer-Paino Oy, Tampere, 195-217.

Sulkunen Pekka, Törrönen Jukka (1997) Arvot ja Modalisuus sosiaalisen todellisuuden rakentamisessa. Teoksessa Semioottisen sosiologian näkökulmia. Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys. toim. Pekka Sulkunen ja Jukka Törrönen (1997) Gaudeamus. Tammer-Paino Oy, Tampere, 72-95.

Tuan Yi-Fu (1977) Space and Place. The Perspective of Experience. University of Minnesota Press. USA.